

Қазақ спорт және туризм академиясы

ӘОЖ:796.0.11.:378

Қолжазба құқығында

ЕРДАНОВА ГУЛШИРИН СЕРИКБАЙКЫЗЫ

**Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін
қалыптастыру**

6D010800 – Дене шынықтыру және спорт
«8D014 – Жалпы дамудың пәндік мамандандырылған
педагогтарды даярлау»

Философия докторы (PhD)
дәрежесін алу үшін дайындалған диссертация

Отандық ғылыми кеңесші:
PhD докторы, қауымдаст.
профессор Дошыбеков А.Б.

Шетелдік ғылыми кеңесші:
PhD докторы,
профессор Зорба Ердал
(Анкара қ., Туркия)

Қазақстан Республикасы
Алматы, 2024

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІ СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
АНЫҚТАМАЛАР.....	4
БЕЛГІЛЕМЕЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР.....	6
КІРІСПЕ.....	7
1 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ.....	17
1.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық астарлары.....	17
1.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мәні, қызметі.....	31
2 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПРОЦЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ.....	51
2.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымы.....	51
2.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі.....	58
2.3 Цифрлық орта жағдайындағы болашақ дене мәдениеті педагогының дағдылар трансформациясы.....	67
3 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІНІҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ.....	73
3.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың нақты жәй -күйі.....	73
3.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасы	83
3.3 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасының тиімділік динамикасы.....	95
ҚОРЫТЫНДЫ.....	110
ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫСТАР.....	112
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	113
ҚОСЫМШАЛАР.....	127

НОРМАТИВТІ СІЛТЕМЕЛЕР

Бұл диссертациялық жұмыста келесі заңнамалық-нормативті құжаттар пайдаланылған:

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 27 шілде 2007 жыл, №129-VII ЗРК (соңғы өзгерістер мен толықтырулар 27.06.2022 ж.)

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 24 қазандағы № 487-IV Заңы.

Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спорт саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №251 қаулысы.

Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мәдениет, дене шынықтыру және спорт мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2020 жылғы 30 желтоқсандағы № 395-VI ҚРЗ.

Қазақстан Республикасының «Педагог мәртебесі туралы» Заңы 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №293-VI ҚРЗ.

Қазақстан Республикасында жоғары білімді және ғылымды дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №248 қаулысы.

Жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдары үшін жалпы білім беру пәндері циклінің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 603 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2018 жылғы 31 қазанда № 17651 болып тіркелді.

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттарын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің 2022 жылғы 20 шілдедегі № 2 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 27 шілдеде № 28916 болып тіркелді.

Қазақстан Республикасы «Педагог» кәсіптік стандартын бекіту туралы Оқу-ағарту министрінің м.а. 2022 жылғы 15 желтоқсандағы № 500 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 19 желтоқсанда № 31149 болып тіркелді.

АНЫҚТАМАЛАР

Берілген диссертацияда тиісті анықтамалары бар келесі терминдер қолданылады:

Имидж (ағылш. Image - «бейне», «изображение кескін», келбет) - бұқаралық коммуникация және психологиялық әсер ету құралдары арқылы қоғамдық немесе жеке санада қалыптасатын жасанды образ [1].

Мұғалімнің бейнесі - мұғалімнің бұл білім беру процесіне қатысушылар мен айналасындағы адамдардың санасында қалыптасқан белгілі бір стереотипі, ұжымдық бейнесі. Оқушылардың, әріптестердің және қоғамның басқа мүшелерінің санасында мұғалім бейнесін қалыптастыру кезінде белгілі бір қасиеттер басқалармен қарым-қатынаста бағаланады [2].

Білім беру мекемесінің имиджі - бұл мұғалімдердің, оқушылардың, ата-аналардың және білім беру процесінің басқа қатысушыларының ұйым туралы идеяларды қалыптастырудың мақсатты процесінің нәтижесі [3].

Имиджмейкинг – бұл белгілі бір қасиеттерге ие имидж құру, сонымен қатар мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу үшін бұрыннан бар нәрсені өзгерту бойынша кәсіби қызмет [4].

Дене мәдениеті – адамдардың дене, мүсін сұлулығын, қимыл, қозғалыс үйлесімділігін, әдемілігін, дене қуатын жетілдіруге қолданылатын мемлекеттің, қоғамның материалдық және рухани байлығынан құралатын, халықтың жалпы мәдениетінің бір саласы [5].

Педагогикалық имидж - бұл ғылыми бағыт, оның пәні педагогикалық процесс субъектілерінің (педагогикалық қызметкерлер, білім беру қызметін көрсететін мекемелер мен ұйымдар, еліміздегі білім беру жүйесі) бейнесін қалыптастырудың теориясы мен тәжірибесі болып табылады [6].

Дене тәрбиесі – тәрбие процесінің бір түрі, ерекшелігі қозғалыс әрекеттерін үйренуде, дамытуды басқаруда және дене қасиеттерін қалыптастыруда адамды тәрбиелеу [7].

Кәсіпорын имиджі - әсерлер жиынтығы, тауардың (қызметтің), тауарды (қызметті) дайындайтын немесе сататын фирманың «бейнесі (образы)». Кәсіпорын имиджі компанияның нарықтағы орнын, сатып алушының брендке адалдығын қамтамасыз етеді [8].

Ұжымдық имидж - клиенттер мен серіктестерге эмоционалды-психологиялық әсер етуден басқа, қоғамдық пікірге әсер етуде, іскерлік белсенділіктің нәтижелерін өзгертетін және, ең бастысы, тұрақты беделді қамтамасыз ететін үлкен әлеуметтік рөл атқаратын күрделі құбылыс [9].

Дене дайындығы - белгілі бір іс-әрекетке байланысты мақсатты орындауға бағытталған дене тәрбиесінің мамандандырылған процесі [10].

Дене мәдениеті және спорт – адамдардың оптималды дене дамуы, қоғамдық тұлғаны сипаттайтын адамгершілік қасиеттерін қатар тәрбиелейтін әр адамға тән дене қасиеттерді жетілдіру мүмкіндіктерін іске асыру [11].

Имиджмейкер - берілген нысандардың имиджін құрумен және түрлендірумен кәсіби түрде айналысатын адам. Имиджмейкер тек сыртқы

келбеті мен стилімен ғана емес, сонымен қатар ауызша және вербалды емес құрылымдармен, сөйлеумен, клиенттердің әдептілігімен жұмыс істейді, мәтіндерді, көпшілік алдында сөйлеу мәнерін әзірлеуге жауап береді, көбінесе тапсырыс берушінің бүкіл жарнамалық немесе сайлау науқанын жүргізеді [6, б. 87].

Құзыреттілік - белгілі бір әлеуметтік-кәсіби салада нақты адамның білімі, дағдылары мен тәжірибесінің қабылданған стандартқа сәйкестік дәрежесі. Адамның осы құзыреттерді дамыту дәрежесі ол шешетін міндеттердің күрделілік деңгейіне байланысты [12].

Имидждік құзыреттілік - болашақ дене мәдениеті педагогына имиджмейкинг қызметін тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін танымдық, мотивациялық және белсенді құрылымдар жүйесі болып табылатын тұлғаның қасиеттері мен сапасының жиынтығы. Бұл құзыреттіліктің қалыптасуы іс-әрекеттегі тәжірибені жетілдіруге және оның ауқымын кеңейтуге дайын екендігін, қабілеттілігін көрсетеді [13].

Педагогтың кәсіби имиджі - бұл білім беру процесінің басқа қатысушыларына әсер етуді, психологиялық әсер етуді білетін кәсіби мұғалімнің қасиеттерін сипаттайтын ұжымдық эмоционалды-бояулы бейнесі [14].

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі - субъектінің өзін-өзі жобалау мен өзін-өзі жетілдірудің күрделі жүйесін көрсете отырып, өзінің кәсіби шеберлігін басқара білуі, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жаңа жұмыс істеуге деген ұмтылысты сәтті жүзеге асыруды басқаруға дайындығы, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістері мен құралдарын меңгеруді қамтамасыз етуі [15].

БЕЛГІЛЕМЕЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТАУЛАР

ЖОО - Жоғары оқу орны

БТ - Бақылау тобы

ЭТ - Эксперименттік топ

ДШ - Дене шынықтыру

ДМ – Дене мәдениеті

ДШжС - Дене шынықтыру және спорт

СӨЖ - Студенттердің өзіндік жұмысы

СОӨЖ - Студенттердің оқытушымен өзіндік жұмысы

ЭЫДҰ – Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымында

$\bar{X}$ - орташа арифметикалық мәні

$S_{\bar{x}}$ - орташа арифметикалық мәннің стандартты қателігі

n - респонденттер саны

T - Уилкоксонның t -критерийі

χ^2 - хи-квадрат, келісім критерийі

КІРІСПЕ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Заманауи әлеуметтік-демократиялық қайта құрулар Қазақстан Республикасындағы дене мәдениеті және спорт саласы бойынша жоғары білім беруді ұйымдастыруға жаңа талаптар қояды. Қазіргі қоғамға сыни ойлауы бар, шығармашылық және туындаған мәселелерді шешуге стандартты емес заманауи мамандар қажет, бұл болашақ мамандарды даярлауға ерекше талаптар қояды. Болашақ дене мәдениеті педагогтерін даярлау процесі де осы есепте.

Сонымен бірге, еңбек нарығындағы бәсекелестік жағдайында кәсіби дағдылар өздігінен дене мәдениеті педагогіне кәсіби шеберліктің табысты жүзеге асыруын қамтамасыз етіп, қолайлы беделін көтере алмайды. Ол үшін дене мәдениеті педагогы өзін көпшілікке, атап айтқанда оқушыларға, әріптестеріне, басшылыққа, ата-аналарына таныстыра білуі керек. Дене мәдениеті педагогы өзінің имиджі бойынша жұмыс жүргізуі керек, яғни оның кәсіби және жеке қасиеттерінің көрінісі болып табылатын өзіндік бір қоғамдық портрет жасауы қажет.

Осы тұста бүгінгі таңда білім беру білім қызметінің бір саласына, ал білім алушы өзінің білім беру траекториясын тандайтын білімгер - қолданушыға айналатынын атап өткен жөн.

Қазақстан республикасының 2019 жылғы «Педагог мәртебесі туралы» Заңында: «Қазақстан Республикасында педагогтың кәсіби қызметін жүзеге асыруға арналған жағдайларды қамтамасыз ететін оның ерекше мәртебесі танылады» -деп нақтыланған [16].

Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Әділетті Қазақстан құру ісінде мұғалімдердің рөлі айрықша екені сөзсіз. Мемлекетімізде соңғы жылдары ұстаз мамандығының абырой- беделін арттыру үшін көп жұмыс жасалды. Дегенмен, бұл бағытта әлі де біршама өзгерістер жасау қажет» - деп білім беру саласына нақты міндеттер айқындаған [17].

Сонымен бірге, Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спорт саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдаманың күтілетін нәтижесі ретінде «жаттықтырушы, жаттықтырушы-оқытушы мамандығының беделін арттыру» -деп жоспарланған [18].

Белгілі болғандай, кәсіби дағдылар мен кәсіби құзыреттілік педагогикалық қызметтің сәттілігін қамтамасыз етпейді және лайықты бедел тудырмайды. Ол үшін педагог білім алушы аудиторияны, басшыларды, әріптестерді өзіне тарта білуі керек, яғни өзінің қайталанбас, бірегей кәсіби имиджін жасауы қажет.

Жоғарыда айтылғандар заманауилық, әлеуметтік қоғам, мемлекет мұғалімнің кәсіби қызметінің оң нәтижесін, жоғары беделін, үлкен маңыздылығын мойындайтынын растайды.

Ікемділік, ашықтық және мейірімділік танытатын мұғалімнің жағымды бейнесін қалыптастыру мұғалімге, соның ішінде дене мәдениеті педагогіне қажетті эмоционалды-психологиялық тұрғыдан жайлы оқу жағдайларын

жасауға мүмкіндік береді. Бұл өз кезегінде мұғалімге білім беру процесіне қатысушылардың барлығының қызметін үйлестіру, олардың психикалық күйлерін реттеу, оларды интеллектуалды және эмоционалды қауымдастықтарға біріктіру мен сол арқылы қойылған педагогикалық міндеттерге қол жеткізу бойынша іс-әрекеттерді тиімді орындауға мүмкіндік береді.

Бұл тұрғыдан алғанда, педагогтың имиджін қалыптастыру – болашақ дене мәдениеті педагогының білім беру процесін басқаруға қажетті және жекебасылық қасиеттермен қаруландыру болып табылады. Мұғалімнің кәсіби әлеуметтік маңызды кәсіптер санатына жатады, оның тиімділігі оң имидж бен беделдің болуымен анықталады. Бұл бейне неғұрлым айқын болса, мұғалімнің мойындауы мен беделі соғұрлым айқын болады.

Сонымен қатар, имиджді байланыс құралы ретінде қарастыруға болады. Оқу процесінде қарым-қатынас орнату кезінде имидж студенттерге мұғалімнің түсінікті сигналдарын ғана емес, сонымен қатар білімалушының оқуға дайындығына әсер етуі мүмкін тәрбиешінің сыртқы түрі мен мінез-құлқы сияқты сырттай байқалмайтын, сенімділігі жоғары сигналдарды қабылдауға мүмкіндік беретін құрал ретінде пайдаланылады.

Имиджді әлеуметтік факт ретінде қарастыра отырып, біз оны қалыптастыру үрдісін, ең алдымен, болашақ мұғалімнің педагогикалық менеджментті жүзеге асыруы үшін қажетті қасиеттерді табиғи, әлеуметтік тұрғыдан игеруі деп санаймыз.

Біздің ойымызша, педагогтің ерекше мәртебесі оның оң имиджін қалыптастырумен қамтамасыз етілуі мүмкін. Сондықтан зерттеудің бұл мәселесі сұранысқа ие және өзекті болып табылады.

Имидж, біздің ойымызша, бәсекеге қабілеттіліктің, мұғалімнің еңбек нарығында ілгерілуінің элементі болып табылады.

Берілген жұмыстың басқа ҒЗЖ мен әртүрлі мемлекеттік және халықаралық бағдарламалармен байланысы.

Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спорт саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 251 қаулысы [18 б. 1] және «Педагог мәртебесі туралы» - Қазақстан Республикасы Заңының жобасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 31 тамыздағы № 645 қаулысын жүзеге асырылуы мен байланысты [16 б.3].

Имиджді қалыптастыру мәселесіне саясаттанушылар мен әлеуметтанушылар үлкен қызығушылық танытады. «Имидж» санатын қолдана отырып жасалған ғылыми әзірлемелер көшбасшылық мәселесімен байланысты және негізінен саясаткерлердің имиджін зерттеуге бағытталған [19].

Имидждің мәні, имиджмейкинг технологиялары ұзақ уақыт бойы саясаттану және әлеуметтану саласындағы мамандардың мүддесінде болды.

Соның ішінде саясаттану саласындағы мамандардың мүдделері саласында көшбасшылық мәселелерін зерделеу мен саяси қайраткерлердің имиджін қалыптастыру болды.

Психология шеңберіндегі имидж феноменін Э.Ф. Зеер [20] А.Н. Леонтьев [21], А.К. Маркова [22], А.Ю. Панасюк [23], Е.Б. Перельгина [24], Р.Ф. Ромашкина [25], А.П. Федоркина [26], А. А. Калюжный [27] қарастырды.

Әлеуметтік психология тұрғысынан имиджді В.С. Агеев [28], Г.М. Андреева [29], Ф. Зимбардо [30], М. Ляйппе [31], Б.Ф. Ломов [32], Д. Майерс [33] зерттеді.

Ғылыми әзірлемелерде имиджді бағытты қалыптастырудың басым жағдайларын негіздеуге, жеке имиджді құру технологиясын әзірлеуге әрекет жасалды:

- Д.Е. Братышев тележүргізушінің жекебасылық бейнесін модельдеу технологиясын [34].

- Р.Ф. Фуре саяси көшбасшының имиджін оңтайландырудың психологиялық құрылымы мен жолдарын [35].

- В.М. Шепель мұғалімнің кәсіби имиджін қалыптастыру [19, б. 250].

- С.Е.Ананьева мемлекеттік қызметте көшбасшы имиджін қалыптастырудың әдіснамалық және әдістемелік тәсілдеріне негіздеме береді [36].

- В.Н. Черепанова. педагогтың оң имиджін қалыптастыру және пайдалану әдістемесін әзірлейді [37].

- М.В. Апраксина мектепке дейінгі тәрбиешінің имиджін бағытты қалыптастырудың басым шарттарының негіздемесін айқындайды [38].

- Е.А. Орлова мемлекет қайраткерінің оң имиджін қалыптастырудың және оңтайландырудың әлеуметтік-психологиялық әдістерін жинақтайды [39].

- А.Ш. Санатулова кәсіподақ жетекшісіне оның ең жақын әлеуметтік серіктесі тарапынан имиджін қалыптастыру әдістемесі негізінде қарым-қатынасқа талдау жүргізеді [40].

- В.Г. Купцова болашақ дене мәдениеті мұғалімінде имидждік құзыреттілікті қалыптастыру теориясы мен әдістемесіне сараптама жүргізеді [41].

- Г.К. Кусаметова жоғары оқу орындарында оқытушы имиджін қалыптастырудың педагогикалық ерекшеліктерін ашады [42].

Біз үшін келесі мәселелер қарастырылатын жұмыстар маңызды болды, атап айтқанда: спортшы имиджінің мәні, құрылымы және мазмұны (Е.В. Поздышев [43]), спорт жаттықтырушысы имиджін қалыптастыру (Т.Н. Бушуева [44]), болашақ күрес жаттықтырушысы және оны оңтайландырудың педагогикалық тетіктері (О.Б. Завьялова [45]); болашақ дене мәдениеті педагогының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру (В.В. Абрамова [46] , В.И. Маслов [47] және т. б.).

Алайда, имидждік құзыреттіліктің әртүрлі салаларын белсенді түрде дамыта отырып, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі әлі арнайы зерттеу тақырыбына айналмағанын көре аламыз.

Сонымен қатар, әдебиеттерде «имидждік құзыреттілік» терминінің өзі өте сирек кездеседі, бұл ұғым сөздіктер мен энциклопедияларда кездеспейді,

Болашақ мұғалімнің, оның ішінде болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұнын, әдістері мен технологияларын ашатын еңбектер жоқтың қасы.

Ғылыми -педагогикалық, арнайы әдебиеттерді теориялық талдау және болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың практикалық мәселелері келесі **қарама -қайшылықтарды** айқындауға мүмкіндік берді:

- болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру міндеті мен оны университетте шешудің теориялық және педагогикалық негіздерінің жасалмауы арасында;

- болашақ дене мәдениеті педагогының дайындық деңгейіне қойылатын талаптардың өсуі мен олардың имидждік құзыреттілігінің осы талаптарға сәйкес келмейтін нақты деңгейі қатысында.

Сонымен бірге, әртүрлі ғылыми әдебиеттер мен озық педагогикалық тәжірибеге жүргізілген сараптама қазіргі уақытта педагог имиджіне деген қызығушылықтың артуына қарамастан, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі теориялық тұрғыдан да, іс жүзінде де жеткілікті дәрежеде қамтылмағанын көрсетеді.

Осы мәселенің шешімін іздеу **«Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру»** деп, зерттеу тақырыбын анықтап берді.

Зерттеу мақсаты: болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделін құру және эксперименталды түрде сынақтан өткізу.

Зерттеу нысаны - дене мәдениеті педагогының кәсіби дайындық жүйесі.

Зерттеу пәні - болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі.

Зерттеу міндеттері:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша отандық және шетелдік зерттеулерге талдау жүргізу.

2. «Имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұнын нақтылау.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделін құру, компоненттерін, көрсеткіштерін және деңгейлерін анықтау.

4. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұнын, әдістерін, формаларын жобалау, тиімділігін тәжірибелік сынақтан өткізу.

Зерттеу болжамы. *Егер:* болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздері анықталса; «имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұны нақтыланса; болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік

құзыреттілігін қалыптастыру моделі әзірленсе, *онда* болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру тиімді және педагогикалық тұрғыдан орынды болады, *өйткені* білім беру үрдісінің мазмұны басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас орнату мен олардың кәсіби шеберлігінің сәтті іске асырылуын басқаруға дайындығын дамытуға негізделеді.

Зерттеудің жетекші идеясы: болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру, айналасындағы субъектілердің мінез-құлқына күшті мотивациялық ынталандыру ретінде әрекет ету кәсіби шеберлікті, бәсекеге қабілеттілікті дамытуды, үйлесімді топтық өзара әрекеттесудің тиімділігін және бәсекелестік қызметтің тиімділігін арттыруды қамтамасыз етеді.

Зерттеудің теориялық-әдістемелік базасы. Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде қарастырылған тәсілдер: үйлесімді тұлғасы туралы философиялық идеялар, білім берудің, танымның және тұлғаның дамуының психологиялық және педагогикалық тұжырымдамалары, тұлғаның дамуына гуманистік көзқарас тұжырымдамалары, психология саласындағы белсенді тәсіл қағидалары, маман даярлауға құзыреттілік тәсілінің тұжырымдамасы, синергетикалық.

Аталмыш тәсілдер бізді қызықтыратын жүйелерді табиғат пен қоғам дамуының жалпы заңдары тұрғысынан қарастыруға, сондай-ақ зерттеу нысаны мен тақырыбын қоршаған ортамен өзара әрекеттесетін, басқарылатын және дамитын жүйелер ретінде ұсынуға мүмкіндік береді.

Зерттеу көздері. Қазақстан Республикасының «Дене шынықтыру және спорт туралы» 03.07.2014 ж. заңы, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI «Педагог мәртебесі туралы» Заңы, «Педагогтың кәсіби стандарты» «Атамекен» Қазақстан Республикасы Ұлттық кәсіпкерлер палатасы, 2017 жылғы 8 маусымдағы № 133 бұйрығы.

Зерттеу әдістері: мәселені әзірлеу барысында *теориялық* (зерттелетін мәселенің барлық салалары бойынша ғылыми еңбектерді зерттеу және оларға талдау жүргізу, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша нормативтік құжаттарды қарастыру; алынған ақпаратты талдау және жіктеу, оны жалпылау, зерттелетін үрдісті модельдеу), *эмпирикалық* (ЖОО-дағы педагогикалық үрдісті бақылау, ЖОО студенттерімен және оқытушыларымен сұхбаттасу, сауалнама жүргізу, тестілеу, студенттер іс-әрекетінің өнімдерін зерделеу, айқындаушы эксперимент, қалыптастыру мен бақылау эксперименті) және зерттеу нәтижелерін *өңдеу әдістері* (деректерді статистикалық өңдеуден өткізу, алынған зерттеу нәтижелерінің сапалық, сандық сараптамасы).

Зерттеудің негізгі нәтижелері:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша отандық және шетелдік зерттеулерге талдау жүргізілді.

2. «Имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұны нақтыланды.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі құрастырылды, компоненттері, көрсеткіштері мен деңгейлері анықталды.

4. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың мазмұны, әдістері, формалары жобаланды, тиімділігі тәжірибелік сынамадан өткізілді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша отандық және шетелдік зерттеулерге талдау жүргізілді.

2. «Имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұны нақтыланды.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі құрастырылды, компоненттері, көрсеткіштері мен деңгейлері анықталды.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы:

- теориялық, психологиялық, цифрлық бөлімдерден тұратын «Болашақ педагог имиджінің шеберханасы» кешенді бағдарламасы әзірленді;

- «Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы әзірленіп, тәжірибеге енгізілді;

- мотивациялық, психологиялық тренингтерден құралатын тренинг залы енгізілді;

- Педагогтің виртуалды зертханасы онлайн іс-шаралары, «Имидж-табысқа апарар жол», «Өзін-өзі жарнамалау-табыс стратегиясы» вебинарлары ұйымдастырылды.

- «Болашақ дене шынықтыру мұғалімінің имидждік құзыреттілігінің негіздері» оқу-әдістемелік құралы әзірленді.

Зерттеу кезеңдері. Зерттеу жұмыстары 2017-2024 жылдар аралығында жүргізілді және шартты түрде келесі кезеңдерге бөлінді.

Бірінші кезең (2017-2018 жж.) – теориялық-сараптамалық: қарастырылатын мәселенің ғылымдағы жай-күйін зерделеу (болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық және философиялық әдебиеттерді, авторефераттар мен диссертациялық жұмыстарды зерделеу жүзеге асырылды, мұғалімдердің іс-тәжірибесі талданды); нормативтік құжаттарға, жұмыс бағдарламалары мен оқу жоспарларына талдау жүргізілді; ұғымдық-санатты және ғылыми аппаратты (зерттеу нысаны мен пәні, оның мақсаты, міндеттері, болжамы мен әдістері) айқындау; зерттеу тақырыбы бойынша материал жинақтау: жүйелеу мен теориялық ұғыну.

Екінші кезең (2018-2019 жж.) - эксперименттік: айқындаушы эксперимент, диагностикалық құралдарды іріктеу, диагностика жүргізу. Бұл кезеңде эксперименттік жұмыс бағдарламасы жасалып, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасын жүзеге асыруға бағытталған эксперименттің қалыптастырушы кезеңі өткізілді.

Үшінші кезең (2019-2024 жж.) – қорытынды: бұл кезеңде зерттеу жұмыстары барысында алынған нәтижелерді талдау және қорытындылау жүргізілді; тұжырымдар, ұсынымдар, қорытынды жасалынды; диссертация мәтінін ресімдеу жүзеге асырылды. Алынған нәтижелер статистикалық өңдеуден өткізілді, кестелер, модельдік сипаттамалар жасалды, графикалық суреттер салынды.

Зерттеу мәселесі аясында ғылыми жарияланымдарды баспадан шығару жүзеге асырылды.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша қазақстандық және шетелдік ғылыми философиялық, психологиялық-педагогикалық және арнайы зерттеулерге талдау жүргізілді.

2. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі - білім беру үрдісіндегі кәсіби жетістікке жетудің мақсатты іс-әрекетімен субъект-субъектілік қатынастарды үйлесімді құруға әсер ететін барлық қатысушылармен (әріптестер, оқушылар, ата-аналар, басшылық) жүзеге асырылатын педагогикалық ықпалдың динамикалық, икемді құралы.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің құрылымы: құндылықтар, сыртқы бейнесі, қарым-қатынасқа тез түсе білу қабілеті, кәсіби және өмірлік тәжірибесі, жекебасылық қасиеттері.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі – субъектінің жеке тәжірибені өзіндік жобалаудың және өзіндік жетілдірудің күрделі жүйесін көрсететін, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жұмыс істеуге және жаңашылдыққа деген ұмтылысты, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістер мен құралдарды меңгере отырып, өзінің кәсіби шеберлігін сәтті жүзеге асыруын басқара білуге дайындығы.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінің бөлімді (басқару, әдіснама, мазмұн және нәтиже) құрылымдардың белгілі бір жиынтығын қамтитын жобаланған моделі.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдары (құндылықты-мотивациялық, когнитивті-мазмұндық, рефлексивті-әрекеттік), көрсеткіштері мен деңгейлері (ілгерілі, жеткілікті, сыни).

4. Теориялық, психологиялық және цифрлық бөлімдерден («Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы, тренинг залы,

педагогтің виртуалды зертханасы және вебинарлар) тұратын «Болашақ педагог имиджінің шеберханасы» әзірленген кешенді бағдарламаның мазмұны.

Апробация және енгізу: эксперименттік жұмыс Қазақ спорт және туризм академиясында алдын-ала сынамадан өткізілді. Бұл дәлелдемелі экспериментке барлығы 131 студент қатысты.

Зерттеу нәтижелерінің сенімділігі, мақұлдануы, тәжірибеге ендірілуі талапқа сай әдіснамалық және теориялық қағидалармен, зерттеу пәнімен сәйкес әдіс-тәсілдерді қолданумен, эксперимент бағдарламасының мақсатқа сәйкестілігімен, бастапқы және соңғы көрсеткіш нәтижелерінің қорытындыларымен қамтамасыз етілді.

Диссертацияның көлемі мен құрылымы – аталмыш диссертация кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және қосымшалардан тұрады. Жұмыс 126 беттен, 32 сурет пен 27 кестеден тұрады. Диссертациялық жұмысты жазу барысында 209 ғылыми және арнайы әдебиеттер пайдаланылды.

Кіріспе бөлімінде зерттеудің ғылыми аппараты, тақырыптың өзектілігі, зерттеу жұмысының мақсаты, пәні, нысаны, болжамы мен міндеттері, әдіснамалық негіздері, жетекші идеясы, зерттеу әдістері мен кезеңдері, зерттеу базасы, зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық маңыздылығы, практикалық маңыздылығы, қорғауға ұсынылатын қағидалары, зерттеу нәтижесінің дәлелділігі, оның мақұлдануы, тәжірибеге енгізілуі баяндалады.

«Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың теориялық негіздері» атты бірінші тарауда зерттеу мәселесі бойынша философиялық, педагогикалық, психологиялық, арнайы еңбектерге теориялық талдау жасалынып, контент-талдау әдісі негізінде «имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұны нақтыланды.

Екінші **«Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру процесінің құрылымдық-мазмұндық моделі»** атты тарауында болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымы, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі және цифрлық орта жағдайындағы болашақ дене мәдениеті педагогының дағдылар трансформациясы қарастырылды.

«Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделінің жүзеге асырылуы» атты үшінші бөлімінде болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың нақты жәй -күйі, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасы, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасының тиімділік динамикасы келтірілген.

Қорытынды бөлімінде зерттеу барысында тұжырымдалған қорытынды мен практикалық ұсыныстар берілген.

Зерттеу нәтижелерінің мақұлдануы: зерттеу жұмысының негізгі тұжырымдары, теориялық және практикалық нәтижелері халықаралық конференцияларда талқыланды:

- I Халықаралық ғылыми-практикалық конференция «Бейімдік дене шынықтыру және спорт»: – Нур-Султан: ЕНУ им.Л.Н.Гумилева, 2019.

- ҚазСТА-ның 75 жылдығына арналған «Университеттік спорт: денсаулық және ұлттық өркендеу» атты IX студенттер мен жас ғалым халықаралық ғылыми конференция, 2019.

- Ұлы Отан соғысының 75 жылдық Жеңісіне арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция: Алматы, 2020.

- «Ж. Жабаев және сын-қатерлер дәуіріндегі ұлттық тәрбие мәселелері» атты халықаралық ғылыми -тәжірибелік конф. – Алматы, 2021.

Жарияланымдар: диссертациялық жұмыс тақырыбы бойынша барлығы 11 ғылыми еңбек жарық көрген. оның ішінде ҚР ҒЖБМ, Ғылым және жоғары білім саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитетінің ұсынған ғылыми басылымдарда 4 мақала, 1 мақала Scopus базасына енген шет елдік басылымда, 5 мақала халықаралық конференциялар материалдары жинақтарында жарияланған 1- болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыруда «Болашақ дене шынықтыру мұғалімінің имидждік құзыреттілігінің негіздері» оқу әдістемелік құрал жарық көріп, соның негізінде авторлық құқық объектісін мемлекеттік тіркеу туралы куәлік алынды (қосымша А).

Докторанттың жарияланған мақалаларды дайындауға қосқан үлесі:

(Scopus) дерекқорына кіретін журналда -

1. Yerdanova G., Ilyassova A., Adambekov K., Abdreimova K., Doshybekov A. La imagen del futuro profesor de cultura física en Kazajstán (The image Making of the Future Physical Culture Teacher in Kazakhstan) // Copyright: Federación Española de Asociaciones de Docentes de Educación Física (FEADEF) ISSN: Edición impresa: 2024, Retos, 51, 141-148– 2024. – Vol. 17, Iss. 5. – P. 1715-1726. DOI: <https://doi.org/10.47197/retos.v51.100357> **SCOPUS** білім бойынша процентилі – 64.

Авторлардың үлесі: жұмыс идеясы, зерттеу жүргізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Ерданова Г.; кеңес беру және мақаланы редакциялау – Илясова А., Адамбеков К., Абдреймова К.; теориялық талдау үшін материал дайындау – Дошыбеков А.

ҚР ҒЖБМ ҒЖБСҚК ұсынған журналында:

2. Ерданова Г.С., Дошыбеков А.Б., Катчибаева А.С. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мазмұнды сипаттамасы. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. Ғылыми-теориялық журнал. Алматы, 2019. - № 3(57). 25-30 Б.

Авторлардың үлесі: жұмыс идеясы, зерттеу жүргізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Ерданова Г.С.; кеңес беру және мақаланы редакциялау – Дошыбеков А.Б.; теориялық талдау үшін материал дайындау – Катчибаева А.С.

3. Дошыбеков А.Б., Ерданова Г.С. Болашақ дене мәдениеті мәдениетінің имиджік құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттері мен көрсеткіштері // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң ХАБАРШЫСЫ «Педагогика ғылымдары». – 2019. - № 4 (64). Б. 273-277

Автордың үлесі: жұмыс идеясы, экспериментті жоспарлау және өткізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Ерданова Г.С.; кеңес беру, мақаланы редакциялау – Дошыбеков А.Б.

4. Yerdanova G., Doshybekov A., Ulukbekova A. The concept and meaning of the «image» // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі: ғылыми-теориялық журнал, Алматы, 2020.- № 1(59). 6-10 Б.

Авторлардың үлесі: жұмыс идеясы, зерттеу жүргізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Ерданова Г.С.; кеңес беру және мақаланы редакциялау – Улукбекова А.О.; теориялық талдау үшін материал дайындау – Дошыбеков А.Б.

5. Ерданова Г.С., Лесбекова Р.Б., Улукбекова А.О., Унтаев К.К., Укешов Х.Қ. Болашақ дене мәдениеті педагогының «бейнесін» қалыптастырудағы маңызы // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі: ғылыми-теориялық журнал, Алматы, 2023.- № 3 (73). 17-22 Б.

Авторлардың үлесі: жұмыс идеясы, зерттеу жүргізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Ерданова Г.С.; кеңес беру және мақаланы редакциялау – Лесбекова Р.Б., Улукбекова А.О. Унтаев К.К.; теориялық талдау үшін материал дайындау – Укешов Т.

1 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық астарлары

Аталмыш бөлімде болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық астарларын ашуға, білім беру үрдісіне құзыреттілік тәсілді енгізу қажеттілігіне негіздеме беріледі.

Жоғары мектеп түлегі технологияларды, ақпараттық орта мен қоғамды дамытудың жедел қарқынынан туындаған заманауи талаптарға сай болуы тиіс. Құзыреттілікке негізделген білім, Ж. Делор UNESCO-ғы (1996) баяндамасында «танымдылықты үйрену, жасауды үйрену, бірге өмір сүруді үйрену, өмір сүруді үйрену» [48] деп нақты атап кеткен мақсатқа жететін түлекті қалыптастыруы тиіс.

АҚШ табысты кәсіпқойдың қасиеттерін анықтау үшін «құзыреттілік» ұғымын қолдана бастаған алғашқы елдердің бірі болып табылады. Құзыреттіліктерде тек алынған және игерілген білімді ғана емес, теориялық және практикалық міндеттерді шешуге өз бетінше және шығармашылықпен қарай алатын кәсіпқойға қойылатын талаптар көрініс тапты.

Құзыреттілікті қалыптастыру қажеттілігі заманауи маманның ақпараттың үлкен ағымдарын түсінуі, жетіспейтін білімді таба білуі, өз бетінше үйренуі, кәсіби білімнің жетіспеушілігін толтыра алуы, шешім қабылдай білуі, жауапкершілікті өз мойнына алуы және белгілі бір жағдайларда қажетті шешімдер қабылдауы керек екендігімен негізделген [49].

Еуропалық білім беру қорының терминдер глоссарийінде құзыреттілікке келесідей анықтама беріледі:

1. Қандай да бір нәрсені жақсы немесе керемет жасау мүмкіндігі.
2. Жұмысқа орналасу кезінде қойылатын талаптарға сәйкестігі.
3. Нақты еңбек міндеттерін орындай білу қабілеті [50].

Еуропа Кеңесі құзыреттілікті адамға қойылатын теориялық академиялық білім, білу және түсіну қабілеті, білімді нақты жағдайларда жедел қолдана білу қабілеті, айналадағы шындық пен өмірді басқалармен қабылдау тәсілін анықтайтын қалыптасқан құндылықтар жүйесі бар талаптардың жиынтығы ретінде түсінуді ұсынды [51].

Болон декларациясына сәйкес құзыреттілік тәсіл білім беру мақсаттарын анықтау, білім беру мазмұнын таңдау, білім беру үрдісін ұйымдастыру мен білім беру нәтижелерін бағалау жиынтығы және қағидалары ретінде анықталады [52].

Әлемдік қауымдастық жаһандану және модернизация үрдістерімен қамтылған, Еуропа Кеңесі өз баяндамасында қазіргі адамға тұлғааралық, мәдениетаралық және саяси коммуникацияларда қажетті құзыреттердің кейбір топтарын атап көрсетті. Олардың дамуының бастапқы нүктесі мыналар болуы

керек: тәуелсіздік, өзін-өзі тану, өзін-өзі тәрбиелеу, жауапкершілік, диалогқа және сыни бағалауға қабілеттілік.

Ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, «құзыреттілік» ұғымын ХХ ғасырдың 80-ші жылдарының ортасында Ричард Бояцис сапалы, тиімді жұмыс істеуге қатысты және дағдыларды, мотивтерді, әлеуметтік рөлдерді, сондай-ақ адамның әлеуетті ресурстарын біріктіретін негізгі қасиет ретінде тұжырымдады [53].

Әлеуметтанушы Гарольд Гарфинкель құзыреттілікті жалпы қатардағы мәселелерді шеше білу қабілеті ретінде ғана емес, сонымен бірге «белгілі бір кең салада өмірлік тәжірибе негізінде тиімді әрекет ететін ББД ларды қолдану қабілеті» ретінде қарастырды [54].

С.Я.Батышевтің редакциясымен жарияланған кәсіби білім энциклопедиясында құзыреттілік белгілі бір әлеуметтік-кәсіби мәртебесі бар адамдардың білімі, дағдылары мен тәжірибесінің олар орындайтын міндеттер мен шешілетін мәселелердің күрделілігінің нақты деңгейіне сәйкестік өлшемі ретінде түсініледі [55].

Құзыреттілікті қалыптастыру мәселелері В.И. Байденко [56], Т.М. Есимғалиева [57], Л.Н. Коковина [58], Э.Ф. Зеер [59], И.А. Зимняя [60], В.В. Сериков [61], Э.Э. Сыманюк [62], А.В. Хуторской [63] және т.б. ғалымдардың еңбектерінде зерттелінді.

Э.Ф. Зеер құзыреттілік деп негіздер, қағидалар, ұғымдар және мағыналық қалыптастырушы ұстанымдар түрінде ұсынылған эмпирикалық және теориялық білімдер түзілуін түсінеді [59, б.177].

И.А. Зимняя, Н. Хомский сияқты, «құзыреттілік» және «құзыр» ұғымдарын бөле қарастырады. Оның пікірінше, құзыреттілік дегеніміз адамның зияткерлік, жеке және әлеуметтік-кәсіби ерекшелігі, оның біліміне негізделген жекебасылық қасиеттері. Ал құзыр дегеніміз бұл адамның құзыреттілігінде уақытылы және белсенді көріністер ретінде танылатын белгілі бір білім, идеялар, құндылықтар мен қатынастар жүйесі немесе жасырын психологиялық жаңа түзілімдер [60, б.34].

В.А. Болотов пен В.В. Сериковтың пікірінше, адамның өзін-өзі дамытуының, оның жекебасылық және кәсіби өрлеуінің, жеке тәжірибесі мен жұмысын жинақтауы мен өзін-өзі ұйымдастыруының нәтижесі ретінде құзыреттілік болып табылады [64].

Сондай-ақ, «құзыреттілік» ұғымының анықтамасы оқыту арқылы алынған құндылықтарға, тәжірибеге, білімге, бейімділікке негізделеді, бірақ маман өзінің құзыреттілігін тек кәсіби қызметте, белгілі бір оқиғалар аясында ғана көрсете алады.

И.А. Зимняя он базалық құзыреттерді жинақтай отырып, оларды үш санатқа топтастырады: 1) субъектінің жеке өзіне тиесілі, оның өмірдің әртүрлі салаларына қатынасын және тұтастай дүниетанымын көрсететін құзыреттер; 2) әлеуметтік өзара іс-қимыл мен қарым-қатынас құзыреттері адамның әлеуметтік салаға бірлестірілуіне жатады; 3) танымдық және басқа да қызметтің

құзыреттері, сондай-ақ адамның қызметіне қатысты ақпараттық технология құзыреттері [60, б.35].

Осы мәселе бойынша зерттеулер көрсеткендей, ең дамыған елдерде (АҚШ, Германия, Англия, Франция) келешегі бар қызметкерге қойылатын талаптарға оның білімі мен біліктілігінің ресми факторлары оның жеке қасиеттерінің қоғамдық маңыздылығына ауысады.

Американдық ғалымдар теориясы бойынша «қызметшінің құзыреттілігі» маңызды қасиеті-оның тез бейімделу және қақтығыссыз белгілі бір еңбек жағдайларына бейімделу қабілеті болып табылады.

Швед және американдық ғалымдар Г. Вайлер, Я.И. Лефстед және В. Чипанах «құзыреттіліктің бірлестікті дамуы» тұжырымдамасында құзіреттілік – бұл адамның оқу барысында алған білімдерінің, дағдыларының жиынтығы деп санайды [65].

Британдық білім берудегі құзыреттілік тәсілдің алғашқы әзірлеушілерінің бірі Дж. Равен әлеуметтік құзыреттілікке арналған еңбегінде оның көп деңгейлі құрылымына егжей-тегжейлі сипаттама береді.

Ол тұжырымдаманы түсіну барысында келесі терминдерге нақты сипаттама береді:

1) біршама күрделі деңгейдегі қызметке (бастамашылық, жекебасылық жауапкершілік, бөлімшелердің, саяси жүйелердің жұмысына сараптама жүргізу) уәждемелік қабілеттер;

2) белсенді, маңызды іс-әрекеттерге (өз ұйымының, қоғамдық қозғалыстың дамуына әсер ету) уәждемелік дайындық;

3) сараптамалық (өз тұжырымдары негізінде мінез-құлық стратегиясын таңдау) дайындық;

4) инновациялық, жаңашылдық қызметі (жұмыс тиімділігін арттыру траекториясы) дамытуға және қолдауға қабілеттілігі мен әзірлігі;

5) өзінің қоғамдағы орны мен рөлін (ұйым мен қоғамның қалай жұмыс істейтінін түсіну) объективті және барабар бағалау;

6) басқару аппаратының құрылымы мен өзара байланысы туралы (тәуекел, тиімділік, көшбасшылық, жауапкершілік, есептілік, әл-ауқат және демократия) барабар түсінік болуы [66].

А.В. Романова, С.Н. Юревич құзыреттілікті өзара байланысты жеке қасиеттердің жиынтығы (білім, дағдылар, іс-әрекет әдістері, тәжірибе) ретінде түсінеді және оқушының белгілі бір саладағы сапалы өнімді іс-әрекеті үшін қажетті білім беру дайындығынан бөлек, алдын-ала берілген әлеуметтік талап (норма) болып табылады деп санайды [67].

О. Е. Ломакинаның пікірі бойынша, құзыреттілік – адамның белгілі бір саладағы мәселелерді талқылауға, бағалауға және шешуге мүмкіндік беретін жекебасылық қасиеті. Осы қасиеттің негізін адамның қоғамдық және кәсіби қызметіндегі білімі, тәжірибеі және хабардарлығы құрайды [68].

Г.А. Кудрявцева құзыреттілік деп адамның жалпы және арнайы білім деңгейін, оның өмірлік және кәсіби тәжірибесін қолдана білу қабілетін және белгілі бір әсер ету әдісінің ықтимал салдарын түсінеді [69].

Біз көптеген әдебиеттердегі терминдер мен анықтамаларды қарастырып, талдағаннан кейін, құзыреттілік дегеніміз – адамның алған білімі, дағдылары мен тәжірибесін қолданатын қызмет саласы, ал құзыретті болу – адамның белгілі бір мәселелерді шешуде жауапкершілікті алуға және туындаған барлық мәселелерді шешуге мүмкіндік беретін жеке басының қасиеті немесе мінездемесі деген қорытындыға келдік.

Ежелгі қоғам адамның өзінің сыртқы келбетінің маңыздылығы туралы идеяларына үлкен үлес қосты. Әрине, бұл сөздің заманауи мағынасында имидж мәселелері өткен ойшылдардың арнайы зерттеулерінің тақырыбы бола алмады және олардың еңбектерінде ерекшеленіп көрсетілмеді [70].

Ежелгі дәуірдің ұлы ойшылдары - Сократ, Платон, Аристотель жеке тұлғаның дамуының үйлесімді теориясын құрды, адамның табиғи және әлеуметтік қатынасы, жан мен дененің байланысы, адамның қандай тәрбиені жетілдіретіні туралы мәселе көтерді [71-73]. Бұл мәселелер «адам», «мемлекет», «қоғам», «жан» мен «дене», «сұлулық» пен «үйлесімділік», «талдағыштық қабылдау» сияқты негізгі философиялық санаттарға байланысты қарастырылады және мәні олардың мазмұнында айқындалады. Ежелгі философтардың еңбектері, сонымен қатар имидж құбылысын талдауға дүниетанымдық және әдіснамалық көзқарастарға сипаттама береді.

Ежелгі философтар өз еңбектерінде бүгінде әлеуметтік қатынастар этикасының негізін құрайтын бірқатар жалпы ережелер мен ескертулерге тұжырымдама беріп кеткен. Мысал, Аристотель «адамдармен қарым-қатынас кезінде олармен өзін тең дәрежеде ұстауға»... және әрбірінің қасиетіне қарай дербес құрмет көрсетуге кеңес береді». Ол «астамшылдық» пен «жасанды әсемқойлықты» «талғамсыз дарақылық» деп айыптайды және мінез-құлық пен сыртқы келбетті бағалаудың негізгі өлшемі ретінде «сәйкестік» ұғымын енгізеді. «Сәйкес келу адамның келбетіне, жағдайға және затқа қатысты болуы мүмкін». «Өзінің мінез-құлқы үшін құрметті болғысы келетін адам (ethos) ортаңғы қасиетті ұстануы керек» және шектен шықпауы қажет [72, б. 18].

Платон «үйлесімдік» ұғымына әлеуметтік мағына беріп, оған «адам-азамат қасиеттерінің жиынтығы» деп анықтады, ол «оның сыртқы келбетінде, іс-әрекеттерінде, сөйлеген сөздерінде және жасаған шығармаларында» айқындалады. Яғни, ежелгі философтар заманынан бері адам имиджі мәселесі біртіндеп адамның жеке басының мәнін айқындай бастады.

Платон адамның дене келбеті, іс-әрекеттері, сөйлеген сөздері оның ішкі мазмұнын (азамат адамның қадір-қасиетін) көрсетуі керек деп атап өтті. Кейінгі кезеңнің философтары адамның ішкі және сыртқы мазмұнының бірлігі ретінде қарастыратын Платонның бұл ойы адамның имиджін қалыптастыру барысында позитивті имидж мәні мен нұсқаулық ретінде қабылдауға болады [73, б. 23].

Орта ғасыр кезеңі, бір қарағанда, имидж теориясын байытып, дамыта алатын дәуір болды деп айту қиын. Алайда, бұл әсер алдамшы. Бұл үшін «бейне» және «ұқсастық» орта ғасырлар үшін өте маңызды ұғымдар болғанын еске түсіру жеткілікті.

Бұл уақыт дәуірдің символына айналған: крест жорығы, монах, көпес сияқты көптеген бейнелерді жасады. Орта ғасыр – өзіндік сипатты (жекебасылық тән) имидждердің үстемдік құрған кезеңі болды деп сенімді түрде айта беруге болады.

Бұл дәуірге тән кескіннің маңыздылығын анықтайтын ортағасырлық дүниетаным мен ортағасырлық мәдениеттің кем дегенде екі ерекшелігі бар. Олар символизм мен иерархия.

Орта ғасырлар символдық бейнелеу өнерін, символдық поэзияны, күрделі және нәзік дамыған діни табынуды, зайырлы және күнделікті өмірдің «алгоритмдерін» құрды. Ортағасырлық адам көргеннің бәріне сипаттама беріп отырды. Символдық белгілер киімдерде, зергерлік бұйымдарда, тұрмыстық заттарда белгіленді. Ортағасырлық қоғамның бүкіл әлеуметтік құрылымы иерархиялық идеяларға толы болды. Үстемдік пен бағыну қатынастарымен адамдар ғана емес, барлық тіршілік иелері, жер мен су, айналадағы заттар байланысты қарастырылды. Бұл ғаламның реттілігі мен бірлігін көрсетеді.

Қайта өрлеу дәуірі үйлесімді дамыған адамның идеалын айқындап берді, ол Платон сипаттаған нәрсеге сәйкес келді және гуманизмнің белгісі болды. Адам әлемдегі жалғыз сенімді құбылысқа айналады, тек адамның бойынан олар шынайы «барлық нәрсенің өлшемін» іздеді және таба білді. Ортағасырлық аскетизмнен бас тарту, табиғи, сезімдік барлық нәрсені бастапқы күнә үшін айыптаудан босату өмірдің барлық саласында, тек қоғамдық қана емес, жекебасылық та тіршілікте жаңаруға әкеледі [73, б. 25].

Имидждің қалыптасу тарихында итальяндық саяси ойшыл Николо Макиавеллидің «Егемендік» және «Флоренция тарихы» еңбектері ерекше қызығушылық тудырады, онда әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі имидждің рөлі туралы идеялар ең толық және дәйекті сипаттама алған. Макиавелли тарихтағы сәтті әлеуметтік бейімделудегі имиджінің рөлі іске асырылған кезде имидж жасау саналы түрде реттелетін үрдіске айналған сәтті айқындай білді [74].

Жаңа уақыт адамның қоғамдағы рөлі мен орнын түсіну бойынша жаңа екіпін әкелді. Дәуірдің басты назарында жеке адам, оның жеке қасиеттері, дербестігі, егемендігі болды. Адам өз іс-әрекетінің ерік-жігері бар субъектісі ретінде қарастырыла бастады. Басты құндылық ретінде адамға деген көзқарас адамның қадір-қасиеті бірқатар моральдық құндылықтарда алдыңғы орынға қойылғандығымен айшықталды.

Ф. Бэкон «қоғамдық адамды» жан-жақты қарастыра отырып, адамның имиджі жеке адамның жекебасылық ісі емес деген тезисті тұжырымдайды. Әдептілік нормаларын сақтау, қарым-қатынас дағдыларын игеру - бұл қоғамға деген құрмет, заманауи мәдениеттің ажырамас бір бөлігі [75].

Имидждің табиғаты мен генезисін ашуға көмектесетін көптеген тұжырымдамалық ережелерде И.Канттың еңбектерінде сипаттама берілген. Ол талдағыштардың қабылдау құбылысын зерттей отырып, қабылданған нысанның түрі кейіннен ол туралы қайсібір «тұтас идеяға» біріктірілетініне назар аударады. Кант, сонымен қатар, қиялдағы имидждің пайда болу үрдісі

туралы өзінің көзқарасын ұсынады. Ол «ішкі сезім мүшесінің фигураларды бірнеше рет қамтылуының» пайда болатынан туындайтын «динамикалық тиімділікке» сипаттама береді [76]. Ол қиялды тынымсыз бір бейнені екіншісімен ұштастыра орта, жалпы пайдаланылатын өлшемидеалы немесе «идея нормасы» деп атауға болатын түрге тән типтік имидж деп есептейді.

Әдебиеттер талдауы көрсеткендей, «имидж» ұғымы XX ғасырға дейін еңбектерде орын алмаған, оның құрылымы да кездеспеген, бірақ имидждің жекелей құрамдастары әрқашан белгілі болды, атап айтқанда сыртқы келбет сипаттамасы және олардың адамның ішкі әлеміне сәйкестігі. Әрі бұл тек жағымды сипаттамаларды ғана емес, сонымен қатар кейбір адамдардың ішкі мәнін көрсететін қасиеттерін бірінші рет қабылдаған кезде басқаларға теріс әсер ететін сыртқы жағымсыз жақтардың сәйкестігін де айқындай білді.

Батыс елдеріндегі имидж мәселесі 1960 жылдардан бастап өзекті мәселе ретінде қарастырылып келеді. Америкада және Еуропада бұл кезеңде имиджд мәселесіне қатысты әлеуметтік, тарихи, философиялық, психологиялық, экономикалық зерттеулерінің көбеюі байқалады, бұл кәсіби қызмет ретінде имиджмейкингтің пайда болуына әкеледі. Осылайша имидж дамуды ілгерілетудің дербес құралына, PR-технологиялардың теориясы мен практикасының элементіне, саяси және қоғамдық қызметтегі негізгі құралға айналады.

Әдеби деректерге жүргізілген шолу «имидж» санатын ғылыми айналымға 1960 жылдары американдық экономист К.Боулдинг енгізгенін, ол имидж-имидждік жүргізуді зерттейтін ғылымдағы жаңа бағыттың негізін қалаушы болып табылатындығын көрсетті. Бұл тұжырымдаманы кәсіпкерлердің өркендеуі мен бизнесті дамыту үшін пайдалы екенін негіздеп, іскерлік айналымға енгізуді ұсынған экономистер [77].

Ресейде 1970 жылдары имидж бұқаралық сананы айла-шарғы жасау құралы ретінде қарастырады. Бұл термин кеңес кезеңі үшін теріс мағыналы түсінікке айналды. Осыған байланысты, Ресейде ұзақ уақыт бойы бұл ұғым мен құбылыс туралы маңызды зерттеулер жүргізілмегенін байқаймыз. Имиджге деген осындай көзқарасты жеңу әрекетін кейінірек жарнаманы зерттеуші, философия ғылымдарының докторы, профессор О.А. Феофанов жасады, ол «имидж» терминін арнайы орыс тілді әдебиетке алғашқылардың бірі болып енгізді [78].

1990-шы жылдары имидж мәселесін философ В.М. Шепель зерттей бастады, ғалым бұл ғылымға «имиджология» ұғымын енгізді және оған дербес ғылыми-қолданбалы бағыт пен оқу пәні ретінде негіздеме берді. Бұл бағыттың басты мақсаты - тартымды имидж жасауға арналған арнайы әсер ету технологияларын әзірлеу [79].

П. Берд имиджге «...сіз басқаларға ықпал ете алатын жалпы әсер. Ол сіз адамдарға өз идеяларыңызды қалай ұсынатындығыңыздан, қоғамда қалай әрекет ететініізден, қалай киінетініізден, қалай сөйлейтініізден, не айтатыныңыздан және не істеп жатқаныңыздан тұрады. Жекебасылық имидж, сонымен сіздің жұмысыңыздың да, компанияның да имиджін анықтайды және

тұтастай алғанда олардың визит картасына айналады» деп анықтама береді. П. Берд өзінің берген анықтамасын толықтыра отырып: «Сіздің имиджіңіз - бұл сізді басқа адамдардың қабылдауы. Ол - басқалардың көз алдындағы сіздің жеке тұлға ретіндегі жалпы көрінісіңіз. Бұл сіздің көзқарасыңыздан, сөйлеуіңізден, киінуіңізден және әрекет етуіңізден тұрады, сіздің қабілеттеріңіз бен моральдық қасиеттеріңізді, дене қалпыңыз бен қозғалыстарыңызды, аксессуарлар мен айналаңызды, сіз кіретін компанияны және т.б. құралады. Сонымен, сіз әлемге қандай имиджді көрсетуге тырыссаңыз да, ол, ең алдымен, сіздің ішкі болмысыңыздың көрінісі болуы керек және оған берік негізделуі керек» -деп, тұжырымдайды [80].

Ғылыми әдебиеттер талдауы көрсеткендей, ағылшын тілінен аударғанда image «келбет, кескін, белгіше, икона, кумир, идол» дегенді білдіреді [1 б.12].

2005ж. Маркетинг және сауда туралы жаңа ағылшын-орыс түсіндірме сөздігіндегі «IMAGE» мақаласына «... бедел, тұлға, бейне (ел туралы сезім, фирма, саясаткер, кино жұлдызы, тауар, сауда белгісі және т.б. өз қасиеттерімен немесе бұқаралық ақпарат құралдарында насихаттау арқылы басқаларға әсер етеді...)» деп анықтама берілген [81].

Шетелдік сөздердің жаңа сөздігінде имиджге «танымалдық, жарнама және т. б. мақсатында біреуге эмоционалды-психологиялық әсер етуге арналған тұлғаның, құбылыстың немесе нысанның мақсатты түрде қалыптастырылатын бейнесі» деп анықтама берілген [82].

Мерриам-Уэбстердің 2012 ж. ағылшын тіліндегі түсіндірме сөздігінде бұл сөздің қайнар көзі ретінде латын *imagin-*, *imago* («қиял, суреттер») латын *imitari* – «еліктеу», сондай-ақ мағынасы жағынан ұқсас *semblance* («көріну, ұқсастық»), *impression* («әсер») сөздеріне сай келеді [83].

Қазіргі таңда ғылыми еңбектерде «имидж» ұғымы әлеуметтану, психология, саясаттану, педагогика ғылымдарының пәні болып табылады.

Әлеуметтануда «имидж» термині келесідей түсіндіріледі:

- «жеке тұлға құрастыратын, серіктестерге өзара іс-қимыл процесінде ұсынылатын және орындаушы мен қоғам бақылайтын әлеуметтік-кәсіби рөлдің (рөлдік кешені) бейнесі ретінде. Бұл орындаушы серіктестер алдында көрінуге және оларды қабылдауға тырысатын рөлдің бейнесі» (О. И. Попова [84]);

- «адамның әлеуметтік мимикасының феномені, оның әлеуметтік жетістікке жету мүмкіндігін арттыру үшін бір нәрсені көргісі келмеуі, басқалардың өзіне қажет әсерлерін тудыруы, оның ішінде ол жоқ нәрсеге реакция ретінде, ал кейбір жағдайларда ол болғысы келмейді» (И.А.Федоров [85]);

Психология ғылымында О.Феофанов алғашқылардың бірі болып «имидж» ұғымын қолданды және оған «нысанның нақты қасиеттері үшін негізі жоқ, бірақ мұндай бейнені қабылдау үшін әлеуметтік маңызы бар нысанға қосымша құндылықтар (мәдени, әлеуметтік, психологиялық және т.б.) беретін бірлестіктер арқылы бейнелеу» деп анықтама берді [86].

«Имидж психологиясы» категориясы 2002 жылы Е.А.Петрова ғылыми айналымына енгізіп [87], 2003 жылы жарық көрген Е.Б. Перелыгинаның

«Имидж психологиясы» атты еңбегінде даму алды. Психология «имиджелогия» ғылымының әдіснамалық тіректерінің бірі екенін атап өткен жөн. Имидж психологиясы имиджді әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде қарастырады [88].

Осы ғылыми бағыттың бастамалары имиджге психологиялық көзқарас тақырыбын анықтайды: оны әлеуметтік-психологиялық құбылыс ретінде зерттеу, жеке және бұқаралық санадағы әртүрлі кескін түрлерінің өрістерін қалыптастыру, жұмыс істеу және трансформациялау заңдылықтарын ашу, әртүрлі этностар мен мәдениеттердің, жеке топтардың өкілдері арасында осы өрістердің «толтырылу» ерекшелігін анықтау.

Имидж психологиясының тәуелсіз білім саласы ретіндегі негізгі мәселелері әлеуметтік-психологиялық сипаттағы, әлеуметтік таным мен имиджді басқару мәселелері болып табылады. Жүргізілген зерттеулердің әдіснамалық негізі заманауи қарым-қатынас психосемиотикасы идеялары болуы мүмкін.

Имидждің ерекшеліктерін бейне психологиясынан кейін имидж психологиясы зерттеуі керек: жарықтық, өзгергіштік, жалпылау және т.б. Әлеуметтенудің әртүрлі кезеңдерінде жеке тұлғаның жеке имидждік кеңістікке ену мен кірігу механизмдерін, кезеңдерін зерттеу, нақты тарихи өмір жағдайлары аясында жеке және кәсіби имиджді қабылдау мен өзін-өзі басқарудың психологиялық мәселелері имиджелогияның маңызды саласына жатады.

Е.А. Петрованың пікірінше, психологиялық талдаудың жеке бағыты имиджмейкерлердің кәсіби қызмет саласы болуы керек. Тұлғаның терең мәселелерін шешуде имидждің психологиялық қызметтері мен имидждік түзету мүмкіндіктерін анықтау психологиялық кеңес беру аймағын түсінуге жаңаша көзқараспен қарауға мүмкіндік береді [89].

Имиджді психологиялық зерттеудің негізгі бағыттары мен мәселелерін талдау кескін психологиясының саласын, имиджелогиядағы имидж психологиясының орталық жүйе құраушы қызметін анықтап қана қоймай, сонымен қатар имиджелогияны ғылым ретінде оның қажетті атрибуттары, ең алдымен тұжырымдамалық аппаратты анықтау тұрғысынан талдауға мүмкіндік береді. Ол үшін келесі талдау үлгісі қабылданады: зерттеу пәні мен нысаны, мақсаттары, негізгі міндеттері, негізгі қағидалары, заңдары, қызметтері, әдістері.

Әрбір толық қалыптасқан ғылым белгілі бір дәрежеде осы атрибуттардың барлығына ие. Осы құрылымдардың біреуінің немесе бірнешеуінің болмауы осы ғылымды, оның белгілі бір қызмет саласы туралы білім жүйесіндегі орнын толық сипаттауға мүмкіндік бермейді.

Г.Г. Почепцовтың пікірінше, имиджелогия пәні - бұқаралық сана, ал оның коммуникативті бірлігі болып -имидж есептеледі [90].

А.Ю. Панасюк имиджелогия пәні оң имиджді қалыптастыру жолдары мен құралдарын зерттеу, оң имиджді, идеяны, адам туралы пікір қалыптастыру деп санайды [23, б. 178].

Адамның әртүрлі кәсіби саласын және оның сипаттамаларын анықтауға және саналы түрде қалыптастыруға бағытталған психология саласы бойынша еңбектерді (А.С. Золотнякова [91], В. А. Кан-Калик [92] және т. б.) ерекше атап өту қажет.

А.А. Калюжный бойынша «имидж» терминімен «саяси, экономикалық, әлеуметтік нәтижелерге, танымға, жеке мансапқа және өзін-өзі көрсетуге қол жеткізу үшін жеке, топтық және қоғамдық санада әлеуметтік практика субъектілері мақсатты түрде қалыптастыратын қоғам элементтерінің, объективті әлемінің, идеалды құрылымдардың эмоционалды боялған стереотиптік бейнесі, идеалға айналған моделі» деп түсініледі [93].

Авторлардың белгілі бір бөлігі (В.М. Шепель, Е.В. Андриенко) имидж ұғымын бейне ұғымымен анықтайды және бұл ұғымдар дәл синонимдер емес екенін мойындайды. Сондықтан имидж бейненің бір түрі ретінде түсіндіріледі, оның прототипі кез-келген құбылыс емес, субъект болуы мүмкін [94, 95].

О.В. Лысикова имиджді белгілі бір бейне ретінде қарастыруды ұсынады, ол адам, оны «Мені» басқаларға, өзін-өзі таныстырудың өзіндік формасы ретінде ұсынады, онда күшті жақтар мен кемшіліктер жасырылады [96].

А.П. Панфилова имиджді көпшілікке танымал ету, жарнама жасау, бедел қалыптастыру мақсатында біреуге эмоционалды-психологиялық әсер етуге бағытталған мақсатты қалыптастырылатын бейне ретінде қарастырады [97].

Имидж, бір жағынан, жеке тұлғаның айқындалуының белгілі бір психологиялық үрдістерінің нәтижесі, ал екінші жағынан, қарым — қатынас серіктестері арасында осы адамның әсерін қалыптастырудың сырттай негізі болып табылады. Сондықтан, өзін-өзі таныстырудың барлық стратегиялары басқалардың көз алдында сіздің имиджіңізді анықтауға, нақтылауға немесе қолдауға бағытталған.

«Имидж» ұғымының анықтамасына жоғарыда келтірілген көзқарастарға сүйене отырып, біз кез-келген нысанның имиджі туралы айта отырып, ерекше бейнені – нысанға қосымша құндылықтар беретін және оны бірқатар ұқсастықтардан ерекшелейтін идеяны айтамыз деп қорытынды жасауға болады.

Имидждегі ең басты мәселе адамның табиғи деректерімен емес, басқа адамдардың көзқарасымен байланысты. Имиджді қалыптастыру үшін, қоғамның күткеніне сәйкес, адам әлеуметтік қажетті имиджге қажетті ең жақсы қасиеттерді «айқындап», берілген бейнені қабылдауға теріс әсер ететіндерді бейтараптандыруы керек.

Имиджді қалыптастыру туралы сөз болғанда, екі жақты үрдіс жүріп жатқанын түсіну керек. Бір жағынан, бұл басқалар арасында өздері туралы жасалған идея. Екінші жағынан, бұл адамды адамның қабылдау үрдісі. Маман белгілейтін мұғалім, дәрігер, режиссер, кітапханашы сияқты сөздер арқылы, оның бейнесіне осы санаттағы адамдар туралы жалпыланған білім кіреді.

Дабыл немесе мәтін және семиосоциопсихологиялық парадигманың авторы Т.М. Дридзе адамды күрделі белгі ретінде қарастырады. Ол адамның бейнесін мәтін ретінде қарастырады, ол «арнайы ұйымдастырылған мазмұнды-семантикалық тұтастық және оны жалпы тұжырымдамамен немесе дизайнмен

функционалды түрде біртұтас мазмұнды-семантикалық құрылымға біріктірілген коммуникативті-танымдық элементтер жүйесі ретінде анықтауға болады» [98].

Е.А. Петрова имидждің келесі маңызды құрылымдарын анықтайды [99]:

1. Дауыс белгілері (ауызша және вербальды емес сала);
2. Экспрессивті мінез-құлық белгілері (ым-ишара, жүріс-тұрыс, мимика және т.б.);
3. Дене бітімінің белгілері (габитус);
4. Жеке тұлғаны әлеуметтік рәсімдеу белгілері (киім және аксессуарлар);
5. Адамнан шығатын иіс белгілері (табиғи және жасанды);
6. Тақырыптық ортаның белгілері (адамның қабылдауы пайда болатын орта).

Барлық осы белгілер адамның жыныстық және жас ерекшеліктері, оның ұлты, дене ерекшеліктері, қызмет түрі, ниеті, іс-әрекеті, эмоционалды жағдайы, психикалық және денсаулығы, бір нәрсеге қатынасы, әлеуметтік мәртебесі және т. б. туралы ақпарат береді.

Әлеуметтену нәтижесінде адам белгілі бір қоғамға тән белгілердің жиынтығын біледі, олардың мағынасы мен қолдану жағдайларын игереді. Имидждің ерекшелігі – ол адамның қабылдауы негізінде қалыптасады. Имидж - бұл қоршаған орта тұжырымдамасы және адамның мойындауы, әлеуметтік топтың бағалау қатынасы, күту ретінде әрекет етеді.

Ағылшын зерттеушісі Э. Сэмпсон жекебасылық имидж туралы айта отырып, сыртқы және ішкі факторлардың үйлесуіне байланысты имидждің үш түрін анықтайды, олар [100]:

- өзіндік имидж,
- қабылданған имидж,
- қажетті имидж.

Бұл типология имиджге деген көзқарасты әртүрлі тұрғыдан көрсете біледі: өзінің «мен» және басқа адамдар тарапынан, шындық пен қалау мүмкіндіктері жағынан.

Өзіндік имидж өткен тәжірибеден туындайды және өзін-өзі бағалаудың, өзіне деген сенімнің берілген уақыттағы күйін көрсетеді.

Қабылданған имидж - бұл басқалар бізді қалай көреді. Әрине, бұл көзқарас бұрынғыдан өзгеше болуы мүмкін. Біз көбінесе бізге қалай қарайтынымызды, олар бізге қалай жауап беретінін білмейміз.

Қажетті имидж бірқатар кәсіптердің (рөлдердің) белгілі бір имидждік сипаттамаларды талап ететінін білдіреді. Кейбір жағдайларда бұл киім түріне ықпал етеді. Әскери форма, сот мантиясы, патша тәжі - бұл нақты рөлдерді орындаушыларды көрсететін кескін белгілері, олар осы рөлдерді орындау үшін қажетті символдардың қажетті жиынтығына кіреді.

Бұдан әрі біз маманның имиджін қалыптастыру мәселесін қарастыратын ғылыми зерттеулерді ұсынамыз (1998-2023 жж.) (кесте 1).

Кесте 1 – Ғылымның түрлі салалары бойынша маманның имиджін қалыптастыру мәселесін қарастыратын зерттеулерге шолу (1998-2023 жж.)

№	Автор	Ғылыми еңбектер атауы	Басылымы туралы мәліметтер, саласы
1	2	3	4
1	Черепанова В.Н.	Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования	Пед.ғыл.канд...дис.: Тобольск, 1998. – 201 б.
2	Пискунова Т.Н.	Условия и факторы формирования позитивного имиджа общеобразовательного учреждения	Психология ғыл.канд...дис.: Москва, 1998 Психология
3	Апраксина М. В.	Имидж воспитателя дошкольного учреждения как педагогическая проблема	Пед.ғыл.канд...дис.: Москва, 2000. – 134 с.
4	Завьялова О.Б.	Формирование профессионального речевого имиджа будущего тренера по борьбе	Пед.ғыл...дис. авторефераты: Красноярск:2000.-24с Дене шынықтыру және спорт
5	Тарасенко Н.А.	Формирование индивидуального имиджа будущего учителя	Пед.ғыл.канд..дис.: Оренбург, 2002. – 173 с.
6	Аминтаева С.А.	Формирование у студентов имиджа современного руководителя образования	Пед.ғыл.канд..дис.: Махачкала 2003.25 с.
7	Попова Л.Г.	Формирование имиджа специалиста социально-культурной сферы в системе повышения квалификации	Пед.ғыл.канд..дис. 13.00.08: Москва, 2003-209 с.
8	Позднышев Е.В.	Имидж спортсмена: паблик рилейшнз в спорте	Ғылыми-әдіст.басылым Киев: 2003.- 106 с. Дене шынықтыру және спорт
9	Донская Л.Ю.	Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы	Психология.ғыл.дис.: Ставрополь, 2004, 212 с. Психология
10	Прудников Л.А.	Политические технологии как фактор формирования имиджа Вооруженных Сил РФ	Саясаттану ғыл.канд.дис.:М.,2004-143 с. саясаттану

1 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
11	Кадочников Н.А.	Корпоративный имидж как фактор конкурентоспособности высшего профессионального учебного заведения.	Экономика фыл. канд...дис.: - Москва, 2005. Экономика
12	Яндарова С.В.	Имидж личности: содержание, функции и мотивации построения	Психология фыл.канд..дис.: М., 2005-187 с. психология
13	Новокшнонова М.Ю.	Информационная культура как компонент имиджа современного педагога	Пед.фыл.канд..дис.: Москва, 2006. – 184 с.
14	Бекетова Е.А.	Формирование профессионального имиджа будущего учителя технологии и предпринимательства	Пед.фыл...дис.: Армавир, 2006. – 174 с.
15	Шкурко Н.М.	Имидж современного учителя: структура, половозрастные особенности восприятия и технологии формирования:	Психология фыл.кан..дис.: Наук. М., 2006. 179 с. психология
16	Рожкова Е.А.	Имидж и социальные роли политика	Әлеуметтану фыл.канд..дис.: /М., 2006.- 173 с. әлеуметтану
17	Попова О.И.	Имидж преподавателя вуза: проблема трансформации в современной России	Әлеуметтану фыл..канд. дис.: Екатеринбург 2007 әлеметтану
18	Калюжный А.А.	Социально-психологические основы имиджа учителя	Психология фыл..канд..дис.: Ярославль 2007 Әлеуметтік психология
19	Климкович Е. В.	Преодоление деструктивного имиджа будущих специалистов социально-культурной сферы в процессе профессиональной переподготовки	Пед.фыл.канд..дис.: Москва 2007
20	Варданын М.Р.	Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе	Пед.фыл..канд. .дис.: - Тобольск, 2007. – 197 б.

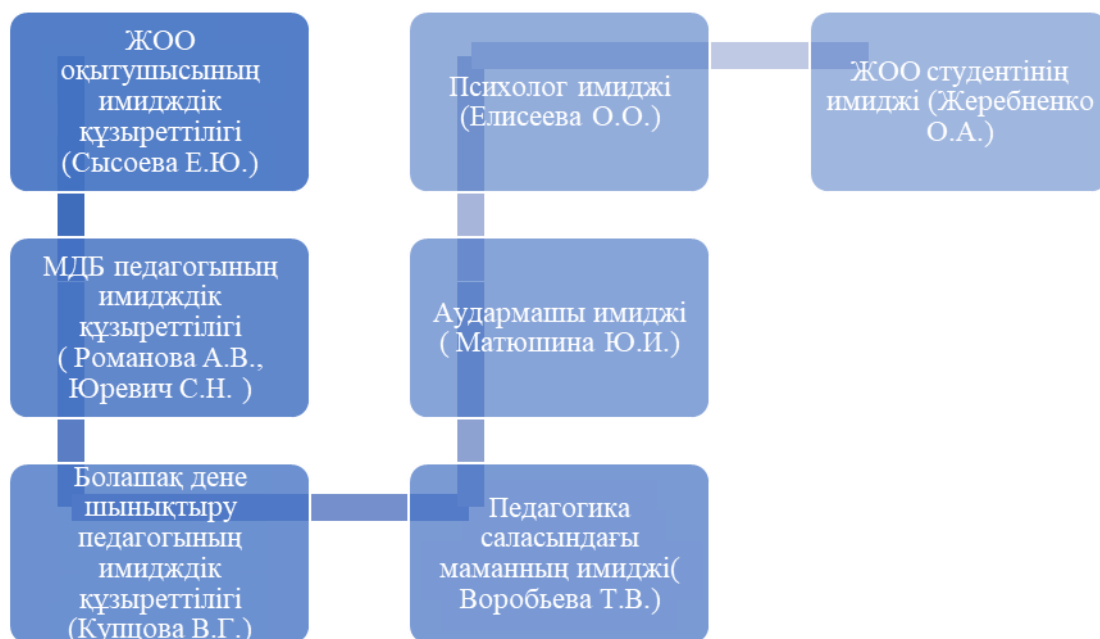
1 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
21	Бушуева Т.Н.	Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности	Пед.ғыл.канд..авторефераты.:Челябинск 2007, 23с. ДШС
22	Купцова В.Г.	Формирование имиджевой компетентности у будущего педагога физической культуры.	Пед.ғыл.канд.авторефераты: Челябинск – 2008, 21с.
23	Кулакова Т.Б.	Формирование имиджа будущего педагога в контексте культурологического подхода	Пед.ғыл.канд..дис.: наук: Москва, 2009. – 197 с.
24	Кусаметова Г.К.	Педагогические особенности формирования имиджа преподавателя в вузе.	Пед.ғыл.канд...дис.: Актөбе, 2010
25	Матюшина Ю.И.	Формирование профессионального имиджа у будущего переводчика	Пед.ғыл.канд...дис.: Калининград, 2010.- 194 с.
26	Завьялова О.Б.	Речевой имидж тренера	Оқу-әдістемелік құрал Красн., 2012,140 б ДШС
27	Бухаров Д.В.	Педагогические условия профессиональной подготовки в вузе будущих руководителей образовательных организаций к имиджевой деятельности	Пед.ғыл.канд...дис.: Великий Новгород, 2015-29с.
28	Кайдалова А.О.	Формирование имиджа педагога дошкольной образоательной организации	Пед.ғыл.канд..дис.автор ефераты: Белгород, 2016 Мектепке дейінгі ББ
29	Ертарғынқызы Д.	Жоғары мектепте болашақ әлеуметтік педагогтардың кәсіби идеалын қалыптастыру жүйесі	Пед.ғыл.канд..дис.автор ефераты: Алматы, 2017 Әлеуметтік педагогика
30	Голубкова Ю.Г.	Формирование личностно-профессионального имиджа молодых педагогов в системе дополнительного профессионального образования	Пед.ғыл.канд..дис.автор ефераты:Челябинск, 2023

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, имидж мәселесін зерттеу бойынша ғылыми еңбектер ғылымның әртүрлі салаларында да жеткіліксіз екенін атап өткен жөн.

Аталмыш кестеде біз саясаттану, психология, әлеуметтану, педагогика, дене мәдениеті және спорт салаларындағы шетелдік және қазақстандық ғалымдардың еңбектерімен таныстыруға тырыстық.

Әртүрлі салалар бойынша имидж мәселесін қарастырған ғылыми деректерді біз келесі 1-ші суретте жүйелеп көрсеттік.

Сурет 1 – Әртүрлі пәндік сала мамандарының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру бағыттары

Берілген суреттен имидж мен имидждік құзыреттілікті зерттеу саласын ғалымдар әртүрлі қызмет, олар: психолог, аудармашы, маман-педагог, университет оқытушысы, дене мәдениеті педагогі, мектепке дейінгі ұйым педагогі, студент сияқты салаларда қарастыратындығын көруге болады.

Егер кейбір зерттеушілердің еңбектерінің мәнін ашатын болсақ, В.Н. Черепанов [101] жеке имидж ретінде субъектінің ішкі және сыртқы индивидуалдық, жекебасылық және индивидуалдық қасиеттерінің сәйкестігі мен өзара кірігуіне байланысты мақсатты түрде қалыптасқан бірлестікті, бүтіндей, динамикалық құбылысты түсінеді, ол субъектінің табиғатпен, қоғаммен және өзімен үйлесімді өзара үйлесімді әрекеттесуін қамтамасыз етуге арналған.

Т.Н. Бушуева [44, б.17] өз еңбегінде спорттық жаттықтырушының имиджін қалыптастырудың құрылымдық негізін - имидждің тиімділігіндегі олардың маңыздылық дәрежесінің кему тәртібімен құрылымдалған жеке және кәсіби сипаттамалар жүйесін көрсететін модельді анықтама береді. Ол билік, бәсекелестік әрекеттегі мінез-құлық, спортшыларға деген көзқарас, жаттығу іс-әрекетіндегі мінез-құлық, ерікті қасиеттер, көшбасшылық мінез-құлық,

коммуникативті қасиеттер, интеллект, адамгершілік, спортқа деген көзқарас, әріптестерге деген көзқарас, өзіне деген көзқарас, сыртқы деректер сияқты қасиеттерден құралады.

Осылайша, бұл бөлімде біз ғылымның түрлі саласындағы имидж мәселесінің пайда болуы туралы мәліметтерді жинақтауға, ғалымдардың психологиялық-педагогикалық, философиялық зерттеулеріндегі имидж категориясының мәнін ашуға тырыстық.

1.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мәні, қызметі

Аталмыш тараушада біз, ең алдымен, Қазақстан Республикасының терминологиялық сөздігінен имидж сөзінің аудармасын анықтауды және болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің мәні мен құрылымын қарастыруды жөн көрдік.

Жоғары білім берудің жаңа жағдайында бұл білім беру үрдісінің әртүрлі субъектілері (оқушылар, әріптестер, әкімшілік) педагогтың (және ол тарататын білім мен құндылықтардың) қабылдауының жоғары деңгейін қамтамасыз ететін мектеп педагогының кәсібилігінің қажетті құрамдас бөлімі ретінде педагогикалық құзыреттіліктің нақты түрі болып табылатын имидждік құзыреттілік болып табылады.

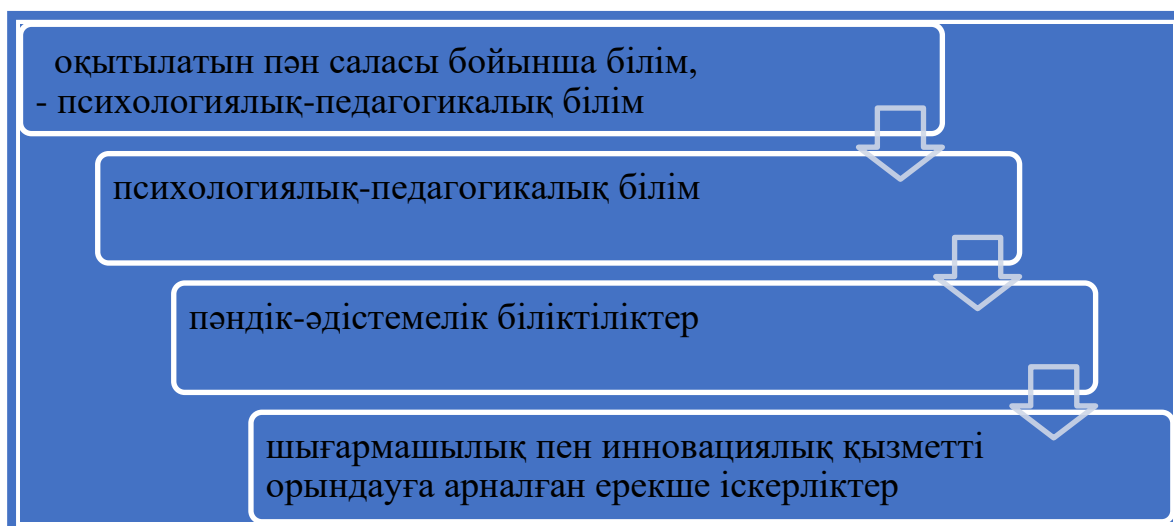
Қазақстан республикасының мәдениет және спорт министрлігі бекіткен, Қазақстан Республикасы үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы мақұлдаған Қазақша-орысша, орысша-қазақша терминологиялық сөздікте педагогика және психология саласы бойынша «имидж учителя» сөзтіркесінің аудармасы «педагог бетбеделі, имиджі» деп аударылған [102].

Кәсіби имидж - адамның кәсіби қасиеттерімен анықталған бейнесі. Нақ осы кәсіби имидж - бұл кәсіпқой адам өзі жасайтын және оның жеке басының сыртқы көрінісі, іскерлік және оның адами қасиеттерінің көрсеткіші. Оның имиджіне көбінесе оны қоғам қалай қабылдайтынына тәуелді болады.

Бұл тұжырымды С.Д. Якушеваның: «Имидж бүгінгі күні көптеген әлеуметтік шешімдер қабылдаудың маңызды дәлелі болып табылады. ... Имидждік механизмге ие болу, ең алдымен, көпшілік мамандықтағы адамдар үшін маңызды: саясаткерлер, журналистер, тележүргізушілер, бірақ негізінен мұғалімдер үшін, өйткені сабақ (дәріс, сабақ) ақпарат көзі, мәдени кодтардың жеткізушісі, сондай-ақ оқытушының да, білім алушының да жеке басын әлеуметтендіру болып табылады» [103].

Қазақстандық зерттеуші Байкенова С.М. заманауи педагог арнайы білім мен дағды сияқты келесі қасиеттерге ие болуы керек деп жазды, (сурет 2) [104]:

- оқытылатын пән саласы бойынша білім,
- психологиялық-педагогикалық білім,
- пәндік-әдістемелік біліктіліктер,
- шығармашылық пен инновациялық қызметті орындауға арналған ерекше іскерліктер.

Сурет 2 – Заманауи педагог имиджінің құрамдас бөлімдері
(Байкенова С. М.)

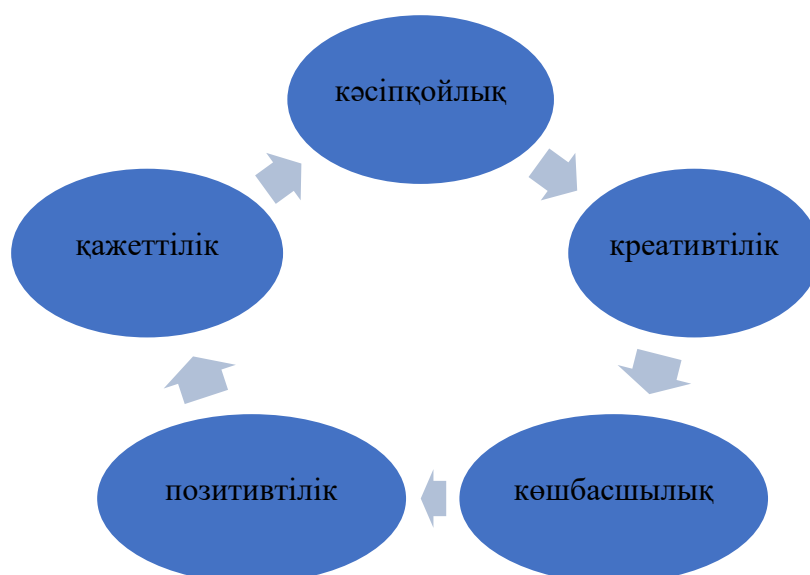
Ф.А. Кузин имиджді құрудың мәні - басқа адамдарды сізді өзіңіз қалағандай көруге және сіздің имиджіңізді жағымды етіп қабылдауға мәжбүрлеу екенін айтады. Бұл жұмыстың басты мақсаты - бойдағы бар жақсылықты барынша пайдалану, біздің кәсіби, саяси және таза адами беделімізді төмендететін жағымсыз көріністерден аулақ болу [105].

И. Криксунова имидж, бұл ең алдымен, өзі туралы әңгіме, басқаларға қоғамдық баспалдақтың қай сатысында тұрғаныңызды, қандай кәсіп түріне жататындығыңызды, сіздің мінезіңіз, темпераментіңіз, талғамыңыз және қаржылық мүмкіндіктеріңіз туралы сөзсіз айтатын рәміздеп санайды [106].

Кәсіби имидж - бұл жеке адамның қызметкер ретіндегі бейнесі, оның іскерлік және кәсіби қасиеттері туралы әсер қалдыратын іскерлік имиджін нақтылау. Кәсіби имидж реципиенттердің көз алдында қандай да бір кәсіптің мінсіз өкілі бейнесі туралы білімі негізінде құрылады [107].

А.Зейнелова, М.Сайдалинов сияқты зерттеушілер: Педагогтың имиджі оның бренді педагогтың ішкі және сыртқы көз тартушылығынан қалыптасады: кәсіпқойлығы, үйлесімді рухани күйі, өмірге деген оң көзқарасы, жағымды сыртқы келбеті. Осы тұрғыда жеке брендинг педагог мәртебесін көтерудің бірден-бір жолы болып табылады, ол ұстазға өзіне-өзі білім берудің өз жолын табуға мүмкіншілік береді (сурет 3) [108].

Сурет 3 - Педагогтың жекебасылық брендінің құрамдастары
(Зейнелова А., Сайдалин М.)

Келесі кезекте біз «имидж» ұғымының мәнін ашумен айналысатын ғалым зерттеушілердің идеяларын жүйелеуге тырыстық (кесте 2).

Кесте 2 – Шетелдік және қазақстандық ғалымдардың зерттеулеріндегі «имидж» ұғымының контент-талдауы (1994-2023 жж)

№	Авторлар	Анықтамасы	Әдебиеттер
1	2	3	4
1	Баранова В.А.	Имидж-бейне құрастыру, аталмыш адамның бейнесін қазіргі сәті мен ол туралы айналасындағылардың көзқарастары қаншалықты сәкес екенін анықтау.	Баранова В.А. Имидж личности как социально-психологическое явление // Магистр. – 1994. - №2. – 2-9с.
2	Андреева Г.М.	Имидж - бұл қабылдайтын заттың ерекше «бейнесі», қабылдау ракурсы әдейілеп объектінің тек қана нақты бір жақтарына назан аударуға мақсатталған.	Социальная психология / Учебник для вузов. - М.: Наука, 1994. - 329 с.- 179 с.
3	Берд П.	Имидж-қоршаған ортаға жалпы әсер ету. Ол өз кезегінде сіздің идеяларыңызды ұсыну, қоғамда қзіңізді ұстау, киім кию үлгісі, сөйлеу және жасап жатқан іс- әрекеттен көрініс табады.	Берд П. Поддай себя! Эффективная тактика улучшения вашего имиджа / Пер. с англ. Т. А. Сиваковой. — М.: Амалфея, 1997. - 208 с.-65-72с.
4	Тоқсанбай С.	Имидж (лат. Imago – бейне, түр) - іскер адамның бет-бейнесі, оның қоғамдағы беделі. Мұның өзі нарықтық қатынас жағдайында кәсіпкер бизнесінің дамуына тікелей ықпал етеді.	«Қазақстан» ұлттық энциклопедия, «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, Алматы, 2002, 50б.

2 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
5	Лебон Г.	Имидждеу мәні «тұлғалық әсерлілік» эффектісі арқылы саяси жетістікке жету құралы ретінде қарастырған. Имидждеуді психологиялық негіздеу әлеуметтік және саяси психологияның зерттеу объектісі мен пәніне айналған.	В.М.Шепель «Имиджелогия как нравиться людям.- М.: Народное образование, 2002.-78с.
6	Нысанбаев Ә.	Имидж-іскер адамның бет-бейнесі,оның қоғамдағы беделі.	Қазақстан.Ұлттық энциклопедия. Алматы - 2002-720б.
7	Грекулова О.Д.	Имидж-мақсатты қалыптастыратын бейне, танымал ету мақсатында біреуге эмоционалды -психологиялық әсер ету.	Педагогический энциклопедический словарь.М.;2003-С.103
8	Шепель В.М.	Имидж – адамдармен қарым -қатынас құруға көмектесетін ерекше адами құрал.	Имиджелогия: секреты личного обаяния. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 472 с.-64с.
9	Маркин В.М.	Имидж – бұл бетперде емес, өзінің кәсіби бейнесін безендіру емес. Бұндағы өзегі арнайы имидж сигналдары арқылы өзі туралы, өзінің терең (тұлғалық және кәсіби) көзқарастары, идеал, жоспар, іс-әрекеттері туралы ақпарат беру.	Васищева А.В., Ненашева А.В. Имидж: определение центрального понятия имиджелогии // Социально-гуманитарные знания. - 2005. - № 4. - С. 311 – 317.
10	Золотовская Л.А.	Педагогтың кәсіби имиджінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі болып оның үстемдігі (авторитет) болып табылады.	Особенности профессионального имиджа педагога: социально-психологический аспект//PR в образовании.-2005.-№3-124с.
11	Еникеев Л.	Имидж-жаппай санаға нақты әсер ету мақсатында субъектінің стереотипті, сыртқы бейнесі.	Психологический энциклопедический словарь.М.2006-С.109
12	Кайбиянен А.А.	Кәсіби имидж тұлғалықтың түрі ретінде оны күрделі тұлғалық құрылым деп сипаттайды, ол өз кезегінде көпкомпонентті құрылымы бар оған интеллектуалды, коммуникативті, адамгершілік және басқа да құрамдас бөліктер кіреді.	Корпоративная культура вуза и профессиональный имидж его выпускников / А.Кайбиянен //Высш. Образование в России. – 2007. - №9. – С.71-77. – 38 с.
13	Панфилова А.П.	Имидж құрылымы: Сыртқы бейне, Әлеуметтік- рөлдік сипаттамалар, Имидждік символикалар, Жеке -тұлғалық сапалар.	Имидж делового человека. М., СПБ ИВЭСЭП – 2007. – 496с.- 23-25с.

2 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
14	Гончаров М.А.	Имидж – тұлға немесе әлеуметтік құрылым туралы арнайы қалыптастыратын визуалды әсер.	Основы менеджмента в образовании: учебное пособие / 2-е изд., – М.: КНОРУС, 2008. - 480 с.-394с.
15	Калюжный А.А.	Сыртқы түрі педагогтің кәсіби имиджінің маңызды құраушысы, ол педагог тұлғасына ғана әсер етіп қоймайды, сонымен қатар оның кәсіби іс әрекетіне баға береді.	Социальная психология имиджа учителя. М., «Высшая школа» 2008.- бс.
16	Носкова М.В.	Имидж – мінез құлық моделін дұрыс таңдау, нақты жағдаятта дұрыс шешім қабылдауға бағытталған нәтиже.	Культура и правила поведения преподавателей вузов как составляющая часть их имиджа. // PR в образовании. – 2009. - №2. – С. 103-106. – 103с.
17	Түймебаев Ж.Қ.	Педагог имиджі (бейнесі) – тәрбиеленушілердің, әріптестердің, әлеуметтік орта, көпшілік санасына қабылданған мұғалімнің эмоционалды боямаланған таптаурын бейнесі. Имидждің қалыптасуында бар қасиеттер қасындағылардың оған қосатындарымен тығыз байланысты.	Білім және ғылым Энциклопедиялық сөздік, Астана, 2009ж -194-б.
18	Рапацевич Е.	Имидж – жаппай санадағы нақты объекттің стереотипті бейнесі. Имидж индивидтің шынайы мінез- құлқы негізінде қалыптасады.	Педагогика. Современная энциклопедия. Минск, 2010-720с.
19	С.Д.Якушев	Педагог имиджінің құрамдас бөліктеріне жатады: интеллектуалдық мәдениеті, әдет ғұрып мәдениеті, сөздік мәдениеті, орта мәдениеті, көркем мәдениет. Имидж – педагогикалық шеберліктің маңызды компоненті.	Педагогический имидж современного преподавателя высшей школы // Актуальные проблемы педагогики и психологии, Часть I: Материалы МПН заочной конференции, 2011г. Новосибирск: 71-82с.
20	Құдайбергенова Ә.М., Смайлова А.	Педагогтың имиджі мынандай құрамнан тұрады: жеке және тұлғалық қасиеттер, коммуникативтік қасиеттер, кәсіби іс-әрекеттің және мінез-құлықтың ерекшеліктері.	Педагог имиджі мәселесін зерттеудің теориялық негіздері/ KazNU Bulletin. Psychology and sociology series. №3 (54). 2015-Б.45-48
21	Төлеубекова Р.	Имидж-адамның өмірде көрінуінің түрлері, адамның өзіндік өмір сүру стилі. Имидж ең алдымен адамның ішкі мәдениетіне байланысты.	Әдеп негіздері. оқу құралы. Алматы-2012-176б.
22	Астахов А.П.	Имидж-қоғамдағы жаппай санада нақты бір объект туралы қалыптасатын бейне.	Новейший психолого-педагогический словарь. Минск, 2012

2 – кестенің жалғасы

1	2	3	4
23	Мынбаева А.К.	Имидж – ақпараттық қоғам жағдайында педагогке аса қажет көбіне ақпараттық қабық, белгілі ақпараттық дереккөз.	Имидж преподавателя вуза. Теоретические основы и практика/менеджмент в образовании №7, 2013-С.76
24	Курманова Б., Жумабек Т.	Имидждегі тартымдылық –жағымды келбет қалыптастыруда маңызды болып табылатын адамның өз ісіне сенімділігі мен өміріне деген ккңілінің толуы арқылы қуанышты, психологиялық жайлылықты сезіну.	Бастауыш мектеп педагогының имиджін талдау және бағалаудағы қолданылатын әдістмелердің сипаты мен мазмұны //ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы Педагогика ғылымдары сериясы №3 (34) 2014
25	Дүйсенбаев А.К.	Бедел- бұл педагогтың біртұтас педагогикалық үдеріс мүшелерімен әрекеттестігі барысында құрылатын субъектінің символикалық бейнесі.	Мұғалім беделінің педагогикалық негіздері//Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы №6, 2014-Б.28
26	Коробчиц У. А.	Дене мәдениеті педагогының имиджі - БАҚ немесе өзге адамдардан алынған ақпарат негізінде қалыптасқан қоғамның ол туралы көзқарасы, оның кәсібі туралы. Имиджі болашақ дене мәдениеті педагогтарын даяралу барысында жоғары оқу орнында оқу барысында қалыптастыру қажет.	Имидж учителя физической культуры/ Молодой ученый. - 2022. - № 21 (416). - С. 450-452. URL: https://moluch.ru/archive/416/92081/
27	Метляева Т.В., Ларкина Н.А.	Имидж педагогтың өткен тәжірибесінен қалыптасады және күрделі, жүйелі құрылым болып есептеледі. Өзінде көптеген құрылымдық функционалдық элементтерді үйлесімдікпен сақтайтын, біртұтас сипатқа ие	Особенности формирования имиджа педагога в современной российской культуре// Вестник Владивостокского государственного университета . 2023. Т. 15, № 2. С. 127–141

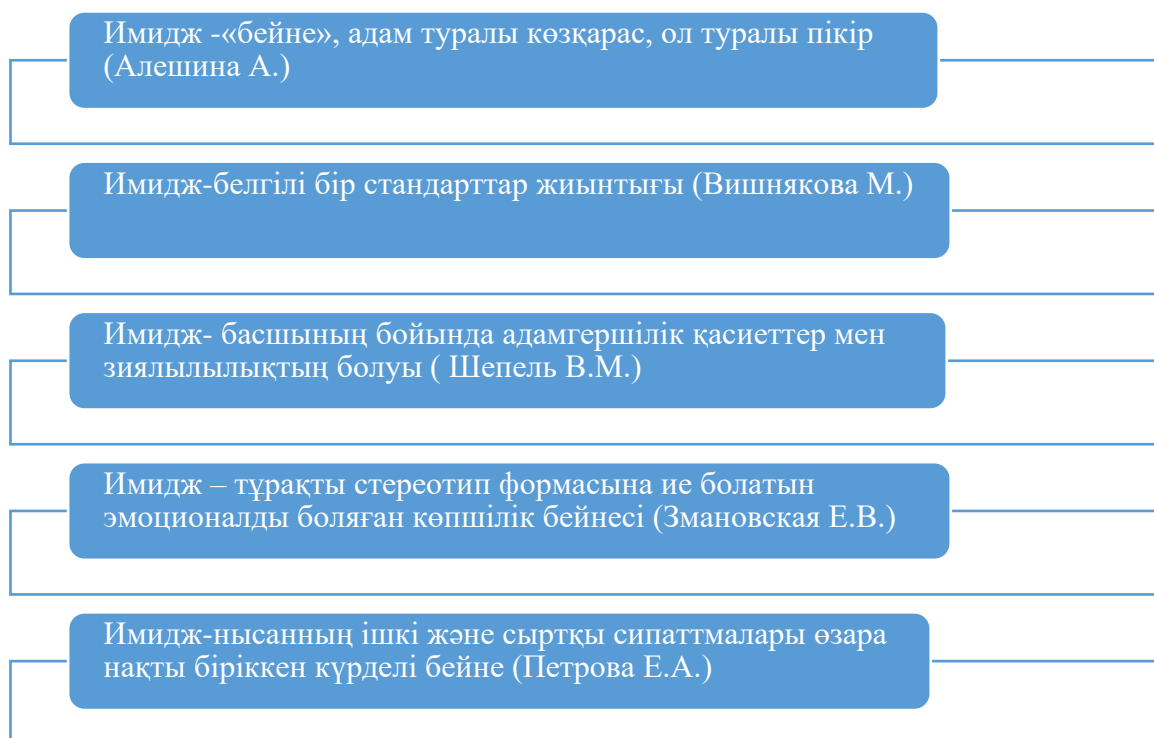
Осылайша, ұсынылған кестеден имидж педагогтің мінез-құлық моделінің дұрыс таңдауы, өзінің кәсіби қызметінде басқалармен (оқушы, ата-ана, ұжым, әріптестер, басшылық) тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістері мен құралдарына ие екенін қорытындылауға болады.

С.М. Байкенова «Заманауи педагогтің жетістігінің құрамдас бөлігі - оның имиджі. Сурет әр адамға тән, бірақ оның өмір сүру барысында имидж оның практикалық қызметінің ерекшелігін, өзін-өзі тануды ескере отырып қалыптасады. Жақсы ойластырылған имидж педагогтің мәртебесін арттырады, жоспарланған жобаларды сәтті жүзеге асыруға көмектеседі» деп түйіндеген [104, б. 15].

Отандық зерттеуші ғалым А. Дүйсенбаевтың келесідей пікірімен толықтай келісеміз: «Беделдің қалыптасуына педагогтің әлеуметтік ортасы зор ықпал етеді. Ұжымда инновациялық ортаны қалыптастыру, сонымен қатар қызметтің барлық кезеңінде әріптестерді қолдау кез келген педагогтің өзін іс жүзінде көрсетуінің ажырамас шарты болып табылады» [109].

Біздің ойымызша, бедел имидж құрамына кіретін имиджге қарағанда кеңірек ұғым. Бедел дегеніміз қабылданған құндылықтар жүйесі негізінде осы қоғамның, топтың мүшелері бөлісетін әртүрлі объектілердің, құбылыстардың әлеуметтік маңыздылығын салыстырмалы бағалау, мұндай бағалаудың объективті критерийі, сайып келгенде, нысанның белгілі бір әлеуметтік қажеттілікті қанағаттандыру қабілеті болып табылады.

«Имидж» ұғымы туралы ғалымдардың зерттеулеріндегі түсініктерді біз топтастырып төмендегі сурет түрінде көрсетуге тырыстық: (сурет 4) [110].

Сурет 4 – «Имидж» ұғымы туралы ғалымдардың зерттеулеріндегі түсініктер

Б.Г. Ананьев төрт блоктан тұратын үлгі бойынша имидж түзуші факторлардың құрылымын ұсынады. Біріншісіне табиғи (биогенетикалық) сипаттамалар, екіншісіне - жеке, үшіншісіне - әлеуметтік-эмпирикалық және төртіншісіне (екінші және үшінші блоктың сипаттамаларына объективті әсер ететін) – символдық сипаттамалар жатады [36, б. 17].

А.К. Мынбаева ЖОО оқытушысының имиджін және мектеп педагогының имиджін салыстыра отырып, келесі жалпы көрсеткіштерді анықтайды: кәсібилік, құзыреттілік және эрудиция, педагогикалық шеберлік деңгейі, табыстылық, қызмет нәтижелерінің мақсаттылығы, марапаттары мен жетістіктері [111].

ЖОО оқытушысының педагогикалық имиджінің құрамдас бөлімдерінің тізімі кеңірек: академиялық имидж, ғылыми имидж, халықаралық имидж, қоғамдық имидж (кесте 3).

Кесте 3 – Мектеп педагогі мен ЖОО оқытушысы имиджінің салыстырмалы сараптамасы (Мынбаева А.К.)

Мұғалім мен оқытушы имиджінің жалпы көрсеткіштері	ЖОО оқытушысы имиджінің ерекшеліктері
1. Кәсібилі	1. Академиялық имидж
2. Құзыреттілік пен эрудиция	2. Ғылыми имидж
3. Педагогикалық шеберлік деңгейі	3. Халықаралық имидж
4. Табыстылық	4. Қоғамдық имидж
5. Іс-әрекет нәтижесінің мақсатты бағыттылығы мен мақсатты жетімділігі	
6. Марапаттар мен жетістіктер	

Заманауи түсінік бойынша имиджге қатысты үш негізгі көзқарас бар, сонымен бірге имидж жіктелуінің негізі болып табылады, олар: функционалды, контекстік, салыстырмалы.

Ф. Джефкинс және Д. Юдин функционалды тәсілге тән имидждің бірнеше мүмкін нұсқаларын ажыратады: айнадай көшірмелі, ағымдағы, қалаулы, ұжымдық және тұтастық. Оларды ретімен қарастырып көрейік [112]:

1. Айнадай көшірмелі. Бұл біздің өзіміз туралы түсінімізге тән имидж. Біз айнаға қарап, кім екенімізді талқылаймыз. Әдетте, имидждің бұл нұсқасы неғұрлым тартымды болады, өйткені психологиялық тұрғыдан біз әрқашан өзімізге қатысты позитивті бірінші орынға қоямыз, ал әлсіз жағы – бөтен адамдардың пікірін минималды есепке алу.

2. Ағымдағы. Имидждің бұл нұсқасы адамның ол туралы тікелей, қарым-қатынас кезінде және жанама, басқа ақпарат көздері арқылы алынған ақпараты бар адамдардың бағалауын көрсетеді. Имидждің бұл нұсқасының әлсіз жағы-адамның нақты іс-әрекеттері туралы жеткіліксіз немесе бұрмаланған ақпарат болған кезде, имидждің қалыптасуына әсер ететін жеке тұлғаға қатысты түсініспеушілік немесе алалаушылық пайда болуы мүмкін.

3. Қалаулы. Имидждің бұл түрі біз қандай имиджге, идеалға ұмтылатынымызды көрсетеді.

4. Ұжымдық. Бұл жеке бөлімшелердің немесе оның жұмысының нәтижелерінің емес, тұтастай ұйымның имиджі.

5. Тұтастық. Бұл бір корпорацияның орнына бірқатар тәуелсіз құрылымдар болған кезде пайда болатын сурет. Бірегей (көп емес) имидж белсенді түрде нығайтылуда.

Имиджге деген контекстік көзқарас дегеніміз, ол тұтас, үйлесімді болуы керек, іске асыру шарттарын ескеруі керек, ал оның жеке ерекшеліктерінің бір - біріне қайшы келмеуі керек.

Имидждің жүйелік сипаты бір көрінетін сызық бойынша бұқаралық санада тиісті сипаттамаларды тудыруға мүмкіндік береді.

Ағылшын зерттеушісі Э. Сэмпсон [113] жеке имиджді қарастырған кезде критерий ретінде сыртқы және ішкі факторлардың үйлесімін айқындап көрсетеді:

1) өткен тәжірибеден туындайтын және өзін-өзі бағалаудың заманауи күйін көрсететін өзіндік имидж. Бізді құрметтеу үшін біз алдымен өзімізді құрметтеуіміз керек. Көбінесе өзіндік имидж қабылданған имиджбен сәйкес келмеуі мүмкін;

2) қайта өңделген және бағаланған ақпаратты білдіретін қабылданатын имидж. Бұл басқалар бізді қалай көретіндігінде, бірақ біз көбінесе бізге қалай қарайтындарын біз туралы пікірі қандай екендігін білмейміз;

3) қазіргі уақытта белгілі бір ұйымда ең қажет болып табылатын қажетті имидж. Бұл олардың имидждік сипаттамаларын анықтайтын нақты кәсіптермен байланысты. Кейбір жағдайларда киім түрі де бұған көмектеседі.

Қажетті имидж белгілі бір имидждік сипаттамалардың болуын болжайды, Олар бір адамды екінші адамнан бағдарлануына байланысты ажыратады.

Бұл типология имиджге деген көзқарасты әртүрлі тұрғыдан көрсетеді, атап айтқанда: өзінің «Мен» және басқа адамдар тарапынан, шындық пен тілектер жағынан.

Келесі тәсіл - салыстырмалы. Бұл жағдайда біз имидждік сипаттамаларды, мысалы, екі саяси үміткерді, екі компанияны, екі өнімді салыстырамыз.

Мұндай нақты жіктеу PR-науқандарға қол жеткізуге болатын нақты мақсаттарға ие болу үшін қажет.

Имидж - бұл адамның әртүрлі кедергілерді айналып өте алатындығы туралы хабарлама жіберуінің ең тиімді әдісі. Демек, кескін идеясы қоғамдық немесе сыртқы «Мендігі» адам ретінде пайда болады, ол көбінесе оның ішкі «Мен» - нен өзгеше болуы мүмкін. Сіздің бейнеңіз - сіз басқаларға көрсететін портретіңіз. Бейне сізге қарсы емес, сіз үшін жұмыс істеуі керек.

Сондай-ақ, А.Н. Жмыриков жасаған имидж түрлерінің жіктелуіне назар аудару керек деп, ол «идеалды», «бастапқы» және «қайталама» имидждерді ажыратады [114].

Идеалды имидж - бұл адамдардың көшбасшы туралы жалпы көрінісі, бірақ идеалды имидж әдетте қол жетімді бола бермейді.

Бастапқы имидж - бұл белгілі бір адамның идеясы, онымен алғаш танысқаннан кейін көптеген адамдардың санасында қалыптасқан. Бастапқы имидж көбінесе идеалды имиджге ұқсас келеді, бірақ оған сәйкес келмейді.

Қайтарымды имидж бәсекелестік барысында ғана қалыптасады. Бұл имидж идеалды бейнелейтін көшбасшыны табуға деген ұмтылыс пен бейнесі идеалға қайшы келетін көшбасшыдан аулақ болуға деген ұмтылыс арасындағы ымыраға келу.

Отандық ғалым Г.К. Кусаметованың идеясы бізге ерекше құнды болып көрінеді, ол имидждің қалыптасуы өзін-өзі тануға, өзін-өзі көрсетуге және жеке, тұлғалық және кәсіби-белсенділік салаларында өзін-өзі көрсетуге бағытталған белсенді, саналы және мақсатты іс-әрекеттің арқасында жүреді деп санайды [42, б. 35].

Ә.М.Құдайбергенова, А.Смайлова: педагогтың имиджі мынандай құрамнан тұрады: жеке және тұлғалық қасиеттер, коммуникативтік қасиеттер, кәсіби іс-әрекеттің және мінез-құлықтың ерекшеліктері. Жаңа қоғам педагогтың имиджіне жаңа талаптар қояды, бірақ замандар бойы ұстаздың бойында өзгермейтін мынандай қасиеттер бар: балаларды жақсы көру – мейірімділік – шынайылық – тілдесе алу икемділігі [115].

Л.М. Митина ұсынған кәсіби мұғалімнің имиджінің құрылымында [116] сыртқы, процедуралық және ішкі құрылымдар ерекшелене беріледі.

Сыртқы құрылым мыналарды қамтиды:

Мінез-құлық (мимика, ым-ишара, дауыс ырғағы мен күші, жүріс-тұрыс, шаш үлгісі); киім және аксессуарлар.

Дауыс - мұғалімнің дыбыстық бейнесі, оның негізгі еңбек құралы. Оқытушы – бұл өзіндік сахнадағы әртіс, ал білетініміздей, бір ғана дауыстың өзімен, еліктіруге, аудиторияны меңгеруге болады. Сондықтан өзіңіздің сөйлеуіңізді игеру, оны жаттықтыру, дикцияны дамыту өте маңызды. Ешқандай жағдайда дауыс қатты «ұрсу» сияқты естілмеуі керек. Бұл бірден осындай сөйлеуді қабылдамауға итермелейді. Сонымен қатар, «Мен айқайлап жатқаным жоқ, менің даусым сондай» деп ақталу күлкілі жайт. Мұғалім үшін мұндай дауыстық мәнер - бұл кәсіби жарамсыздықтың белгісі [106, б. 87].

Бір таңқаларлығы, ақпараттық технологиялардың кең дамуы кезеңінде де мұғалімнің «жанды» сөзі үлкен әсер етеді.

Оқытушыға, сондай-ақ, өз ымын бақылап отыру қажет. Мимика тек мейірімді болуы керек.

Имидждің құрылымын қарастыра отырып, авторлар тобы имидж ұғымы жекебасылық ұғымға жақын, бірақ жеке тұлғаның табиғи қасиеттерін ғана емес, сонымен бірге арнайы жасалғанын да айтады. Сонымен қатар, ол адамның сыртқы келбеті мен ішкі әлемі, оның психологиялық түрі туралы айтады.

Л.К. Аверченко имидждің келесі құрылымдарына анықтама береді [117] (сурет 5):

1. Кәсібилік және құзыреттілік.

2. Адамгершілікті тұрғыдан сенімділік. Адамгершілік адамның тәжірибесімен тексерілген моральдық өсиеттерге сәйкес өмір сүру қажеттілігін түсінеді, ал азғындық әрқашан өзінің құмарлықтары шеңберінен шыға алмайды, оның идеалы – білгенін істеумен шектеледі.

Сурет 5 – Педагог имиджінің құрамдас бөлімдері (Л.К. Аверченко)

3. Гуманитарлы білімділік. Гуманитарлық мәдениеттің арқасында адам әртүрлі ақпаратты игеруге, оны сезімтал және ұтымды өңдеуге мүмкіндік алады.

4. Психотехнология саласы бойынша құзыреттілік. Психотехнология адамның қоршаған ортамен өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін динамикалық жүйе ретінде қарастырылады.

В.Н. Черепанова [105, б. 78] бойынша имидж әртүрлі тұлғалық қалыптасулардың (қажеттіліктер, қабілеттер, құндылық бағдарлары, көзқарастар, өзіндік тұжырымдамалар Мен-қағидасы және т.б.) қарым-қатынастарының тепе-теңдік деңгейін көрсететін қоғаммен, оның мәдениетімен үнемі өзара әрекеттесетін мұғалімнің динамикалық сипаттамасы ретінде анықталады. Жекебасылық имидждің сипаты оның табиғи, әлеуметтік және мәдени ортамен үйлесімді өзара әрекеттесуімен және жеке құрылымдардың тепе-теңдігінің жоғары деңгейімен оң немесе теріс – имидждің қоршаған ортамен үйлесімді емес өзара әрекеттесуімен, жеке құрылымдардың тепе-теңдігінің төмен деңгейімен немесе осы және басқа факторлардың қатысуымен болуы мүмкін.

Критерийлерге байланысты имидждің бірнеше жіктелуі бар.

1. Аудиторияға эмоционалды әсер ету дәрежесі бойынша имидждің екі түрі бөлінеді, олар: оң және теріс.

2. Әсер ету тақырыбы бойынша: жеке, тауарлық және топтық.

3. Әсер ету мақсаты бойынша олар қоғамдық, кәсіби, іскерлік, коммерциялық және саяси имидж болып бөлінеді.

4. Мақсатқа жету дәрежесі бойынша: тиімді және тиімсіз.

5. Өзін-өзі бақылау дәрежесі бойынша: өздігінен және басқарылатын.
6. Тағайындау бойынша: өзіндікәсқақтату, өзіндікбекітімді, мақсатты.
7. Имидж өмір сүру ұзақтығы бойынша жалпы немесе ситуациялық болып табылады.

8. Көрініс өлшемдері бойынша: орта, ауқымды, материалдандырылған, ауызша, кинетикалық (А.Ю. Панасюк ұсынған жіктеме) [23, б. 77].

Қоршаған орта имиджі - бұл тұрғын үй, кеңсе, автокөлік, сондай-ақ ең жақын орта: отбасы, әріптестер, достар, әлеуметтік байланыстардың негізгі арналары (клубтарға, кәсіби қауымдастықтарға мүшелік, кездесулер, сүйікті демалыс орындары).

Келбеттік имидж – бұл шаш, макияж, костюм және т. б. кіретін сыртқы көріністің құрылымдары (әдеті-сыртқы түрі).

Позитивті келбеттік имидж адамды теріс әсер тудыратын әлеуметтік топпен байланыстырмауы керек, керісінше, қоғам оң көзқараспен қарайтын әлеуметтік топпен байланыстыруы керек деп саналады.

Қоғамдастырылған имидж - бұл адам жасаған заттар мен тауардың: құжаттар, іскерлік хаттар, жарнамалық өнімдер, визит карточкасы, түйіндеме, іскерлік хат, мақала, кітап, бұқаралық ақпарат құралдарындағы сөз сөйлеулер және т. б.

Вербальды имидж - бұл вербальды өнім деп аталады: адам не және қалай айтады, қалай жазады.

Кинетикалық имидж (вербальды емес) – бұл ым – ишара (сөйлеу кезінде қолдың қозғалысы), дененің немесе дене бөлімдерінің кеңістіктегі орны, яғни адам туралы оның кинесикасы негізінде пайда болатын пікір-әдеттегі қимыл-қозғалыстардың сипаты немесе дене бөлімдерінің кеңістіктегі орны. Мұндай ақпарат көбінесе санасыз түрде қабылданады және адамдардың санасына әсер етеді.

Г.Г. Почепцовтың функционалды тәсілі жалпы қабылданған болып саналады, онда имидж үш түрге бөлінеді: айнаимиджі – адам өзі туралы елестететін бейне; ағымды – бұл басқалар көретін бейне; қалаулы – бұл теориялық тұрғыдан жасалған идеалды бейне, оған ұмтылу керек [90, б. 270].

Имиджді күрделі көп деңгейлі категория ретінде төрт бағытқа бөлуге болады: жеке, кәсіби, әлеуметтік және рәміздік.

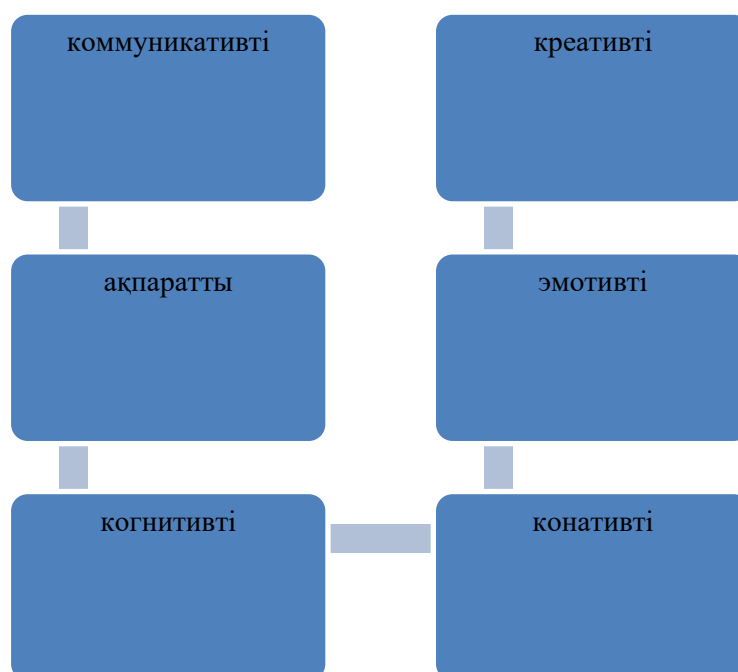
Жекебасылық имиджге жеке тұлғаның жеке ерекшеліктері (адалдық, әдептілік, білім беру, мейірімділік, адамгершілік, міндеттілік, ақыл, немқұрайдылық, энергия, айқындық, жастық, сенімділік, харизманың болуы, адамдарға жетекшілік ету қабілеті, адалдық, ашықтық) кіреді.

Кәсіби имидж құзыреттілікті, тиімділікті, өнімділікті қамтиды. Динамикалық сипаттамалар (қуаттылығы, іс-әрекеті, белсенділігі) және көшбасшы шешетін міндеттердің маңыздылығы ерекше маңызды. Егер президент туралы айтатын болсақ, оның бейнесі іс-әрекетпен белсенді түрде байланысты болуы керек, бірақ қарапайым, күнделікті емес, атап айтқанда мемлекет басшысы ғана жасай алатын істермен айқындалуы қажет.

Әлеуметтік имидж адамдарға қамқорлық жасауды, халықтың проблемаларына жақындықты, ұрлық пен қылмыспен күресуге дайын болуды қамтиды. Бұл элемент саяси шындықпен тығыз байланысты жалпы имидждің ең мобильді бөлігі болып табылады.

Рәміздік имидж - тұтас саяси имидждің коммуникативті өрістегі ең тұрақты құрылымы, ол белгілі бір идеологияның тасымалдаушысы ретінде көшбасшыны немесе ұйымды білдіреді, жарияланған іс-қимыл бағдарламасымен байланысты белгілі бір болашаққа кепілдік береді.

В.Н. Черепанова педагогтің жеке имиджінің бірқатар қызметтерін ажыратады: коммуникативтік, ақпаратты, когнитивті, эмотивті, конативті, креативті педагогикалық қызмет контекстінде тәрбиелік және білім беру қызметтерімен өзара байланысты (сурет 6).

Сурет 6 – Педагогтың жекебасылық имиджінің қызметтері (В.Н. Черепанова)

В.М. Шепельдің түсінігі бойынша имидждің басты мақсаты – жекебасы тыртымдылық тиімділігіне жету [35, б. 22]. (Имидж қызметтерін толық меңгерген адам басқаларды өзіне икемдей білу сиқырына ие болады) Ол тек жекебасылық имидждің қызметтерін мқарастырады және оны іс жүзінде қолдануға баса назар аударады.

О.В. Лысикова имидждің негізгі қызметтеріне толық сипаттама береді [97, б. 13] (сурет 7):

- кәсіби қызмет адамға өзін-өзі заманауи өндірістің, бизнестің, мәдениеттің, саясаттың, білімнің белгілі бір саласында жүзеге асыруға мүмкіндік береді;

Сурет 7 – Педагог имиджінің қызметтері (О.В. Лысикова)

- бейімделулі қызмет белгілі бір ортаға, топқа, әңгімеге ыңғайлы бейімделу үшін қажет;

- жекебасылық жүзеге асырылу қызметі белгілі бір қызмет саласына қатысты жеке қабілеттер мен бейімділіктерді барынша ашуға мүмкіндік береді;

- аксиологиялық қызмет маманды субъективті және объективті әлемде бағдар болып табылатын жеке және кәсіби құндылықтарға бағыттайды;

- эвристикалық қызмет маманның назарын кәсіби жетістікте, ғылыми ашуда, бірегей шығарма жасауда өзінің шығармашылық әлеуетін іске асыруға аударды;

- психотерапевтік қызмет бұл адамның өзінің маңыздылығын, психологиялық тұрақтылығын, сенімділігін, оптимизмін түсінуден тұрады;

- коммуникативті қызмет маманға барлық деңгейлерде қарым-қатынасты оң ұйымдастыруға және жүзеге асыруға, одан барынша ақпарат алуға, сондай-ақ әңгімелесушіге немесе аудиторияға қажетті бағытта әсер етуге мүмкіндік береді.

Имидж қызметінің неғұрлым әмбебап анықтамасын А.Д. Кривоносов, О.Г. Филатова, М.А. Шишкина атап өтті: имидждің негізгі қызметі әлеуметтік тақырыпқа жағымды қатынасты қалыптастыру болып табылады. Егер оң көзқарас қалыптасса, онда оған сенім артылады, ал өз кезегінде жоғары бағалар мен сенімді таңдау болады. Бұл оң көзқарас арқылы пайда болатын психологиялық тізбек [118].

В.М. Шепель имидж қызметтерінің екі тобын анықтайды: құндылық және технологиялық [35, б. 23]. Құндылық қызметтеріне бірнеше санат кіреді (сурет 8):

Сурет 8 – Имидж қызметтері (Шепель В.М.)

Жекебасылық асқақтату. Адамның айналасында тартымдылық пайда болуының арқасында ол әлеуметтік сұранысқа ие болады, оның ең жақсы қасиеттерін көрсетуге мүмкіндік береді.

Тұлғааралық қарым-қатынасты оңтайландыру. Бұл қызметтің мәні әдемі адамдар объективті түрде енгізуде, олардың қарым-қатынас сүйкімділігінде және мейірлігінде, сондықтан – шыдамдылықтың адамгершілік ауқымымен айқындалады.

Психотерапевтік. Оның мәні мынада: жеке басын куәландыратын арқасында ұғынуға, өзінің жеке бірегейлігі мен жоғары коммуникабельділік бекітіліп, тұрақты тосын жағдайлардағы көңіл-күй және өзін-өзі сенімділік.

Технологиялық функциялардың түрлері:

Тұлғааралық бейімделу. Дұрыс таңдалған имидждің арқасында сіз белгілі бір әлеуметтік ортаға тез кіріп, назар аударып, достық қарым-қатынасты тез орната аласыз.

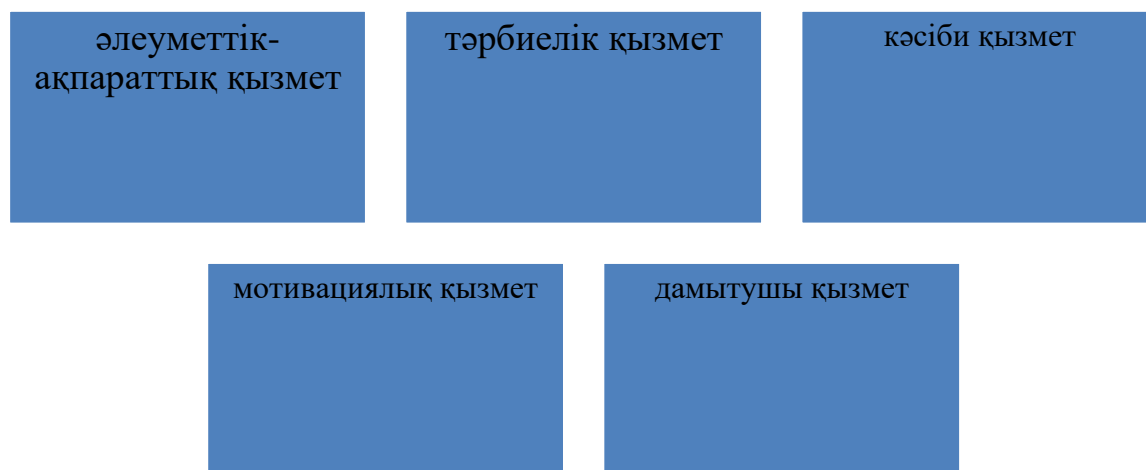
Оң жекебасылық және іскерлік қасиеттерді көрсету. Қолайлы имидж адамның ең тартымды қасиеттерін көрнекі түрде көрсетуге мүмкіндік береді, онымен байланыста болған адамдарға осы ерекшеліктерді білуге мүмкіндік береді, бұл қайырымдылықты немесе жақсы келісімді тудырады.

Теріс жекебасылық қасиеттерді жасыра білу. Макияж, киім дизайны, аксессуарлар, шаштар және басқалар арқылы адамдардың назарын адамның кемшіліктерінен алшақтатуға болады.

Назар сала білу. Тартымды имидж еріксіз адамдарды өзіне тартады, оларды таң қалдырады, сондықтан олар адамның айтқанын немесе көрсеткенін психологиялық тұрғыдан оңай қабылдайды.

Жас бойынша кедергілерді жеңе білу. Өзін-өзі таныстыру технологиясына шебер игере ие бола отырып, ол мінез-құлық үлгілерін сәтті таңдауда және әртүрлі рөлдерді орындауда көрінеді, сіз өзіңіздің жасыңыздың «кешенімен» шектелмей, әртүрлі әлеуметтік мәртебесі мен кәсіби мәртебесі бар адамдармен қарым-қатынаста өзіңізді жайлы сезінесіз. Имидждің құндылығы мен технологиялық қызметтерін білу оны кеңінен іс-жүзінде қолдануды қамтиды.

А.К. Мынбаева, А. Жаманқұлова педагогикалық имидждің келесі қызметтерін ажырата көрсетеді [119] (сурет 9):

Сурет 9 – Педагогикалық имидж қызметтері
(А.К. Мынбаева, А. Жаманқұлова)

– әлеуметтік-ақпараттық қызмет - қоғамды, педагогикалық жұртшылықты педагогтің немесе білім беру ұйымының тұлғасы туралы хабардар ету;

– тәрбиелік қызмет. Белгілі жетекші әдіс тәрбиелеу болып табылады жеке мысал педагог, сондықтан педагог бола тұра, оң имиджі, оқушы, студент, ересек деңгейінде тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады;

- кәсіби қызмет – позитивті педагогикалық имидж мамандықтың дамуына және кәсіби дайындықты жетілдіруге, қоғамда кәсіптің жағымды имиджін құруға ықпал етеді. Педагогикалық имиджбен жұмыс мамандықтың ауқымын кеңейтеді, жаңа жетістіктерге жетелейді, кәсіби мәдениетті кеңейтеді, мұғалімді жаңа білімді жетілдіруге және құруға, кәсіби білімді қолданудың жаңа бағыттарын іздеуге мәжбүр етеді;

- мотивациялық функция - мұғалімді өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға ынталандырады. Сонымен қатар, жоғары бағаланатын

педагогикалық имидж материалдық байлықты қамтамасыз етеді, жұмыс берушілерден жақсы жалақыны, шарттарды және т. б. талап етуге мүмкіндік береді;

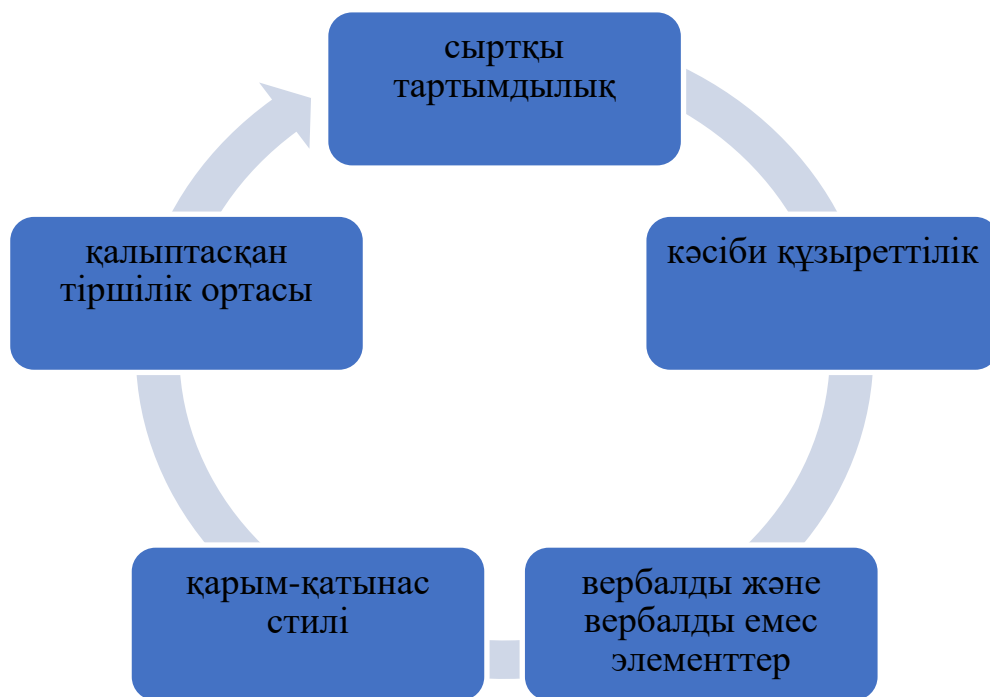
- дамытушы қызмет - жеке тұлғаның дамуы мен өзін-өзі жүзеге асыруына тікелей ықпал етеді; жеке тұлғаның өзін-өзі бағалауы, рефлексия; оның жаңа құзыреттіліктерін қалыптастыру, педагогтың педагогикалық шеберлігін арттыру, жаңа жетістіктер мен марапаттар алу.

П.П. Астахова имидж адамның өмірінде ойнайтын рөлдердің бейресми жүйесіне негізделген, ол мінез-құлық ерекшеліктерімен, интеллектуалдық ерекшеліктерімен, сыртқы деректерімен, киімдерімен және т.б. айқындалады деп есептейді [120].

Л.Г. Попова әлеуметтік-мәдени сала маманының имиджіне ішкі және сыртқы қасиеттердің сәйкестігінен туындаған, субъектінің сыртқы әлеммен үйлесімді өзара әрекеттесуін қамтамасыз етуге арналған мақсатты түрде қалыптасқан, интегралды, динамикалық, эмоционалды-түсті және әлеуметтік қалаған бейне ретінде анықтама береді [84, б. 120].

Имидж психологиялық қорғау, аспаптық-коммуникативтік, әлеуметтік-танымдық, мәдени-қалыптастырушы және мәртебелік қызметтерді орындайды, сонымен бірге нарықтық қатынастар жағдайында бәсекеге қабілеттілікті, психологиялық тұрақтылықты және кәсіби табысты қамтамасыз ететін жеке және кәсіби мәселелерді шешу құралы болып табылады.

Имидж құрылымы өзара байланысты сипаттамалар жүйесін білдіреді: сыртқы тартымдылық, кәсіби құзыреттілік, вербалды және вербалды емес элементтер, қарым-қатынас стилі, қалыптасқан тіршілік ортасы (сурет 10).

Сурет 10 – Маман имиджінің құрылымы (Л.Г.Попова)

Имидждің қалыптасу деңгейі кәсіби құзыреттілікті бағалау критерийі болады.

Ғалымның пікірінше, әлеуметтік-мәдени саладағы маманның имиджін қалыптастыру имидждің негізі болып табылатын және маманның кәсіби дүниетанымымен жұмыс істеуді көздейтін рухани-адамгершілік құрылымды дамытпай мүмкін емес.

Н.А. Тарасенко имидждің келесі түрлерін анықтайды: жекебасылық қасиеттер жүйесі (толеранттылық, әдептілік, ізгілік, рефлексивтілік, эмпатия және т. б.), психологиялық құралдар (ауызша, вербальды емес, қарым-қатынас әдістері, позициялар, рөлдер) [121].

С. А. Аминтаева құрылымдардың алуан түрлілігіне назар аударады:

- табиғи және туа біткен қасиеттер (ширақтық, эмпатия, флюидтік сәулелену, сүйкімділік, селективтілік, бай қиял),

- білім беру мен тәрбиелеу барысында қалыптасқан қасиеттер (интеллект, байқағыштық, адамгершілік құндылықтар, психологиялық денсаулық, шешендік),

- кәсіби қасиеттер («адамдарды өз бойындағы қуатымен зарядтау», кемшіліктерді, әдептілікті, бастаманы, талапты, жарамдылықты көру қабілеті,

- дербестілік, өзін-өзі бақылау, шыдамдылық, кәсібилік, құзыреттілік [122].

Л.Ю. Донская имидждің құрылымдарын келесідей етіп ашады:

- табиғи құрылым (ағзалық, психофизиологиялық сипаттамалары, темпераменті, жыныстық және жас ерекшеліктері),

- жекебасылық құрылым (білім беру мен тәрбиелеу нәтижесінде алынған адамгершілік, коммуникативті, интеллектуалдық, эмоционалды-еріктік және басқа да қасиеттер),

- кәсіби құрылым (кәсіби құзыреттілік, жеке қызмет стилі),

- мінез-құлық құрылымы (көшбасшылық мінез-құлық, іскерлік этика нормаларын сақтау және т. б.),

- визуалды құрылым (қалып, сыртқы келбеттің тартымдылығы, киім, оның түсі мен стилі, әлеуметтік мәртебе белгілері және т. б.),

- дыбыстық құрылым (дауыстың тембрі мен интонациясы, сөйлеу тәсілі, сөйлеу жылдамдығы мен көлемі, артикуляция және т. б.),

- кинетикалық құрылым (ым-ишара және мимика, дене қимылдары және т.б.), ольфакторлық құрылым (иістердің әсері) [123].

Л. М. Митина имидждің сыртқы және ішкі құрылымдарын анықтайды:

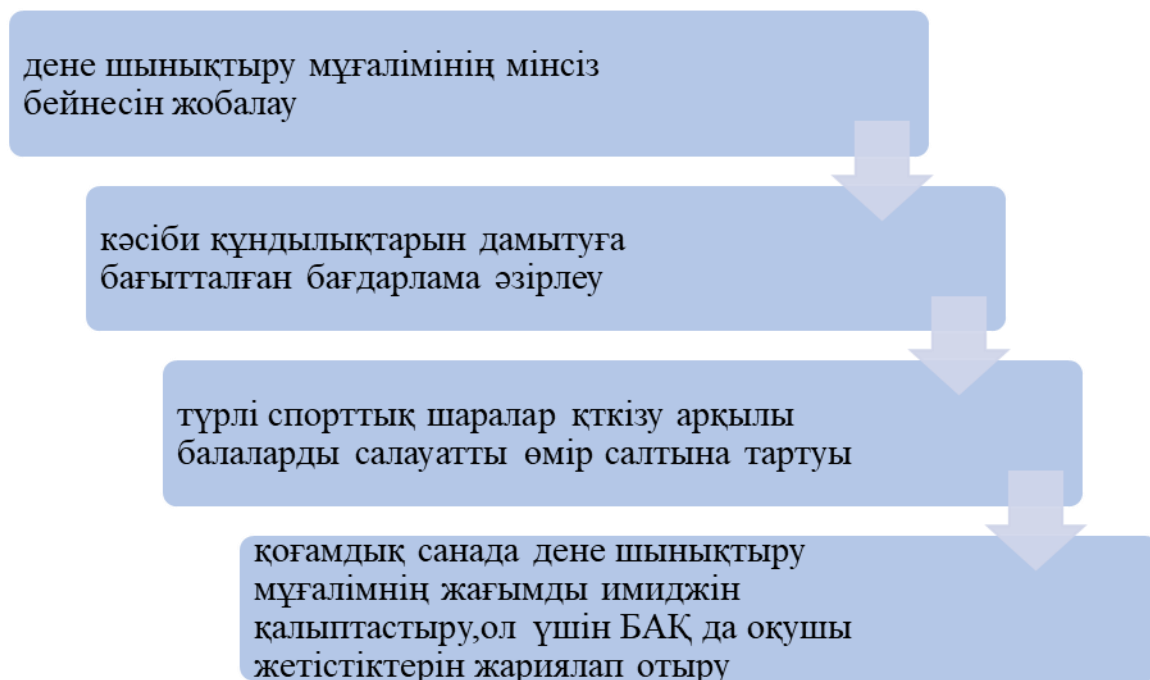
- сыртқы құрылым (сыртқы келбеті, мінез-құлық, жүріс-тұрысы, сөйлеу, дауыс, бет-әлпеті, киім және шаш үлгісі),

- ішкі құрылым (интеллект, ойлау тәсілдері, ойлар, мақсаттар мен құралдар, идеялар мен мүдделер, эрудиция),

- процессуалдық құрылым (қарым-қатынас формалары, қуат, кәсібилік, темперамент, темп, икемділік, экспрессивтілік) [116, б. 123].

Н.М.Шкурко өз зерттеуінде дене мәдениеті мұғалімінің имиджін мақсатты түрде бірізділікпен қалыптастыру қажет деп келесідей сипаттаған сурет-11 [124]:

Сурет 11 – Дене мәдениеті мұғалімінің имиджін қалыптастыру үрдісі (Н.М.Шкурко)

Қорытындылай келе, имидждің негізгі адамның іс – әрекетін басқалардың үміттеріне сәйкес келтіру екенін атап өтуге болады. Психология тұрғысынан имидж тиімді әлеуметтік өзара әрекеттесу үшін қажет, ол белгілі бір адамнан қоғамның күтулерінің жиынтығы болып табылады.

Имидж адамның нақты мінез-құлқы негізінде де, басқа адамдардың бағалауы мен пікірлерінің әсерінен де қалыптасады. Имиджді қалыптастыру кезінде адамның нақты қасиеттері басқалармен тығыз байланысты.

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, болашақ дене мәдениеті педагогының имиджін түсінудің келесі сипаттамасын ұсынамыз:

Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі - білім беру барысында барлық қатысушылармен (әріптестер, оқушылар, ата-аналар, басшылық), кәсіби жетістікке жетудің мақсатты іс-әрекетімен субъект-субъектілік қатынастарды үйлесімді құруға ықпал ететін педагогикалық ықпал етудің динамикалық, икемді құралы.

Осылайша, осы бөлімде біз "болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі" ұғымының мәнін ашуға тырыстық, маман, мұғалім имиджінің қызметтеріне әртүрлі көзқарастарды анықтадық, болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мәні туралы өз ұстанымымызды анықтауға тырыстық.

Бірінші тарау бойынша тұжырым: аталмыш тарауда біз зерттеу мәселесі бойынша философиялық, педагогикалық, психологиялық, арнайы еңбектерге теориялық сараптама жасап, контент-талдау әдісі негізінде «имидж», «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» ұғымдарының мәні мен мазмұнын нақтылауға тырыстық.

Сонымен, болашақ дене мәдениеті мұғалімінің «имидждік құзыреттілігі» ұғымының теориялық негіздерін жан-жақты қарастыра отырып, имидждік құзыреттіліктің ауқымды құрылым екендігіне көз жеткіздік. Құзыреттілік дегеніміз жай ғана ұғым емес, білім саласынан, іс-әрекет реакцияларының жиынтығынан, мотивациялық құндылықтардан құралатын кең ауқымды құрылым.

Американдық мамандардың пікірінше, болашақ маманның ең сұранысқа ие қасиеттері және оның құзыреттілік көрсеткіштерінің бірі - бұл кез-келген өзгеретін жағдайларға тез бейімделу, ұжымда жұмыс істей білу мен қойылған міндеттерді шешуге шығармашылық көзқарас болып табылады. Еуропалық ғалымдардың пікірінше жалпы құзыретті анықтау үшін ең алдымен зерттелетін мәселені ұғынып, түсініп, оны іс-жүзінде қолдана білу қажет екендігіне көз жеткіздік.

Біздің түсінігімізде, болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі - білім беру барысында барлық қатысушылармен (әріптестер, оқушылар, ата-аналар, басшылық), кәсіби жетістікке жетудің мақсатты іс-әрекетімен субъект-субъектілік қатынастарды үйлесімді құруға ықпал ететін педагогикалық ықпал студің динамикалық, икемді құралы, деп анықтадық.

Ғылыми педагогикалық, философиялық, психологиялық әдебиеттерге сүйене отырып, болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мәнін, қызметтерінің мәнін ашуға тырыстық.

2 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ПРОЦЕСІНІҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ МОДЕЛІ

2.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымы

Аталмыш тараушада біз болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымын анықтауға тырысамыз.

Ең алдымен, ғылыми зерттеулерге талдау жасау негізінде түйінді көзқарастарын анықтасақ.

Зерттеуші О. Акимов [125] бірқатар авторлармен бірлесе зерттеген еңбегінің нәтижесінде жүргізілген зерттеу нәтижелері әдістемелік шешімдерді тұжырымдауға мүмкіндік береді, білім беру әзірлеушілеріне ұсынымдар оларды жетілдіру жөніндегі бағдарламалар болашақ педагогтардың денсаулық сақтау құзыреттерін қалыптастыруда деп есептейді.

Спорттық мәдениет қоғамда қалыптасқан және ұрпақтан-ұрпаққа жалғасымын тапқан құндылықтар, біріншілікке қол жеткізуді немесе адамның денелік және рухани жетілуі арқылы жеңіске жетуді мақсат тұтынатын жарыстар немесе оларға даярлық барысында қалыптасатын әлеуметтік үдерістер мен қарым-қатынастар ретінде қарастырылады [126].

Еліміз егемендік алуымен мемлекет пен қоғам алдында халықтың, әсіресе оқушы жастардың денсаулығын сақтау мен нығайту мәселесі тұр. Әлемдегі күрделі геополитикалық жағдайды ескере отырып, маңызды болып дені сау, күшті, жоғарыөнімді еңбектенуге және отанын қорғауға даяр, өзіне сенімді өскелең ұрпақты тәрбиелеу ең басты міндет болып отыр [127].

Дене мәдениеті және спорт маманының кәсіби-педагогикалық дайындығының дербестендірілу, жіктелу қағидасы мазмұнды, тұжырымдамалы салаларда жекелей және өз бетінше орындалатын жұмыс түрлері мен әдістерін қолданумен, ғылыми-зерттеу қызметі, сондай-ақ, арнайы курстар, арнайы семинарлар және спорттық-педагогикалық шеберліктің жетілуі арқылы жүзеге асырылады [128].

Педагогикада білім берудің маңызды негізін ашатын ғылыми жетік талқылаулар Е.П. Белозерцев [129], В.А. Слостенин [130] және т.б. еңбектерінде келтірілген.

Білім беруді басқарудың құнды тәсілдері және оның дамуының аксиологиялық басымдықтары В.А. Слостенин [131] еңбектерінде айқындалған. Жеке басылық-бағдарлы білім берудің түрленуіне Н.А. Алексеев [132] өз еңбегінде егжей-тегжейлі сипаттама беріп кеткен. Болашақ спорт саласының маманы ретінде бапкерлердің арнайы-пәнді дайындығының кәсіби-педагогикалық құрамдас бөлімі жеткілікті дәрежеде ауқымды болып келеді. Ол дене мәдениеті және спорт теориясы мен әдістемесінің жалпы педагогикамен үйлесімді байланысына негізделеді. Соңғысы, реттеуші қызмет атқарады, өйткені, дене мәдениеті мен спорт түсінігінің мазмұнында педагогиканың құрамдас бөлімінің, яғни дене мәдениеті білімінің маңызы

үлкен [133]. Кәсіби-педагогикалық дайындау жүйесі әрбір педагогқа оның мамандығына қатыссыз, өзінің әлеуметтік-кәсіби қызметін жүзеге асыруына қажетті жалпы, бірегей жүйе болып табылады [134-140].

Дене мәдениеті-сауықтыру қызметі саласындағы маркетингтің өндіріс пен саудадағы маркетингтен айырмашылығы бар, бұл қызмет көрсету саласын тауарлы нарықтағы өзіндік бағыт ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Қызмет көрсетуді қалыптастырудың, оларды жоспарлаудың, дамытудың нақты әдістері бар, бұл қызмет көрсету саласы өндірістеріне алда тұрған міндеттерді шешуге, нарықтың өсіп отырған талаптарына сай жаңа нарықтарды меңгеруге мүмкіндік береді [141].

Дене мәдениеті саласын қоғамдық қарым- қатынастардың, эмоционалды, психологиялық ахуалдың қалыптастырылуына әлеуметтік әсер етуді есепке ала отырып қарастыру қажет. Нарықтық жағдайда дене мәдениеті мен спорт саласында құндылық қарым-қатынастар қолданылады, оның басты қозғаушы механизмдері – нарықтық ұсыныс пен нарықтық сұраныс. Дене мәдениеті тауарларын өндірушілер өнімді құндылық ретінде жүзеге асыруға талпынады, экономикалық уәждемесі – табыс табу. Сатып алушылар – тұтынушылар (нарықтық сұраныс) барынша тұтынушылық тиімділік беретін тұтынушылық құндылықты алуға тырысады [142].

Жалпы цифрлық технологиялар бүгінгі қоғамның, еңбек нарығының, білім беру ортасының жаңашылдығы, әрі қажеттілігі. Цифрлық технологияларды педагогқа игеру білім беру үрдісін тиімді басқарып, сапалы көрсеткіштерге қол жеткізуге мүмкіндіктер береді [143].

«Дене тәрбиесі және спорт» білім беру бағдарламасының студенттерінің бойында зерттеу дағдыларын табысты дамыту үшін бірінші кезекте студенттерді проблемалық оқыту әдісі мен жоба әдісін қолдануға дайындау процесін басшылыққа алу қажет [144].

Мұғалімдерді даярлау проблемалары бойынша теориялық аспектілерді талдау, сондай-ақ оны ЖОО мен мектеп жағдайында практикалық іске асыруды зерделеу қазіргі уақытқа дейін болашақ дене мәдениеті педагогтарын сыныптан тыс спорттық жұмысқа даярлаудың бірыңғай әдістемесі жетілмегендігін және іске асырылмайтындығын көрсетті, бұл оқу орындарында сыныптан тыс спорттық іс-шараларды ұйымдастырудың негізгі бағытын болжайды.

Осылайша, зерттеу нәтижелері келесі ұсыныстарды ұсынуға мүмкіндік береді: университеттің білім беру процесіне болашақ дене мәдениеті педагогтерінің спорттық жұмысты ұйымдастыруға кәсіби даярлығын қалыптастырудың әзірленген және ғылыми негізделген моделін енгізу; болашақ дене мәдениеті педагогтерінің дене мәдениеті мен спорт саласындағы педагогикалық және жаттықтырушылық құзыреттіліктерін қосдеңгейлі (бинарлы) іске асыруға негізделген спорттық іс-шараларды ұйымдастыруға кәсіби дайындығын қалыптастырудың ұсынылған әдістемесін қолдану; «дене шынықтыру және спорт» мамандығының студенттерін оқыту тәжірибесінде «Мектепте сыныптан тыс спорттық жұмысты ұйымдастыру негіздері» элективті курсы қолдану [145].

Дене мәдениеті және спорт саласындағы мамандарды даярлаудың заманауи жүйелерінде ғалымдар мыналарды ажыратады. Іс-қимыл тәртібін енгізу, операциялық құрылымның мазмұны, оқу-танымдық жұмысқа қызығушылықты арттыру құралдарын табу маңызды. Құзыреттілікті игеру үшін сыни ойлауды жүзеге асыру қажет, бұл кәсіби саланы түзетуге әкеледі, ал екінші жағынан, кәсіби дағдыларды сипаттау кезінде маман өз саласының шеңберімен шектелген және өзінің кәсіби жұмысының саласын өзгертпейтін функционалды орындаушы рөлінде ұсынылған. Дене мәдениеті және спорт саласындағы қазіргі кәсіптік білім берудің миссиясы - болашақ маманды қызметте өзін көрсетуге, өзінің жеке кәсіби сипаты мен бейнесін жасауға үйрету. Спорттық-педагогикалық пәндер бойынша әртүрлі дидактикалық сипаттағы бағдарламалық-педагогикалық құралдар жүйесі қажет [146].

Қазақстандағы дене мәдениеті және спорт бойынша кадрларды даярлау жүйесінде мамандар мынадай ерекшеліктерді бөліп көрсетеді. Қазақстан Республикасында кадрлармен қамтамасыз етілу дәрежесінің жеткіліксіздігі. Жоғары жетістіктер спортында жоғары санатты кадрлар даярлау мәселесі өзекті. Жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үрдісінде арнайы пәндерді әлеуметтік-гуманитарлық және психологиялық-педагогикалық блоктар пәндерімен үйлестіруді мұғалімнің тұтас тұлғасын құру мақсатында жүзеге асыру. Білім алушының өзін-өзі анықтауға белсенділігін; өзін-өзі басқару құралдарын жетілдіруді; педагогикалық сипаттағы заманауи қызметтің ерекшеліктерін қамтиды [147].

Оқыту әдістемесіндегі зерттеу нәтижелері педагогтардың цифрлық құзыреттілігін қолайлы инновациялық жағдайда арттыру маңызды екенін көрсетеді, өйткені Қазақстанда және тұтастай алғанда көптеген елдерде оқу орындарының барлық басшылары педагогикалық ұжым мүшелерінің цифрлық технологиялардағы іс жүзінде төмен құзыреттеріне байланысты өзгерістерді басқаруға және инновациялық режимде жұмыс істеуге дайын емес. Оқытушының цифрлық сауаттылығы мен инновациялық белсенділігі оқу процесінде цифрлық педагогиканың тиімділігін едәуір арттыратыны сөзсіз. Қорытындылай келе, цифрлық платформалар мен қосымшалар дене мәдениеті педагогының құзыреттілігін дамытудың құнды құралы болып табылатындығын, бірақ оларды тиімді пайдалану білім беру мекемелері мен ұйымдарының басшылығынан саналы көзқарасты, қолдауды және оқытуды, сондай-ақ мектепте инновациялық цифрлық ортаның болуын талап ететіндігін атап өту маңызды. Дене мәдениеті саласындағы педагогикалық кадрларды кәсіби даярлау жүйесінде аталған саладағы цифрлық педагогика бағыттары, ең алдымен, дене мәдениеті қызметін ұйымдастырумен байланысты бағыттар (оқу сабақтары, жаттығулар, спорттық-бұқаралық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу, бейімдеу-сауықтыру жұмыстары) [148].

Болашақ дене мәдениеті педагогі дене тәрбиесі және спорт түрінің теориясы мен әдістемесін меңгерген, педагогикалық қызметке бейімді, таңдаған мамандық түріне қызығушылығы бар, кәсіби құзыреттілігі қалыптасқан, оқытудың, тәрбиелеудің жаңа технологиялары бойынша арнайы білімді игерген

және өзінің кәсіби шеберлігін жетілдіруге ынтасы болуы керек, яғни өз ісінің майталман шебері болу деген сөз. Ал педагогикалық шеберлік дегеніміз – балаларды оқыту мен тәрбиелеу барысында үнемі өзін-өзі жетілдіріп отыру, яғни өз пәнін терең меңгерген, балалар психологиясына қанық, әдіс-тәсілдерді жетік меңгерген маман. Кәсіби қызметіне шығармашылық тұрғыда қарау және әр жаттығудың мазмұны мен міндетіне сай қолданылатын нақты технологияны таңдау дене тәрбиесі маманы үшін маңызды деп есептейміз [149].

Студенттер әлеуметтік көмек көрсету тәжірибесін негізінен сыныптастарымен, студенттер тобының кураторымен, демалыс және спорттық іс-шаралармен байланыстырады, бұл студенттер ұжымының бірлігі мен университеттегі кәсіптік білім берудің тиімділігін көрсетеді [150].

Әдебиеттерді зерттеу және талдау спорттық-педагогикалық пәндерді оқыту процесінде сараланған тәсілді қолдану мәселесі, атап айтқанда гимнастика және оның болашақ мамандардың педагогикалық дағдыларын қалыптастыруға әсері кеңінен талқыланбағанын анықтауға мүмкіндік берді. Әрі қарайғы зерттеудің зерттелген пәні-оқу-педагогикалық практикадан өту процесінде студенттердің сараланған тәсілін қолдану ерекшеліктері [151].

Кәсіби қасиеттерді қалыптастырудың кешенді тәсілі педагогикалық (максималды күш-жігер әдісі, «қайталамалы максимум» әдісі, жарылғыш күш-жігер әдісі, изометриялық (статикалық), изотоникалық және изокинетикалық моториканы дамыту әдістері, айнымалы қарсылық әдісі, статикалық-динамикалық әдіс); психологиялық (аутогендік жаттығулар, аудиовизуалды ынталандыру, идеомоторлық жаттығулар); физиологиялық (биомеханикалық ынталандыру, әртүрлі режимдердегі электрлік ынталандыру, биологиялық кері байланыспен жаттығу) әсер ету тәсілдері, сондай-ақ жеке денсаулық деңгейін, спорттық мамандандыруды және студенттердің спорттық дайындық деңгейін ескере отырып кешендер құруды көздейді [152].

Студенттердің құндылық бағдарлары тәуелсіздікке, бостандыққа, материалдық қамтамасыз етуге және аз дәрежеде адамның моральдық-рухани дамуына бағытталған. Осыған байланысты кәсіптік білім беру теориясы мен әдістемесі үшін осы мәселені шешудің бағыттарын, құралдары мен әдістерін іздеу ерекше өзекті болып отыр [153].

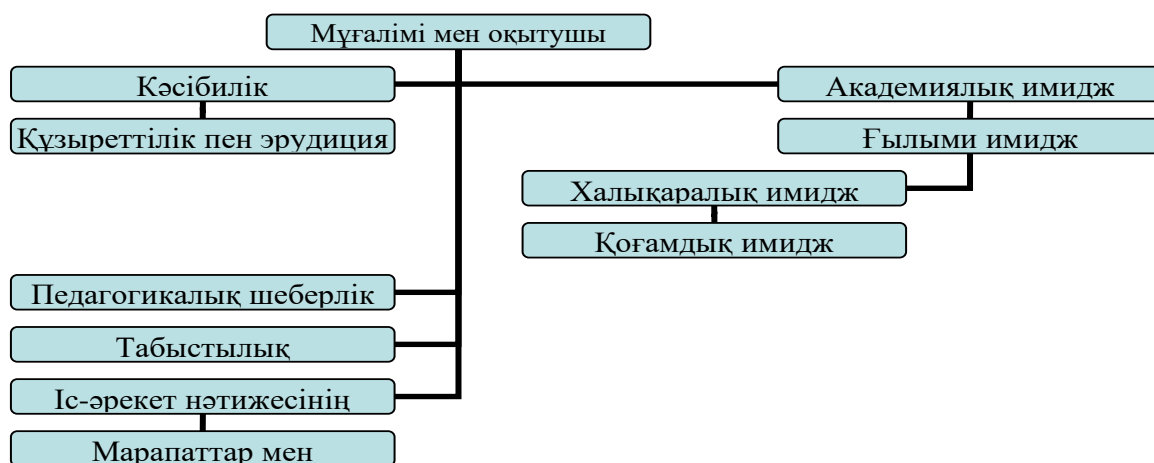
Дене шынықтыру бакалаврларын оқытудың практикалық-бағдарланған денсаулық сақтау траекториясын құру негізінде дене мәдениеті педагогының кәсіби маңызды технологиялық құзыреттерін қалыптастыру дене шынықтырудың құндылық әлеуетін біртіндеп игеруді, когнитивтік, зерттеу қабілеттерін дамытуды, қажетті денсаулық сақтау технологияларын меңгеруді, қоршаған ортаның әртүрлі жағдайларында дене шынықтыру-спорттық іс-шараларды жүзеге асыруға дайындығы мен жеке тәжірибесінің болуын болжайды [154].

Еңбек нарығының сұраныстарына жауап беретін түлектерде кәсіби құзыреттіліктердің қалыптасу деңгейін бағалау критерийлерінің болуы мемлекеттік қорытынды аттестаттауды ұйымдастыру нысандарын нақтылау үшін алғышарттар береді, біздің ойымызша, бітіру біліктілік жұмысын,

портфолионы және екі кезеңді мемлекеттік емтиханды қорғау болуы мүмкін [155].

Мұғалімнің кәсіби мәдениетін қалыптастырудың тамаша практикалық әдісі-тағылымдамадан өту және мұғалімдердің «ашық» сабақтарына қатысу. «Ашық» сабақтар әрдайым толық көрініс бермесе де, динамикадағы жұмыс тәжірибесін зерттеген жөн, бұлар сондықтан біздің ойымызша, әйгілі мұғалімнің тағылымдамасы «ашық» сабаққа қатысудан гөрі пайдалы болады [156].

А.К. Мынбаева ЖОО оқытушысының имиджін және мектеп педагогының имиджін салыстыра отырып, келесі жалпы көрсеткіштерді анықтайды: кәсібилік, құзыреттілік және эрудиция, педагогикалық шеберлік деңгейі, табыстылық, қызмет нәтижелерінің мақсаттылығы мен мақсаттылығы, марапаттары мен жетістіктері. ЖОО оқытушысының педагогикалық имиджінің құрамдас бөлімдерінің тізімі кеңірек: академиялық имидж, ғылыми имидж, халықаралық имидж, қоғамдық имидж (сурет 12), [111, б. 26].

Сурет 12 – Мектеп мұғалімі мен ЖОО оқытушысы имиджінің салыстырмалы сараптамасы (Мынбаева А.К.)

Мұғалімдердің әлеуметтік белсенділігі мен кәсіби ұзақ өмір сүруін қамтамасыз ететін қозғалыс белсенділігін арттырудың объективті қажеттілігі курстан өту барысында игерілген әзірленген рекреациялық бағдарламаның көмегімен жүзеге асырылуы мүмкін [157].

Дене шынықтыру және спорт мұғалімдерінің еңбегінің тартымдылығын арттыру бойынша өткізілген іс-шаралардың оң әсерін айтуға болады. Алайда, мұғалімдердің еңбегінің тартымдылығын арттыру бойынша жұмысты жалғастыру керек, өйткені қазіргі уақытта барлық мұғалімдер өз жұмыстарына толық қанағаттанбайды [158].

Дереккөздер талдау көрсеткендей, ұымның маман имиджін мақсатты түрде қалыптастыруға, жеке дара әлеуметтік субъектінің мінез-құлқы мен іс-әрекеттің модификациясы негізінде өзгертіп, нақтылауға болады. Осы тұста барлық авторлардың көзқарасы бір жерде тоғысады, яғни имидж адам

санасындағы нысанды бейнелеудің мақсатты түрде немесе өз бетінше стихийно пайда болатын форма. Имидж нысаны ретінде адам, адамдардың тобы, ұйым белгіленеді [159].

Мінсіз имидж - бұл адамдардың көшбасшы туралы жалпы көрінісі, бірақ идеалды имидж әдетте қол жетімді бола бермейді.

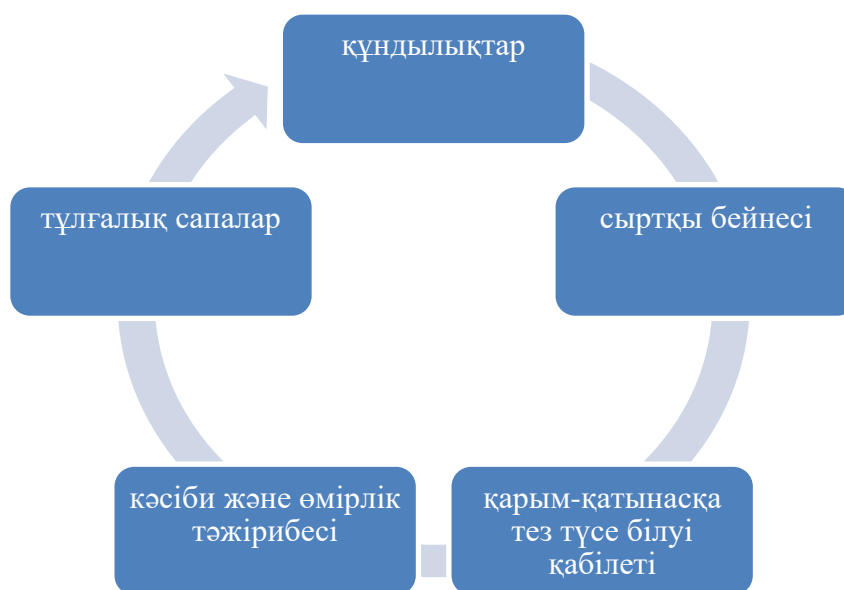
Бастапқы имидж - бұл белгілі бір адамның идеясы, онымен алғаш танысқаннан кейін көптеген адамдардың санасында қалыптасқан. Бастапқы имидж көбінесе идеалды имиджге ұқсас келеді, бірақ оған сәйкес келмейді.

Қайтарымды имидж бәсекелестік барысында ғана қалыптасады. Бұл имидж идеалды бейнелейтін көшбасшыны табуға деген ұмтылыс пен бейнесі идеалға қайшы келетін көшбасшыдан аулақ болуға деген ұмтылыс арасындағы ымыраға келу.

Черепанова В.Н. (1998) өзінің имиджінің құрылысын динамикалық процесс ретінде анықтайды, онда мұғалім қоршаған әлеммен өзара әрекеттесіп, өзінің қажеттіліктеріне, қабілеттеріне, құндылық көзқарастарына, принциптеріне негізделген теңдестірілген қатынастар орнатады [101, б. 25].

Жекебасылық имидждің сипаты оның табиғи, әлеуметтік және мәдени ортамен үйлесімді өзара әрекеттесуімен және жеке құрылымдардың тепе-теңдігінің жоғары деңгейімен оң немесе теріс имидждің қоршаған ортамен үйлесімді емес өзара әрекеттесуімен, жеке құрылымдардың тепе-теңдігінің төмен деңгейімен немесе осы және басқа факторлардың қатысуымен болуы мүмкін.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің құрылымына: құндылықтар, сыртқы бейнесі, қарым қатынасқа тез түсе білуі қабілеті, кәсіби және өмірлік тәжірибесі, тұлғалық сапалар жатады, төмендегі суретте қорытындылай келтірдік, сурет 13.

Сурет 13 – Болашақ дене мәдениеті педагогының имидж құрылымы

Біз ұсынған құрылымның жүзеге асырылуында басшылыққа алынатын әдіснамалық амалдарға тоқталсақ.

Кәсіби педагогикада «амал» дегеніміз - педагогикалық іс-әрекеттің белгілі бір тұжырымдамаларын, идеяларын мен тәсілдерін қолдануға итермелейтін мұғалімнің іс-әрекетін бағдарлау [94, б. 234].

Біз алға қойған міндеттерді шешу үшін құзыреттілік, тұлғаға бағытталған, контекстік, белсенділік және синергетикалық тәсілдерді жүзеге асыру қажет болады деп болжадық ДШ болашақ оқытушысының білім беру ұйымына қатысты құзыретті көзқарасты В.А. Болотов [64, б. 12], А.В. Хуторский [63, б. 10], И.А. Зимняя [60, б. 35] және т. б. зерттеді.

Құзыреттілік тәсіл деп біз білім беру нәтижесіне назар аударатын тәсілді түсінеміз, ол алынған ақпараттың мөлшері емес, адамның әртүрлі жағдайларда әрекет ету қабілеті қарастырылады.

Құзыреттілік тәсілде баса назар білім беру мазмұны мен оқытушыдан студентке және білім берудің күтілетін нәтижелеріне аударылады. Бұл тәсілдің негізгісі-студенттерді кәсіби қызметтің әртүрлі түрлеріне қосу жағдайларын тудыратын технологияларды жобалау және іске асыру.

Тұлғалық-бағдарлы тәсіл теориясы (В.А. Кан-Калик [92, б. 160], В.В. Сериков [61, б. 94]) және И.С. Якиманская [160] білім алушының даралығын дамытуға ықпал ететін пән ретінде педагогикалық үрдістің тұлғаға бағдарлануын болжайды.

Оқытудағы контекстік тәсіл, А.А. Вербицкийдің пікірінше, студенттің оқу әрекетін маманның кәсіби қызметіне айналдыру болып табылады [161].

Осы тәсіл негізінде оқу үрдісін құру студенттердің оқу іс-әрекеті олардың болашақ мамандығына мүмкіндігінше жақын болады деп болжайды.

Белсенділік тәсілі (Л.С. Выготский [162], А.Н. Леонтьев [21, б. 55]) адамның қалыптасуының маңызды факторы болып табылады. Сондықтан жеке тұлғаны, әсіресе баланың жеке басын іс-әрекетте зерттеу керек. Сонымен қатар, іс-әрекет барысында адам қасиеттерінің дамуы мен қалыптасуы жүреді.

Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев педагогикалық іс-әрекет ең алдымен оқушыларды белсенді дамып келе жатқан және дамып келе жатқан іс-шараларға тартуға бағытталуы керек, өйткені онда білім игеріліп, дүниетаным мен жеке қасиеттер қалыптасады деп есептейді [162, б. 20].

Синергетикалық тәсіл (Г.Хакен [163], И. Пригожий [164], Эшби [165]).

Синергетика - бірнеше ғылымдардың (физика, химия, биология, әлеуметтану және т.б.) үйлесімділігінен пайда болған жаңа теория. Синергетика аясында кез-келген бұзылған жүйенің жекелеген бөліктерінің бірлескен әрекеті зерттеледі, нәтижесінде өзін-өзі ұйымдастыру жүреді. Синергетика сонымен қатар күрделі ұйымдастырылған жүйелердің болашағы мен даму келешегіне қатысты мәселелерді зерттейді. Көптеген ғалымдардың пікірінше, бұл қазіргі әлемдегі болжау және басқару қызметінің әдіснамалық негізі ретінде әрекет етеді.

Ұсынылған тәсілдердің анықтамалары диссертациялық жұмыста қолданылған әдістердің тұжырымдамалық мәнін көрсетеді.

Сонымен тараушада зерттеу барысында негізге алатын әдіснамалық амалдар мен болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымын анықтауға тырыстық.

2.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі

Біз бұл бөлімде ғалымдардың психологиялық зерттеулеріне сүйене отырып, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру үшін ең оңтайлы және қолайлы жас кезеңі ретінде негіздеуге, «болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі» категориясының мәнін нақтылауға және болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделін жасауға тырыстық.

Ғылыми еңбектер сараптамасы көрсеткендей, студенттер имиджді қалыптастырудың ең сезімтал кезеңі болып табылады, өйткені бұл жас кезеңі:

- жеке тұлғаға өзінің іс-әрекетінің, дамуының субъектісі болу мүмкіндігін, құндылық бағдары, жоспарлау және мақсат қою, ұйымдастыру, қызметтің бағыты, оны реттеу тетіктері, бақылау және іске асыру тәсілдері, жеке қызмет стилі сияқты психологиялық құрылымдарда көрінетін еңбек нарығының үнемі өзгеріп отыратын жағдайларында өзін-өзі таныстыру қабілетін қамтамасыз ететін оң мінез-құлық және әлеуметтік-психологиялық қасиеттер түзетіледі, әзірленеді және бекітіледі [15, б. 117];

- ересектіктің қалыптасуы, жаңа – «ересектер» – мінез-құлық нормаларын игеру, жаңа әлеуметтік және кәсіби қызметтер мен рөлдерге бейімделу бар [166].

С.И. Архангельский бұл жас кезеңі білім, білік, дағды, ғылыми және кәсіби даму, жан – жақты ақыл-ой мәдениетін қалыптастыру үшін ең тиімді екенін көрсетеді - жас адам маңызды таңдау жасайды (мамандықпен, әлеуметтік бағдармен анықталады, неке серіктесін таңдайды); мотивациялық саланың дамуы мен қалыптасуы жүреді; өзін-өзі анықтаудың алғышарттары пайда болады (әлеуметтік, жеке, кәсіби, рухани және практикалық); өмір жоспарлары мен өмірлік бағдарлар қалыптасады:

-әлеуметтік белсенділік және зияткерлік және әлеуметтік жетілудің жеткілікті үйлесімді үйлесімі көрінеді; танымдық және коммуникативті белсенділіктің контекстік кәсіби бағытталған міндеттерді шешуге нақты бағыты тән;

- тұлғаның тұрақты қасиеттерін, мінез қасиеттерін белгілейтін дүниетанымдық құндылықтар қалыптасады; қалыптасу кезеңінде өзін-өзі реттеу қабілеті, қабылданған шешімдер үшін жауапкершілік сезімі, жақындарына ғана емес, сонымен қатар алыс мақсаттарға қол жеткізудегі табандылық пен ерік сияқты жеке қасиеттер бар [167].

Осылайша, жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, жоғары білім беру ұйымының педагогикалық әлеуеті болашақ педагогінің имидждік

құзыреттілігін қалыптастырудағы табысты анықтайтын нақты ресурстар мен мүмкіндіктердің болуын көрсететінін атап өткен жөн.

Сонымен қатар, қоғам заманауи маманға деген талаптарын ескере отырып, кәсіпқойға деген сұраныстың негізі бірнеше сапалық сипаттамаларды ұсынады: жекелік, жұмыс қабілеттілігі, кәсібилік, бастамашылық, кәсіпкерлік, тәуелсіздік, ұтқырлық, өмірлік оптимизм.

Барлық бұл қасиеттер мен қабілеттер, біздің ойымызша, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымдық бөлімдерін құрайды.

М.Р. Варданянның идеясы біз үшін ерекше құнды болды: «мұғалімнің іс-әрекетінің сипатына, оның жеке ерекшеліктеріне, құндылық бағдарларына, өмірлік ұстанымдары мен жағдайларына, оқушылардың білім беру стандартымен белгіленген білімді меңгеру сапасына ғана емес, сонымен бірге білім беру процесінің субъектілері арасындағы қарым-қатынастың сипатына да байланысты педагогикалық өзара әрекеттесе жүретін атмосфера» [168].

Жоғарыда айтылғандардан тұтас педагогикалық үрдістің нәтижесі кәсіби, оның ішінде мұғалімнің имидждік іс-әрекетінің сипатына байланысты болады.

Осы саладағы зерттеулер ғалым Д.В. Бухаровтың [169] білім беру ұйымы басшысының имидждік қызметі қоғамдағы білім беру ұйымының имиджін құру және қолдау, оның сыртқы және ішкі ортасы туралы идеяларды қамтитын басқарушылық үрдісті түсінетіндігін көрсетті, бұл көшбасшының білім беру саласындағы мемлекеттік саясатқа, қоғамның даму бағыттарына және әлеуметтік стереотиптерге байланысты имиджді қалыптастыруға, қолдауға тікелей қатысуын қамтамасыз етеді.

Бұл ғалым білім беру ұйымының болашақ басшысы имиджінің негізгі құрылымдары болып табылатындығына негіздеме береді:

- жеке-жеке құрылым (адамгершілік, коммуникативтік қасиеттер, мәдени әлеует, мінездің психофизиологиялық ерекшеліктері және т. б.);
- әлеуметтік құрылым (білім деңгейі, рөлдік мінез-құлық моделі, басшының мәртебесі және т. б.);
- жалпы кәсіби құрылым (білім беру стратегиясын білу, білім беру саясатының принциптері, мектепті дамытудың экономикалық, нормативтік-құқықтық негіздері);
- ұйымдастырулы-басқару құрылымы (білім беру ұйымының қызметін талдай білу, ұжымды басқару, қызметкерлерді ынталандыру, желілік өзара іс-қимыл, білім беру ұйымының кадрлық әлеуетін дамыту, ұжымда әлеуметтік-психологиялық ахуал құру).

Ғылыми-педагогикалық әдебиеттерге шолу «имидждік құзыреттілік» терминін алғаш рет Е.Б. Перельгина ұсынғанын көрсетті, ол оны субъектінің ерекше жан-жақты сапасы ретінде түсіндірді, бұл имиджді оңтайландыруға бағытталған пәнаралық өзара іс-қимыл барысында Өнімді имиджді құру және оны мақсатты түзету бойынша қызметке қабілеті мен дайындығы [170].

В.Г. Купцова имидждік құзыреттілікті болашақ дене мәдениеті педагогының жеке басының бірлестікті сапасы деп түсінеді, ол күрделі жүйелік

ұйымы бар және мотивациялық, танымдық және белсенділік құрылымдарының жиынтығы, өзара әрекеттесуі және өзара әрекеттесуі ретінде әрекет етеді, олардың қалыптасу дәрежесі болашақ дене мәдениеті педагогының имиджді тиімді жүзеге асыруға дайындығы мен қабілетін көрсетеді, осы іс-әрекеттегі тәжірибесін жетілдіру және оның шекарасын кеңейту [41, б. 178].

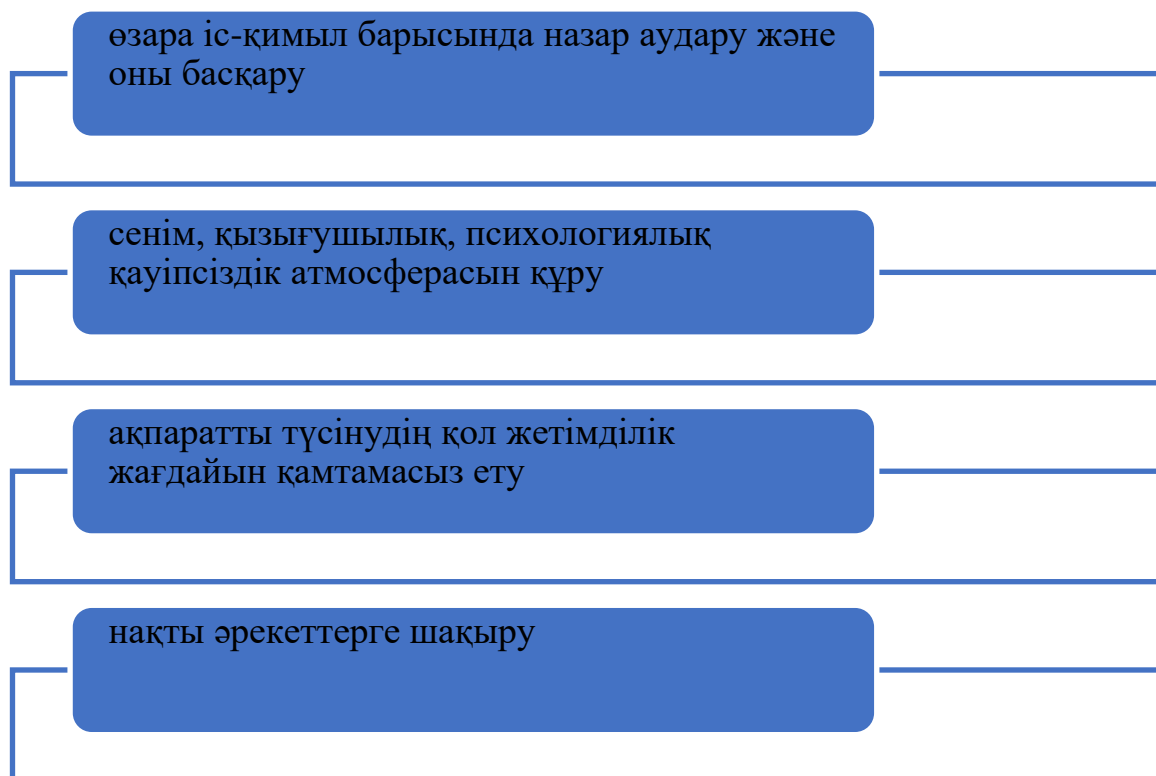
Бұл ғалым болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделін әзірлей отырып, басқару блоктарын (мақсатты, нормативтік және ғылыми қамтамасыз ету құрылымдары), педагогикалық жағдайларды, іс жүргізу (мазмұндық, технологиялық және ұйымдастырушылық құрылымдар) және нәтижелі (бағалау-критериалдық құралдар құрылымдары) біріктіретін келесі құрылымды анықтайды, ал іске асыру контекстік, пәнаралық интеграция, проблемалық, бірлесіп құру, жеке тұлғаға орталықтандыру, сындарлы өзара іс-қимыл қағидаттарында жүзеге асырылады, кері байланыс және рефлексиялық белсенділік.

Л.Г. Попова әлеуметтік-мәдени саладағы маманның имиджін қалыптастыру моделін жобалау өзін-өзі жобалаудың үздіксіз үрдісін, оның ішінде өзін-өзі анықтау мен мақсат қоюды, өзінің визуалды бейнесі мен кәсіби стилін іздеуді, өзін-өзі таныстыруды, кәсіби қауымдастықты сараптамалық бағалау негізінде түзетуді және қазіргі заманғы әлеуметтік-мәдени жағдайға сәйкес келетін өзін-өзі көрсетудің жаңа формаларын іздеуді қамтиды. Барлық іс-шаралар жеке адамның рухани әлеуетін дамыту негізінде жеке адамның ішкі ресурстарын ескере отырып жүзеге асырылады. Имиджді қалыптастырудың педагогикалық технологиясының негізі - бұл сыртқы келбетті қалыптастыру кезінде маманның өзін-өзі жетілдіруге ынталандырудың пайда болуын қамтамасыз ететін өзін-өзі жобалауға қажеттілік пен дайындықтың пайда болуына бағытталған әдістер [171].

Е.Ю. Сысоева бойынша университет оқытушысының құзыреттілігі педагогикалық өзара әрекеттесудің әртүрлі жағдайларында өзінің имиджін басқару қабілеті мен дайындығы ретінде ашылады.

Ғалым мұғалімнің имидждік мәселелерді (сурет 14) үнемі шешіп отыратындығына назар аударады:

- өзара іс-қимыл барысында назар аудару және оны басқару,
- сенім, қызығушылық, психологиялық қауіпсіздік атмосферасын құру,
- ақпаратты түсінудің қол жетімділік жағдайын қамтамасыз ету,
- нақты әрекеттерге шақыру [172].

Сурет 14 – Жоо оқытушысының имидждік міндеттері

Оның моделінің негізінде имидждік құзыреттіліктің мазмұны келесі қасиеттерді қамтиды: танымдық, мотивациялық, рефлексиялық, мінез-құлық құрылымдар.

Дене мәдениеті педагогінің педагогикалық іс-әрекетінің басты міндеті-ақпараттық (позициялық) басымдыққа қол жеткізу емес, бұл оқушының оны тыңдауы, түсінуі, жаңаны одан әрі түсінгісі келетіндігі әлдеқайда маңызды.

А.В. Романова, С.Н. Юревич имидждік құзыреттілік кәсіби құзыреттіліктің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастырады және оны күрделі жүйелік ұйымы бар, мотивациялық, танымдық және белсенді құрылымдардың жиынтығы, өзара әрекеттесуі және өзара әрекеттесуі ретінде әрекет ететін мектепке дейінгі білім беру ұйымының мұғалімдерінің жеке басының бірлестікті сапасы ретінде анықтайды [67, б. 13].

Қазақстандық ғалымдар А.К. Мынбаева, А. Жаманқұлова имиджді субъектіні (адамды немесе ұйымды) танымал ету мақсатында эмоционалды, психологиялық және интеллектуалдық әсер етуге бағытталған адам немесе ұйым бейнесі ретінде қарастырады [119, б. 65].

Ал педагогикалық имидж - бұл білім алушының, әріптестерінің санасында, кәсіби және ақпараттық қызмет барысында бұқаралық санада құрылған мұғалімнің немесе ұйымның символдық және динамикалық өзгеретін бейнесі.

Осылайша, зерттеуші ғалымдардың идеяларын қорытындылай келе, біз келесі түсіндірмеде өз көзқарасымыз бен түсінігімізді ұсынамыз: Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі – субъектінің *жеке тәжірибені*

өзіндік жобалаудың және өзіндік жетілдірудің күрделі жүйесін көрсететін, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жұмыс істеуге және жаңашылдыққа деген ұмтылысты, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістер мен құралдарды меңгере отырып, өзінің кәсіби шеберлігін сәтті жүзеге асыруын басқара білуге дайындығы.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыруды нақтырақ түсіну үшін оның моделін құруға жүгінген жөн.

«Модель» сөзі (лат. *modulus* – «өлшем», «үлгі») түпнұсқа жүйесінің ең маңызды қасиеттерін көрсететін нысандар немесе белгілер жүйесін білдіреді [173].

Қазіргі уақытта «модель» термині ғылымның көптеген салаларында қолданылады. Модель дегеніміз-жасанды түрде жасалған нысан, ол символдық формулалар немесе пішіндер, схемалар немесе физикалық құрылымдар түрінде болады және зерттелетін нысанға ұқсас бола отырып, сол объектінің элементтері арасындағы қасиеттерді, құрылымды, қатынастар мен қатынастарды қарапайым, қол жетімді және дөңгелектелген түрде көрсетеді және жасайды.

XX ғасырдың 80-ші жылдарында педагогикаға «маман моделі» термині эмпирикалық жолмен белгіленуі мүмкін жеке тараптар мен жеке қасиеттерді көрсететін стандарт ретінде, сондай-ақ университеттегі оқу үрдісінің нәтижесінде қол жеткізуге болатын мақсат ретінде енгізілді [174].

Маманның моделі - бұл кәсіби және әлеуметтік-психологиялық қасиеттердің, білімнің, маманның дағдыларының көлемі мен құрылымының көрінісі, оның жалпыланған сипаттамасын қоғам мүшесі ретінде ұсынады [175].

Модельді құрастыру маман даярлаудың әр кезеңінің мақсаттарын, міндеттерін анықтау, әр кезеңнің тактикалық мақсаттарына да, зерттеудің жалпы стратегиялық мақсатына жетудің оңтайлы құралдарын таңдау үшін қажет. Модель оқу үрдісін құруға арналған негіз, бағдар болып табылады. Ол динамикалық болуы керек, яғни білім беру жағдайын, психологиялық-педагогикалық білімді ескере отырып, үздіксіз жетілдірілуі керек.

Біз В.А. Штоффың көзқарасымен бөлісеміз, ол модель «зерттеу нысанын көрсету немесе көбейту арқылы оны зерттеу бізге осы нысан туралы жаңа ақпарат беретін етіп алмастыра алатын ақыл-ой немесе материалдық тұрғыдан жүзеге асырылған жүйені» түсінеді [176].

Модель қандай да бір нысан мен құбылыстың психикалық бейнесі бола отырып, оқшауланған құрылымдардың өзара байланысын, әр кезеңнің белгілі бір ерекшеліктері мен жағдайларын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда біз «жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттері мен қасиеттерін кезең-кезеңмен қалыптастыру алдыңғы кезеңнің білімі, дағдылары мен дағдыларының барлық ауқымын игеру негізінде ғана мүмкін болады, бұл төменгі деңгейден жоғары деңгейге ауысуды ынталандырады» деген ережені басшылыққа алдық (сол жерде, [175, б. 31]).

Мұндай ауысу өздігінен жүрмейді, оны жүзеге асыру әр кезеңнің мақсатына сәйкес келетін әдістер мен әдістер кешенін жүзеге асырған жағдайда ғана мүмкін болады.

Е. Н. Грибенюктің пікірінше, кезеңділік «тәрбиелік әсерді ұйымдастыруда айқындықты қамтамасыз етеді» [177].

Болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінің моделі блок құрылымына ие болғандықтан, бұл оны білім беру ортасының факторларына байланысты жетілдіруге мүмкіндік береді (сурет 15).

Әрбір бөлім (басқару, әдіснама, мазмұн және нәтиже) құрылымдардың белгілі бір жиынтығын қамтиды және басқа блоктармен өзара байланысты.

Басқару бөлімі: мақсатқа бағытталған - мемлекеттің әлеуметтік тапсырысын, болашақ дене мәдениеті мұғалімдері арасында имидждік құзыреттілікті қалыптастырудың мақсаты, міндеттері, жалпы және жеке принциптерін қамтиды.

Модельдегі мемлекеттің әлеуметтік тапсырысы жалпы орта білім беру ұйымдарында кәсіби-педагогикалық қызметті орындауға дайын жоғары білікті дене мәдениеті педагогтерін даярлауды қамтиды. Бұл тапсырыс модельде тұжырымдалған мақсат болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыруда көрінеді.

Мақсатқа сүйене отырып, міндеттер анықталды:

- болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі мен имиджінің мазмұны мен құрылымын ашу,

- болашақ дене мәдениеті педагогының бойында имидж, имиджге мотивациялық және құндылық қатынасы, өзінің кәсіби қызметін сапалы жүзеге асыру қажеттілігі туралы білім мен дағдыларды қалыптастыру.

Аталған мәселелерді шешу үшін бірқатар әдіснамалық тәсілдер мен қағидаттарды іске асыру қажет.

Педагогикада «көзқарас» термині оқыту немесе тәрбиелеу стратегиясын анықтайтын қағидалардың жиынтығы ретінде анықталады.

Біз бірқатар құзыреттілік, тұлғаға бағытталған, әрекеттік, синергетикалық сияқты әдіснамалық тәсілдерге сүйендік.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілікті қалыптастырудың біз жасаған моделінің маңызды құрылымдарының бірі-оқыту қағидалары.

«Қағида» термині латынның «*principium*» сөзінен шыққан, аудармада «теорияның, ілімнің, ғылымның негізі, бастауы, бастапқы орны» дегенді білдіреді. Қағидалар дегеніміз теория мен ғылымның негізгі болжамдары, барлығы жауап беруі керек негізгі талаптар.

Педагогикалық қағидалар - бұл негізгі идеялар, оларды орындау педагогикалық мақсаттарға жақсы қол жеткізуге көмектеседі. Жоғары мектепте оқу үрдісін зерттейтін ғалымдар келесі дидактикалық қағидаларды бөліп көрсетеді:

Сурет 15 - Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдық -мазмұндық моделі

- сана мен белсенділік; - жүйелілік пен жүйелілік;
- бұл үлгіде болашақ дене мәдениеті мұғалімдерін даярлау үрдісі тұтас білім беру жүйесінің бөлігі бола отырып, бірқатар қағидаларға бағынады:
  - имидждік іс-әрекетке ену қағидасы (таным қағидасы);
  - субъект-субъектілік өзара әрекеттесу және өнімді қарым-қатынас қағидасы,
  - әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі саналы таңдау ретінде ашықтық қағидаты;
  - өзінің кәсіби өмірінің даму траекториясын болжау қабілеті ретінде озыңқы стратегия қағидаты;
  - имидждік қызметке дайындық барысында өзін-өзі дамыту қағидаты.

Біз құрастырған модель келесі қасиеттермен сипатталады, олар: тұтастықпен, өйткені барлық көрсетілген блоктар бір-бірімен өзара байланысты, белгілі бір семантикалық жүктемені көтереді және түпкі нәтижеге жұмыс істейді;

- болашақ дене мәдениеті педагогының бойында имидждік құзыреттіліктің қалыптасуының жоғары деңгейіне қол жеткізу; прагматизм, өйткені модель дене мәдениеті болашақ педагогында имидждік құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған тәжірибелік іс-әрекеттерді ұйымдастыру құралы ретінде әрекет етеді; ашықтық, өйткені модель университетте болашақ дене мәдениеті педагогын кәсіби даярлау жүйесінің контекстіне енгізілген [178].

Төменде біз болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың құрылымдары мен көрсеткіштерін толығырақ аштық (кесте 4).

Кесте 4 – Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру компоненттері мен көрсеткіштері

№	Компоненттер	Көрсеткіштер	Диагностикалық құралдар
1	2	3	4
1	Құндылықты-мотивациялық компонент	<ul style="list-style-type: none"> - ДШ педагогы мамандығына деген құндылық қатынас, - имиджді қалыптастыру қажеттілігін түсіну және сұраныстың болуы, - белгілі бір кәсіби топқа жататындығын және оның алдындағы жауапкершілікті білу, - өзінің имидждік құзыреттілігін дамытуға талпыну. 	«Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?» тесті, «Эмпатия деңгейін анықтау» өзіндік тесті

4 – кестенің жалғасы

2	Когнитивті - мазмұндық компонент	<ul style="list-style-type: none"> - педагог имиджінің құрылымы мен құрамдастары туралы білім, - оң және ілгерілемелі имиджді құру әдістері туралы білім, - педагогтың кәсіби-маңызды қасиеттері туралы білім, - педагогикалық қарым-қатынас кедергілері және оны жеңу жолдары туралы білім. 	«Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы бойынша білімді бағалау тесті
3	Рефлексивті-әрекеттік компонент	<ul style="list-style-type: none"> - өзінің жекебасылық және кәсіби имиджін талдау, ұғыну және болжау қабілеті, - басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістері мен құралдарын меңгереді ; - кәсіби және жеке қасиеттерін өзін-өзі жобалау және өзін-өзі жетілдіру қабілеті - кәсіби қызметте инновациялық мүмкіндікті табысты іске асыру біліктілігі 	«Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесті (Л.А.Байкова, Л.К.Гребенкина)

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың келесі деңгейлері анықталды:

Жетілдірілген деңгей кәсіби-педагогикалық және арнайы пәндер бойынша толық, берік білімі бар және оларды кәсіби-педагогикалық қызметте қолдана алатын дағдылары дене мәдениеті педагогы мамандығына қалыптасқан құндылық қатынасымен сипатталады.

Жеткілікті деңгей. Осы деңгейге ие болашақ дене мәдениеті педагогына қажетті кәсіби маңызды қасиеттерге ие, арнайы пәндер бойынша білім негіздерін біледі; арнайы пәндер саласындағы кәсіби құзыреттілікті үнемі жетілдіру қажеттілігін түсінеді.

Сыни деңгей. Бұл деңгейде студенттердің қажетті кәсіби маңызды қасиеттері дамымаған, кәсіби тұрғыдан өзін-өзі жетілдіруге талпыныс жоқ. Студенттердің бойында оның болашақ кәсіби қызметінде қажетті арнайы пәндер білімін пайдалану біліктері мен дағдылары қалыптаспаған.

Осы бөлімде біз болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың моделін ұсындық.

2.3 Цифрлық орта жағдайындағы болашақ дене мәдениеті педагогының дағдылар трансформациясы

Аталмыш тараушада біз цифрлық орта жағдайындағы болашақ дене мәдениеті педагогының дағдылар трансформациясын анықтаймыз.

Цифрландыру – қоғамдағы мораль мен этиканың онтологиялық тамырластығының тағы бір сынағы. Моральдың әмбебап талаптарын шамадан тыс деп тану моральдық нормалардың салыстырмалылығын бекіту, мүмкін және мүмкін емес, жақсы мен жаман арасындағы шекараларды бұлдырату қаупін тудырады. Бұл қоғамдық санада моральдық негіз ретінде берік, мызғымас нәрсе ретінде орныққан іргетастардың шайқалуына әкеледі. Бұл рефлексивті түрде тұжырымдалған этикалық ұстанымның қажеттілігін, жоғары білім кәсіби дайындықтан басқа, іргелі моральдық құндылықтарды шынайы түрде ілгерілетуге, олардың кәсіби қызметте де, өмірді үйлестіруде де мәні мен жемісті маңыздылығын көрсетуі керек деген нық сенімнің қажеттілігін білдіреді [179].

Білім берудің цифрлық трансформациясы педагогикалық және ақпараттық технологиялардың интеграциясын қамтамасыз ететін құзыреттерді үздіксіз кеңейту мен дамыту жағдайында мүмкін болады. Перспективалы цифрлық технологияларды қолдану арқылы білім беру мекемелері еңбек шығындарын азайтады және цифрлық экономиканың сұраныстарына лайықты жауап бере отырып, мұғалімдерге кәсіби біліктілігін үздіксіз арттыруға нақты мүмкіндік береді деп күтілуде.

Бұған негіздеме беріле цифрлық құралдар оқу процесінің технологиялары мен әдістеріне айтарлықтай әсер етті, оның білім беру және дамытушылық әлеуетін күшейтетіндігі айғақталған [180].

Жалпы, цифрлық ұрпақ өкілдерімен жұмыс істеу стратегиясы оларды дәстүрлі білім беру процесіне біріктіру мүмкін еместігіне негізделуі керек. Оның маңызды трансформациясы қажет, оның нәтижесі жаңа, цифрлық білім беру процесін құру болып табылады. Бұл мәселені шешуге кедергі келтіретін әлеуметтік-психологиялық кедергілердің бірі - сандық технологияларға бейімделу кезеңін сәтті аяқтаған және цифрлық құралдарды кәсіби қызметінен тыс сәтті пайдаланған көптеген мұғалімдер өздерінің кәсіби-педагогикалық қызметі сақталуы керек деген әдеттегі сенімдерін сақтайды.

Цифрлық дидактиканың даму факторлары мыналар арасындағы қайшылықтар болып табылады:

- білім берудің қолжетімділігі мен сапасына қойылатын талаптардың үздіксіз артуы;
- білім беру тұтынушыларының (мемлекет, халық, экономика) төлем қабілеттілігінің шектелуі;
- болашақтың белгісіздік дәрежесін арттыру және студент өмірі мен кәсіби өзін-өзі анықтауды педагогикалық қамтамасыз ету процесінде жүзеге асырылатын белгісіздік дәрежесін төмендетудің білім беру функциясы;
- цифрлық қоғам мен цифрлық экономика жүктеген кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінің түлектерін әлеуметтендіру және кәсібилендіру талаптары;

- цифрлық ұрпақтың типтік өкілдерін виртуалды (желілік, ойын) әлем шеңберіне құлыптау процесі;
- кәсіптік-техникалық білім беру жүйесінің түлектеріне қойылатын экономика талаптарының өзгеруінің жылдам және үнемі өсіп отыратын сипаты;
- оқу процесін осы талаптарға сәйкес келтірудің артта қалуы;
- экономика мен қоғамның дербестендірілген, барынша икемді және бейімделген цифрлық білім беруге қажеттілігі;
- мемлекеттің өз секторындағы білім берудің мақсаттары, мазмұны мен нәтижелеріне барынша бақылауды қолдауға ұмтылысы [181].

Цифрландыру жоғары білім беру саласына мықтап енді, дәстүрлі және қашықтықтан оқыту үдерісі қайта қаралуда, білім беру ортасы жаңа цифрлық технологиялармен, тиімді құралдармен және ресурстармен толығуда. Онлайн оқыту форматтары мен білім беру платформалары талданып, шешімін талап ететін бірқатар мәселелер анықталды. Заманауи цифрлық дидактиканы қолданудың практикалық маңызы зор, өйткені ол оқу үдерісін тартымды етеді, оқушылардың танымдық іс-әрекетке деген ынтасын арттырады, сол арқылы олардың кәсіби құзыреттіліктерін сапалы түрде қалыптастыруға мүмкіндік береді [182].

Цифрлық технологиялар оқытуды әртүрлі жолдармен байытады және ақпарат пен ресурстардың байлығына қол жеткізуді қамтамасыз ете отырып, бұрын барлығына қол жетімді емес мүмкіндіктерді ұсынады [183].

Цифрлық дәуірдің жаһандануы, қоршаған әлемнің өзгермелілігінің артуы, технологияландыру, жекелендіру сияқты сын-қатерлер білімге, оның мазмұнына, құрылымына, мақсаттары мен әдістеріне айтарлықтай әсер етеді. Цифрлық технологиялар қоғамдық дамудың жаңа шындығының құрамдас бөлігі бола отырып, орта білім беру ұйымдарындағы оқу-тәрбие процесін айтарлықтай өзгертеді. Білім беруді цифрландыру және оқу үдерісіне ақпараттық технологияларды белсенді енгізу жағдайында орта білім берудің педагогикалық кадрларына қойылатын талаптар да өзгеруде. Бұл мектептердің қашықтан оқыту форматына көшкен кезде байқалды. Сондықтан әсіресе ауылдық мектеп мұғалімдері цифрлық сауаттылық мәселесіне жүгінеді.

Білім беруге цифрландыруды енгізудің орындылығын сипаттайтын нормативтік құжаттар жүйеленді. Білім беру жүйесін цифрлық түрлендіру қажеттілігі, білім беру процесін кросс-платформалық форматта жаңа әдістемелерді енгізу арқылы құру цифрландырудың мазмұны ашылды [184].

Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының жаңа векторын анықтау өзіндік ұйымдастырудың жаңа модельдерін іздеумен байланысты бірқатар мәселелерді өзектендірді. Бұл ретте қоғамды цифрландыруға ерекше қызығушылық танытыла бастады. Көбінесе цифрландыру әдістемелік және қолданбалы білімді дамытпай, тиісті алдын ала ғылыми-теориялық негіздеусіз жүзеге асырылуда. Қоғамды цифрландыру үдерісін түсіну ғылыми білімнің әртүрлі салаларында қалыптасқан тәсілдерді біріктіруге ұмтылатын философиялық дискурс аясында жүреді.

Бүгінгі таңда цифрлық қоғамның дамуы қазіргі философтар зерттеген негізгі мәселелердің бірі болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев өзінің 2021 жылғы Жолдауында барлық реформалардың базалық элементі және ұлттық бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізудің негізгі құралы цифрландыру болып табылатынын атап өтті.

Цифрлық теңсіздікті жою Қазақстанның әлеуметтік әділеттілік қағидаттарының дамуындағы жаңа кезеңді білдіреді.

Цифрландыруды ең алдымен әлеуметтік-саяси және әлеуметтік-гуманитарлық мәселе. Сондықтан ғылыми қауымдастық үшін еліміздің «цифрландыру» жолындағы мүмкіндіктерін анықтау бойынша жаңа стратегиялық міндеттер қойылды. Осылайша, Қазақстанда цифрлық технологиялардың таралуымен бірге әлеуметтік әділеттілікке деген сұраныс артатындай цифрландырудың өзіндік моделі қажет. Бұл қазіргі ғылыми білімде цифрлық қоғамның әртүрлі аспектілеріне, оның адам өміріндегі артықшылықтары мен салдарына қызығушылық бар екенін көрсетеді. Сонымен бірге, қоғамды цифрландыру мәселесі оны одан әрі зерттеуге және әлеуметтік әділеттілікті қалыптастыруға негіз береді [185].

Білім сферасындағы цифрландырудың ең басты міндеті – білім беру сапасын арттыру, яғни халықаралық дейгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде «жасанды интеллект» және «ауқымды деректер» жасау саласында бәсекеге қабілетті ел жастарын дайындау [186].

Цифрлық жүйенің қалыптасқаны заман талабына сай, бірақ өкінішке орай оның шектен тыс дамуы да, адамдар иммунитетін төмендетіп, түрлі инфекцияның тез жұқтырып алуына себепкер болуда.

Онлайн білім беру жүйесінде жиі қолданыста бар екені бәрімізге белгілі. Цифрлық оқыту жүйесінің оң жақтарын айта кетер болсақ, егер қосымша білім деңгейін мен біліктілігін арттыруда цифрлық жүйені меңгергені дұрыс әрі, дәстүрлі және онлайн әдісімен білім беру барысында заманауи технологияны қолдану білім алушылардың сабаққа деген қызығушылықтарын арттырып, цифрлық жүйені пайдалануға деген дұрыс көзқарасы қалыптасады.

Заманауи көпөлшемді-тасымалдаушы өзгермелі әлем ақпараттандыру жағдайында адамға оны әлеуметтік, саяси, отбасылық өмірдің және кәсіби қызметтің өзгеретін жағдайларына бейімдеуге арналған жаңа талаптар қояды, атап айтқанда *Soft skills* және *hard skills* даыту.

«*Soft skills*» және «*hard skills*» тұжырымдамасы соңғы 20 жылда экономика мен қоғамның алуан түрлі салаларында әлемдік еңбек нарығының ажырамас құрамдас бөлігіне айналды. Көптеген контексте «*soft skills*» «*employability skills*» (жұмысқа орналасу дағдылары), «*people skills*» (адамдармен қарым-қатынас жасау дағдылары), «*non — professional skills*» (кәсіби емес дағдылар), экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымында (ЭЫДҰ) — «*key skills*» (негізгі дағдылар), ал жақында-«*social progress үшін skills*» (әлеуметтік дамуға арналған дағдылар) сияқты ұғымдардың толық синонимі ретінде қолданылады. ЭЫДҰ құжаттарында «XXI ғасырдың дағдылары»; Халықаралық денсаулық сақтау ұйымында — «*life skills*» (өмірлік дағдылар) ретінде сипатталады.

Нарықтық экономикасы бар елдерде «soft skills» пен «hard skills»-ті бакалаврлар мен магистрлерді даярлау бағдарламаларына маңызды бағдар ретінде енгізуді көздейтін білім беру реформалары белсенді жүргізіліп жатқаны айқын [187].

Қалыптасқан «soft skills» пен «hard skills» ықпалы және қойылған мақсаттарға табысты қол жеткізу, кәсіби қызметте дағдыларды, білім мен қабілеттерді сауатты пайдалану және еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікке қол жеткізуге арналған жұмсақ және қатты құзыреттердің тұрақты даму фактісі күмәнсіз болып қала береді.

2009 жылы әлемнің ең дамыған елдерін біріктіретін ЭЫДҰ-да «ЭЫДҰ елдеріндегі жаңа мыңжылдықтың оқушыларына арналған ХХІ ғасырдың дағдылары мен құзыреттері» (Ananiadou, Claro, 2009) жұмыс баяндамасы дайындалды. Еуропалық Одаққа мүше елдер бірыңғай еуропалық экономикалық кеңістікке арналған «soft skills» біріздендірілген жіктемесін енгізуге мүмкіндік беретін бірқатар құжаттарды қабылдады [188].

2016 жылы Давостағы (Швейцария) әлемдік экономикалық форумда ХХІ ғасырдағы адамға сәтті кәсіби қызмет пен күнделікті өмір үшін қажет негізгі жұмсақ дағдылар (немесе жұмсақ дағдылар) тұжырымдалды [189].

Бұл дағдылар мен қабілеттер цифрландыру дәуірінде ерекше өзекті болып отыр, ол жалпы қоғамның да, білім берудің де өзгеру үрдістерімен сипатталады, бұл педагогикалық мамандық ұғымының өзгеруіне әкеп соғады [190].

Олар метапәнді немесе әртүрлі іс-шараларға ортақ деп атауға болатын дағдылар мен құзыреттер жиынтығы және танымдық пен жалпы зияткерлік іс-әрекеттің, эмоционалды интеллекттің, өз іс-әрекетін басқару мен басқа адамдармен сындарлы өзара әрекеттесудің кейбір ерекшеліктерін қамтиды [191].

Біз педагогикалық қызметпен айналысатын адамдарда soft skills-ті дамыту мәселелері ерекше назар аударуға лайық деп санаймыз, өйткені олар өскелең ұрпақтың бойында «икемді дағдыларды» қалыптастыруға арналған.

Т.А. Яркова мен И.И. Черкасова мұғалім мамандығы көпшілікке танымал болғандықтан, өзін-өзі таныстыру дағдылары; білім беру үрдісінің барлық қатысушыларымен қарым-қатынас орнату қабілеті; шығармашылық мәселелерді шешуге қабілеті мен дайындығы; көшбасшылық қасиеттерді көрсету сияқты қасиеттердің маңыздылығы арта түсуде [192].

Берілген зерттеу аясында зерттелген жіктемелер авторларға «soft skills» үш негізгі (әдебиетте басым) категориясын бөлуге мүмкіндік берді:

1) әлеуметтік-коммуникативтік дағдылар (коммуникативтік дағдылар, тұлғааралық дағдылар, топтық жұмыс, көшбасшылық, әлеуметтік интеллект, жауапкершілік, қарым-қатынас этикасы);

2) когнитивті дағдылар (сын тұрғысынан ойлау, проблемаларды шешу дағдылары, жаңашыл (инновациялық) ойлау, зияткерлік жүктемелерді басқару, өзін-өзі оқыту дағдылары, ақпараттық дағдылар, тайм-менеджмент); 3)

тұлғаның атрибуттары және эмоциялық интеллекттің құрамдас бөліктері (эмоциялық интеллект, адалдық, оптимизм, икемділік, креативтілік, мотивация, эмпатия). Айта кету керек, әр санат аясында да, санаттар арасында да жеке дағдылар мен қасиеттер бір-біріне сәйкес келеді.

Бірақ белгілі бір дағдының болуы жеке ұстаным ретінде маңызды, бұл жұмыс берушілер мен кадрлық агенттіктер үміткерлерге, әсіресе университет түлектеріне қойылатын талаптарға сәйкес келеді.

Д. Татаурщикова пікірі бойынша Soft skills (ағылш. – «жұмсақ дағдылар») - бұл жұмыс тиімділігі мен басқа адамдармен қарым-қатынасты жақсартатын бірыңғай дағдылар мен жеке қасиеттер. Бұл дағдыларға келесі қасиеттер жатады: жеке дамуды басқару, алғашқы көмек көрсете білу, өз уақытын сауатты басқара білу, сендіру қабілеті, келіссөздер жүргізу дағдысы, көшбасшылық және т.б. [193].

В. Давидованың пайымынша Hard skills - бұл қолөнермен және адам айналысатын қызметпен тікелей байланысты барлық дағдылар [192, б. 12].

Әдебиеттерге шолу айқындап бергендей, hard skills - бұл белгілі бір тапсырмаларды орындау қабілеті; көрнекі түрде көрсетуге болатын техникалық дағдылар.

Hard skills - бұл қазіргі уақытта адам айналысатын қызметпен тікелей байланысты барлық дағдылар. Мысалы, егер қызметкер бағдарламашы болса, онда ол үшін hard skills (қатты құзыреттер) - бұл бағдарламалаумен байланысты нәрсе, ал егер адам зауытта жұмыс істейтін болса, онда hard skills дағдылар - бұл оның техникалық қызметі [189, б. 15].

Әрбір автор «soft skills» және «hard skills» ұғымдарын өзінше қарастырады және айқындайды. Бірақ барлық анықтамалар ішінара өзара байланысты, олардың кейбіреулері бір-бірімен байланысты. Soft skills кәсіби қызметте табысты жұмыс істеу үшін қажетті коммуникативтік дағдылармен байланысты. Бұл аймақтан тыс жерде қауіп аймағы бар, бірақ жеке тұлғаның дамуы жүретін басты шарт - жайлылық аймағынан тыс жерде қауіп аймағына өту.

Hard skills - бұл көрнекі түрде көрсетуге болатын белгілі бір тапсырмаларды орындау қабілеті [194].

Сонымен, hard skills (қатты дағдыларды) игеру үшін ақыл (интеллект) (мидың сол жақ жарты шары, IQ, логика) қажет, soft skills (жұмсақ дағдыларды) дамыту үшін «эмоционалдылық» (мидың оң жақ жарты шары, EQ, эмпатия) қажет.

Біздің ойымызша Soft және Hard skills болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің түйінді құрамдас бөліктерін құрайды және жаңа цифрлық экономика жағдайында белсенді қызмет студің алғышарты болып есептеледі.

Екінші тарау бойынша тұжырым:

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымы, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін

калыптастыру моделі және цифрлық орта жағдайындағы болашақ дене мәдениеті педагогының дағдылар трансформациясы қарастырылды.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің құрылымына: құндылықтар, сыртқы бейнесі, қарым қатынасқа тез түсе білуі қабілеті, кәсіби және өмірлік тәжірибесі, тұлғалық сапалар жатады.

Болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінің моделі блок құрылымына ие болғандықтан, бұл оны білім беру ортасының факторларына байланысты жетілдіруге мүмкіндік береді.

Әрбір бөлім (басқару, әдіснама, мазмұн және нәтиже) құрылымдардың белгілі бір жиынтығын қамтиды және басқа блоктармен өзара байланысты.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі – субъектінің жеке тәжірибені өзіндік жобалаудың және өзіндік жетілдірудің күрделі жүйесін көрсететін, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жұмыс істеуге және жаңашылдыққа деген ұмтылысты, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістер мен құралдарды меңгере отырып, өзінің кәсіби шеберлігін сәтті жүзеге асыруын басқара білуге дайындығы.

Біздің ойымызша Soft және Hard skills болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің түйінді құрамдас бөліктерін құрайды және жаңа цифрлық экономика жағдайында белсенді қызмет етудің алғышарты болып есептеледі.

3 БОЛАШАҚ ДЕНЕ МӘДЕНИЕТІ ПЕДАГОГЫНЫҢ ИМИДЖДІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МОДЕЛІНІҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ

3.1 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың нақты жәй-күйі

Бұл бөлімде біз, ең алдымен, эксперименттік зерттеудің ұйымдастырылуына сипаттама беруге тырыстық және болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың нақты жағдайын анықтадық.

Экспериментте біз келесі әдістер қолдандық: 1. «Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?» [195] тесті. 2. «Эмпатия деңгейін анықтау» өзіндік тесті (И.М. Психология взаимопонимания. Қазан, 1991.) [196]; 3. «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесті (Л. А. Байкова, Л.К. Гребенкина) [197]. 4. Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі «элективті курсы бойынша білімді бағалау тесті». 5. Бақылау 6. Педагогикалық эксперимент.

Педагогикалық зерттеудің ең өнімді әдісі - педагогикалық эксперимент. «Эксперимент» сөзі лат тілінен шыққан, experimentum-сынақ, тәжірибе, сынақ. Педагогика саласындағы ғалымдар берген «педагогикалық эксперимент» ұғымының көптеген анықтамалары бар.

Педагогикалық эксперимент - таным әдісі, оның көмегімен педагогикалық құбылыстар, фактілер, тәжірибе зерттеледі (Ю.В. Василькова) [194, б. 18].

Педагогикалық эксперимент - бұл алдын-ала жасалған теориялық болжамдарды немесе гипотезаларды тексеру және негіздеу мақсатында мұғалімдер мен студенттердің педагогикалық іс-әрекетін арнайы ұйымдастыру (Э.А. Соснин) [198].

Педагогикалық эксперимент - педагогикалық үрдісті дәл ескерілетін жағдайларда түрлендірудің ғылыми негізделген тәжірибесі (И.П. Подласый) [199].

Біздің зерттеуіміздегі педагогикалық эксперимент үш кезенді қамтыды, атап айтқанда: - айқындаушы; - қалыптастырушы; бақылаушы.

Эксперименттің ұйымдастырылуы бірнеше кезеңнен тұрды:

Бірінші кезең - дайындық: зерттеу құралдарын таңдау, таңдалған диагностиканы имидждік құзыреттілік құрылымдарымен салыстыру, оларды пайдалану мүмкіндігін анықтау, «Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы, тренинг залын, виртуалды зертхананы және «5B010800-Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 3 курс студенттеріне арналған вебинарларды қамтитын «**Болашақ педагог имиджінің шеберханасы**» кешенді бағдарламасын жасау .

Екінші кезең: экспериментке қатысатын болашақ мұғалімнің имидждік құзыреттілігінің бастапқы сипатын психологиялық-педагогикалық зерттеу жүргізу, болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің имидждік құзыреттілігінің қалыптасуының нақты жай-күйі туралы алынған мәліметтерді өңдеу.

Үшінші кезең - қалыптастырушы: «**Болашақ педагог имиджінің шеберханасы**» кешенді бағдарламасын, оның ішінде «Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы енгізу арқылы болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделін Қазақ спорт және туризм академиясының оқу үрдісінде іске асыру; ұсынылған бағдарламалар мен нәтижелерді қолдану тиімділігін көрсететін психологиялық-педагогикалық тексеру жүргізу.

Аталған тәжірибемен «5В010800-Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 3 курс білім алушылары қамтылды.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің негізгі құрылымдық құрылымдары ретінде басқаларға әсер ету қабілеті, эмпатияның көрінісі деп бөлуге болады. Біз студенттерде осы қасиеттердің көріну деңгейлерін зерттеуге тырыстық. Осы қасиеттердің айқындылығын анықтау үшін біз әдістерді қолдандық: «Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?», «Эмпатия» өзіндік тесті.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымдық құрылымдарын зерттеу үшін біз Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өз-өзін тестілеу әдістемесін қолдандық.

Экспериментке Қазақ спорт және туризм академиясының (Алматы қ.) «5В010800-Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 3 курс студенттері қатысты.

Эксперименттік жұмысты ұйымдастыру бірқатар талаптарды орындауды қарастырды, оларға мыналар жатады:

- педагогикалық теория мен практикадағы проблеманың жай-күйін зерделеуді жүргізу;

- гипотезаны әзірлеу, алынған нәтижелерге сәйкес оның ережелерін түзету;

- зерттеу гипотезасының тақырыбы мен ережелеріне сәйкес міндеттер қою;

- зерттелетін құбылыстардың дамуындағы динамиканы бағалау критерийлерін әзірлеу; субъектілердің эксперименттік және бақылау топтары ретінде таңдау;

- эксперименттік үрдісті үнемі бақылап отыру және оған өзгерістер енгізу.

Мақсатқа сәйкес эксперименттің келесі міндеттері қойылды:

- ЖОО-да қалыптасқан болашақ дене мәдениеті педагогтарының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру жүйесін зерделеу және талдау

- ЖОО оқу үрдісіне болашақ дене мәдениеті педагогтарының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасын енгізу;

- қалыптастырушы эксперимент барысында студенттердің имидждік құзыреттілігінің қалыптасу динамикасын зерттеу және талдау;

- алынған нәтижелерді жалпылама жинақтау.

«Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?» тесті нәтижелері бойынша 34 және одан аз балл жинаған студенттердің 30%-ы төмен деңгей көрсетті, яғни айналасындағыларды сендіру әрдайым мүмкін емес, ал 35-65 балл жинаған

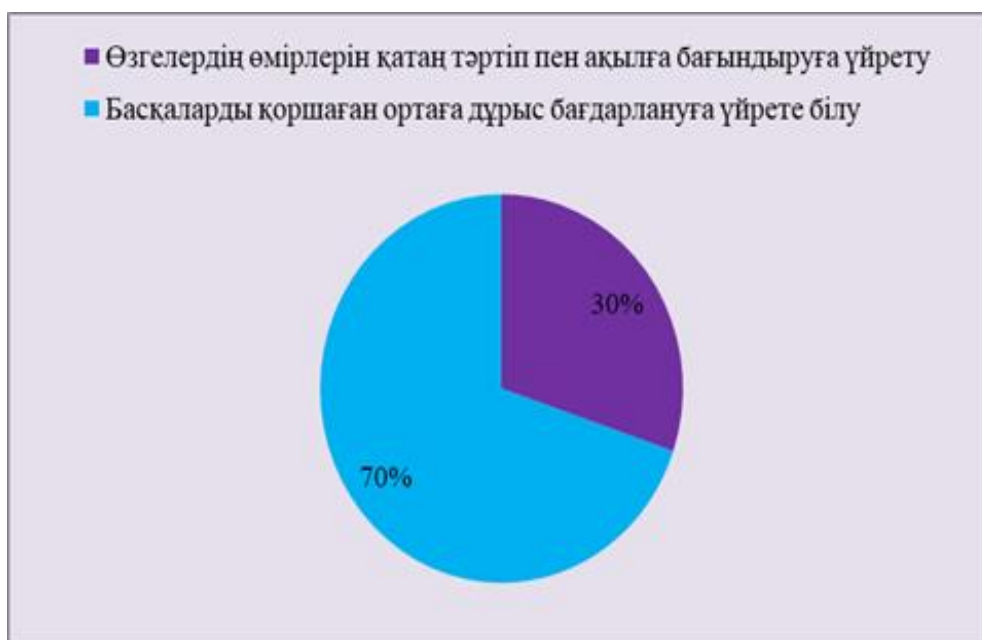
студенттердің 69,7% - ы басқаларға тиімді әсер етудің керемет алғышарттары бар екенін көрсетті (кесте 5).

Кесте 5 – Респонденттердің басқаларға әсер ету қабілетінің көрсеткіштері

Тест	Жалпы саны (n)	Басқаларды айналадағы шындыққа жақсы бағдарлануға үйрету		Өзгелерді өмірлерін қатаң тәртіп пен ақылға бағындыруға үйрету	
		абс	%	абс	%
Басқаларға ықпал ете білу	139	97	69,7	42	30,2

35-тен 65 дейін балл жинаған респонденттерге басқалардың мінез-құлық үлгілерін өзгерте алатын, басқаруға үйрететін, шынайы жолға бағыт беретін адамдар ретінде сипаттама беруге болады.

34 және одан аз балл жинаған студенттер ештеңені күш салып істегенді ұнатпайды деп сипаттауға болады (сурет 16).

Сурет 16 – Басқаларға әсер ете білудің айқындылығы

«Эмпатия деңгейін анықтау» өзіндік тесті бойынша деректерді өңдеу эмпатияның өте жоғары деңгейін - 7,9% көрсетті. Егер толығырақ сипаттама беретін болсақ,, эмпатияның өте жоғары деңгейі ауыр дамыған эмпатияны

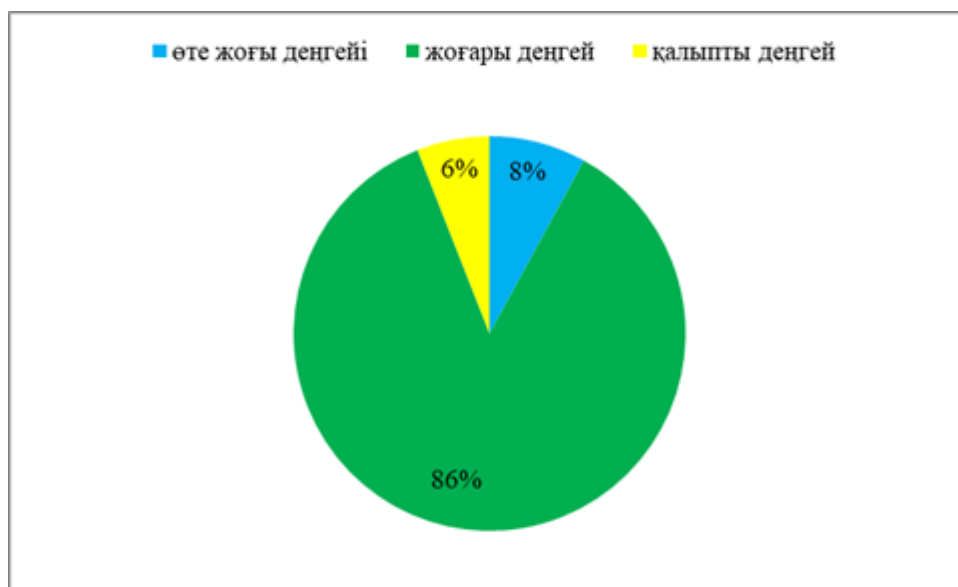
білдіретінін нақтылау қажет, қарым-қатынаста олар әлі бір сөз айта алмаған әңгімелесушінің көңіл-күйіне нәзік жауап береді.

86,3% жоғары деңгейге қол жеткізді - олар өздеріне қойылған сынды жақсы көтере біледі, оқиғаларды бағалауда сараптамалық тұжырымдарға карағанда өздерінің сезімдері мен түйсіктеріне көбірек сенеді, жалғыздан гөрі адамдармен жұмыс істегенді жөн көреді. Эмпатияның қалыпты деңгейі 5,7% - ды құрайды, олар өз көзқарасын нәзік түрде білдірмеуді қалайды, оның қабылданатынына сенімді емес, сезімдерін байқата бермейді және бұл олардың адамдарды толық қабылдауына кедергі келтіреді (кесте 6).

Кесте 6 – Эмпатиялық деңгей көрсеткіштері

	жалпы саны (n)	өте жоғары деңгей		жоғары деңгей		қалыпты деңгей	
		абс	%	абс	%	абс	%
«Эмпатия» Өзіндік тесті	139	11	7,9	120	86,3	8	5,7

Біз ары қарай нәтижелерді график түрінде көрсетуге тырыстық (сурет 17).

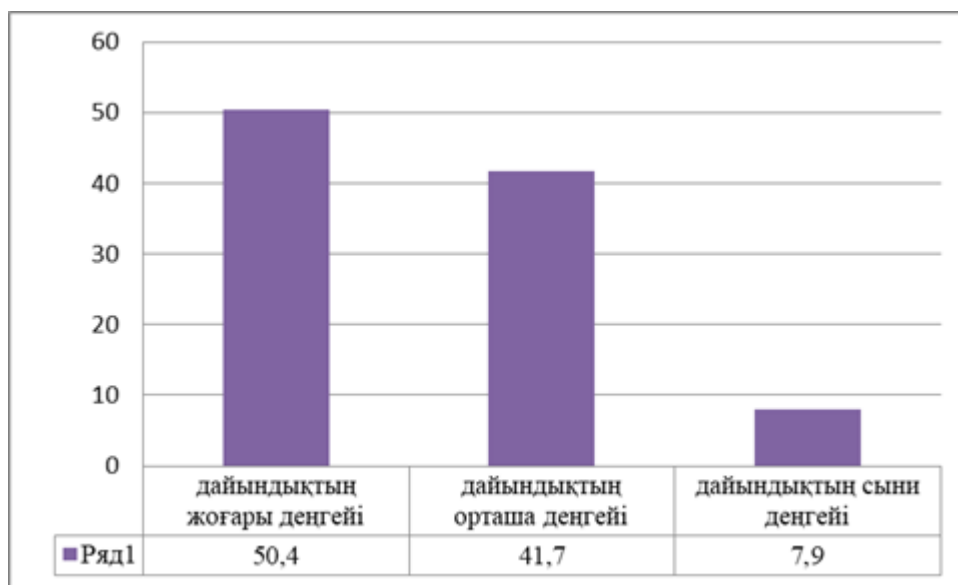
Сурет 17 – Респонденттердің эмпатиялығының айқындалу нәтижелері
Осылайша, эмпатия болашақ маманның қажетті кәсіби қасиеті деп айтуға болады. Эмпатия іс-әрекет өнімділігін арттыруға, қарым-қатынаста

құзыреттілікті дамытуға ықпал етеді, терең және жеке қатынастарды құруды қамтамасыз етеді.

Біз сауалнама негізінде болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігінің құрылымдарын зерттеуге тырыстық. «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» самотесті 3 блоктан тұрды.

Бірінші блоктың сауалнамасының мақсаты болашақ мұғалімнің кәсіби шеберлігін қалыптастырудың табиғи алғышарттары – жүйке процестерінің Күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру болды.

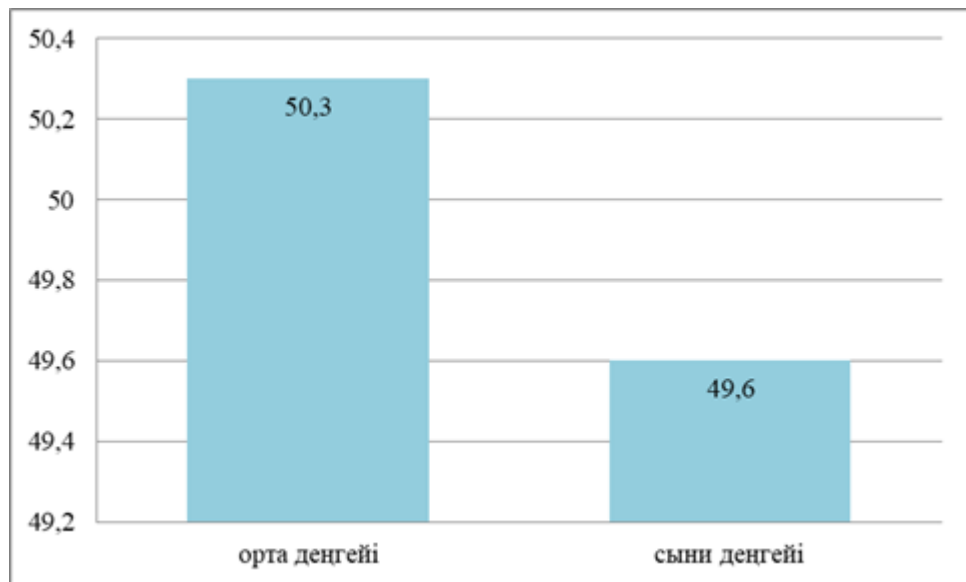
Бірінші блоктың нәтижелері болашақ дене мәдениеті педагогтерінің 50,4% мұғалімнің қызметіне психофизикалық дайындықтың жоғары деңгейіне, 41,7% -орташа деңгейге, 7,9 %-сыни деңгейге ие екендігін көрсетті (сурет 18).

Сурет 18 – «Дене мәдениеті және спорт» мамандығы студенттерінің мұғалімнің іс-әрекетіне психофизикалық дайындығы деңгейінің айқындалуы

Екінші бөлімнің мақсаты – психиканың жетекші қасиеттерін, қабілеттерін, мінез-құлық бейімділігін анықтау - кәсіби шеберлікті жетілдірудің әлеуметтік-психологиялық негізі.

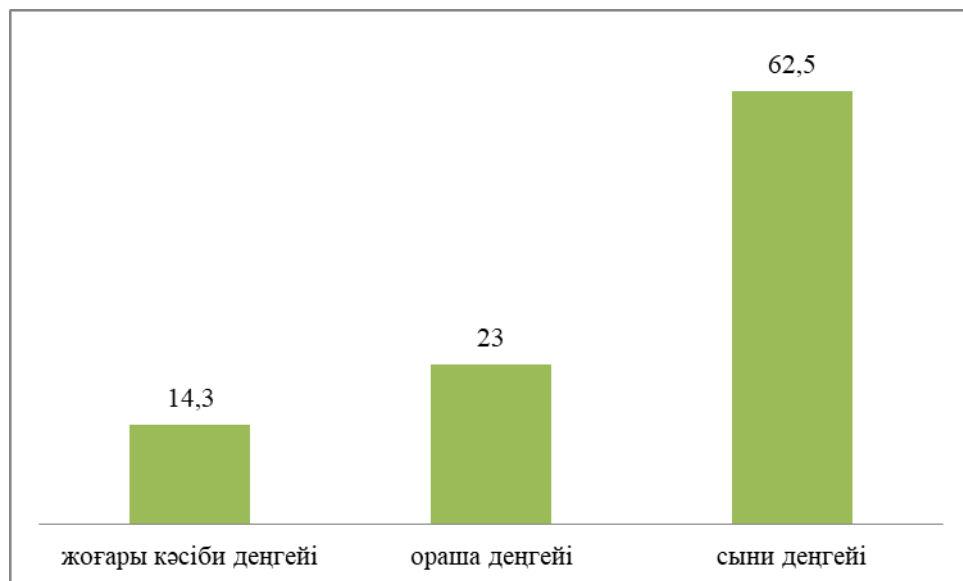
Сауалнаманың осы бөлімінің нәтижелері бойынша 3 курс студенттері жеткілікті деңгейді -50,3%, ал сыни деңгейдеі 49,6% көрсетті деп қорытынды жасауға болады, яғни бұл респонденттердің университет оқытушылары осы факторға назар аударып, жұмыстың тиімді бағыттарын жасауы керек деп тұжырымдауға болады (сурет 19).

Сурет 19 – 3 курс студенттерінің кәсіби шеберлігінің әлеуметтік-психологиялық негіздері деңгейі

Үшінші бөлімнің мақсаты мұғалімнің кәсіби шеберлік дәрежесін анықтау болды.

20-суретте көрсетілген нәтижелер 3 курс студенттерінің кәсіби шеберлігі - 14,3 % жоғары, -23% жеткілікті, - 62,5% сыни деңгейлерді құрайды.

Сурет 20 – Респонденттер арасында кәсіби шеберлік деңгейінің айқындалуы

Жалпы алғанда, барлық үш бөлім бойынша сауалнама нәтижелерін 7-ші кестеде көруге болады.

Имидждік құзыреттіліктің құрылымдарын зерттеу нәтижелері болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің психофизикалық, әлеуметтік-психологиялық, кәсіби дайындығын дамыту орташа деңгейден төмен екенін көрсетті.

Кесте 7 - Білім алушылардың психофизикалық, әлеуметтік-психологиялық, кәсіптік дайындығы айқындалуының деңгейлері

	Жалпы саны (n)	Жоғары деңгей		Орташа деңгей		Сыни деңгей	
		абс	%	абс	%	абс	%
1. Мұғалімнің іс-әрекетіне студенттердің психофизиологиялық дайындығын бағалау	139	70	50,3	58	41,7	11	7,9
2. Кәсіби шеберліктің әлеуметтік-психологиялық негізін деңгейлік бағалау	139	-	-	70	50,3	69	49,6
3. Мұғалімнің кәсіби шеберлік деңгейін анықтау	139	20	14,3	32	23	87	62,5

Жоғарыда аталған деңгейлердің деректерін ескере отырып, мұғалімнің іс-әрекетіне психофизикалық дайындықтың орташа және сыни деңгейіне сәйкес келетін студенттер өздері үшін мағынасы мен маңыздылығын айқындай отырып, жеке жаттығудың нақты мысалдары туралы ойлануы керек.

Кәсіби шеберліктің әлеуметтік-психологиялық негізінің сыни деңгейі бар студенттер өздерінің назары мен іс-әрекеттерін өздерінің психикасы мен мінез-құлқының жетіспейтін қасиеттеріне, бағдарлы білімге аударуы керек.

Кәсіби шеберліктің сыни деңгейіне ие студенттер қандай салаларда жұмыс істеу керектігін талдап, кәсіби шеберлікті дамыту үшін нақты іс-қимыл бағдарламасын жасауы керек.

Имидждік құзыреттіліктің құрылымдарын зерттеу нәтижелері болашақ дене мәдениеті педагогының психофизикалық, әлеуметтік-психологиялық, кәсіби дайындығын дамыту орташа деңгейден төмен екенін көрсетті.

Ары қарай, біз эксперименттің нәтижелерін ескере отырып, имидждік құзыреттілікті қалыптастыру кезеңдерін қорытындылауға тырысамыз.

Ғылыми-әдістемелік әдебиеттерге шолу белгілі бір міндеттерге сәйкес тартымды жеке имиджді қалыптастырудың бірнеше технологиялары бар екенін көрсетті.

В.М. Шепель имидж жасау барысында алты кезеңді анықтайды:

1. Технологияны игерудің бастапқы шарттарын растау.
2. «Сыртқы құрылым түзу».

3. «Коммуникативтік механика».
4. «Сұйық сәуле».
5. Риторикалық тәсілдерді пысықтау.
6. Барлық шағын технологияларды біртұтас етіп біріктіру [79, Б. 258].

Ғалым Л. Браун өзінің имиджін құру технологиясын бұқаралық ақпарат құралдарының әсерін ескере отырып жасайды. Осыған байланысты ол келесі мәліметтерге назар аударуды ұсынады:

1. Сыртқы келбет.
2. Дауыс.
3. Көпшілік алдында сөйлей білу.
4. Камера алдындағы мінез-құлық.
5. Дене пішінін сақтау [200].

Зерттеуші И. Криксунова имиджді бес кезеңмен қалыптастыруды ұсынады.

Бірінші кезең - өзіңізді зерттеу: белгілі бір имиджді жасамас бұрын, сыртқы деректеріңізді объективті түрде бағалау керек.

Екінші кезең – өзіңіздің сыртқы келбетіңіз үшін ең тиімді түстерді ажырата білу.

Үшінші кезең – өзіңіздің ішкі әлеміңіздің сыртқы келбетіндегі ұтымды көрінісі (бірдей келбеті бар, бірақ әр түрлі мінездері бар апалы-сіңілі егіздер мүлдем өзгеше болады).

Төртінші кезең - имиджді әлеуметтік рөлге сәйкес таңдау. Кез-келген рөл тиісті «сахналық костюмді» талап етеді және сіз сахнада басты рөлді ойнайтын «театрда» шебер костюмер болуыңыз керек.

Бесінші кезең - шаш пен макияжды таңдау [201].

Пелих А. С., Кизилова Т. Г., Пронченко А. Г. сияқты ғалымдар жеке имиджді қалыптастыру үрдісі үш кезеңнен тұрады деп санайды:

I қалыптасу кезеңі Өзін-өзі бағалаудың жоғарылауымен байланысты болуы керек;

II кезең-сыртқы келбеттің (габаритті имидж) өзгеруімен;

III-оң имиджді нығайтуға кедергі келтіретін жеке сипаттамалардың өзгеруімен [202].

М.В. Апраксина имиджді қалыптастырудың негізгі шарты ретінде өзін-өзі таныстыруды құру технологиясын қарастырады. Тұлғааралық қарым-қатынас үрдісінде имидждің қалыптасуы жеке әсердің элементі ретінде өзін-өзі таныстыру барысында пайда болған алғашқы әсердің пайда болуынан басталады [38, б. 113].

Өзін-өзі таныстыру - бұл әлеуметтік көңіл көтеру барысында басқаларға әсер ететін мінез-құлық элементтері. Өзін-өзі таныстыру адамға тән адамдармен қарым-қатынас стилінің көрінісі ретінде әрекет етеді. Кез-келген іс-әрекет бойынша субъектілердің реакциясын тудыратын тұтас бейнені құруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, автор имиджді қалыптастыру қажеттілігіне әсер ететін өмір салаларына қанағаттану шарттарын анықтайды:

а) материалдық жағдай; б) денсаулық күйі; в) бос уақыттың болмауы; г) имиджді қалыптастыру және оны тәжірибеге енгізу мәселесінің жеткіліксіз дамуы; д) ұжым мүшелерімен және басшылықпен барабар емес кері байланыс.

Біздің елімізде экономикалық реформаларға байланысты кәсіби имидж құру мәселесі ерекше өзекті болып тұр. Бәсекелестік, еркін таңдау бар жерде, кәсіпорынның және жеке тұлғаның қызметі сырттан, клиентке, серіктеске көбірек бағдарланған жерде, сәттілік өте үлкен дәрежеде біз не елестететінімізге, қандай әсер қалдыратынымызға, осы немесе басқа жағдайға қалай сәйкес келетіндігімізге байланысты болады, яғни біздің имиджіміз (ішкі және сыртқы) туралы. Егер ол кәсіби қызметке қолайлы болмаса, оны келесі қағидаларды басшылыққа ала отырып өзгерту керек.

1. Имидж сізді қоршаған адамдардың үміттеріне, қажеттіліктеріне, мүдделеріне сәйкес жасалады.

2. Сіздің имиджіңізді қалыптастыру кезінде әлеуметтік психология мен жеке тұлға психологиясының ерекшеліктерін, күнделікті сананы, идеологиялық көзқарастарды, мәдениетті, дәстүрлерді, стереотиптерді ескеру қажет. Кейде, ең керемет имидждің өзі теріс эмоциялар туындатуы мүмкін.

3. Бейне жағымды эмоцияларды ояту мен тез танымал болу үшін тартымды болуы керек.

4. Егер бейне сіздің іс-әрекетіңізде және қарым-қатынасыңызда маңызды көмекші болып табылатын жекебасылыққа ие болса жақсы. Бірегейлік адамның сыртқы келбетімен, киімімен, дауысымен, мінез-құлқымен, шеберлігімен, білімімен, хоббиімен және т. б. ерекше қасиеттерімен айқындалуы мүмкін.

5. Әңгіме, кәсіби имидж туралы болып тұрғандықтан, бейне де іс-әрекеттің түрімен және соның нәтижесінде өндірілетін өніммен байланысты болғаны маңызды.

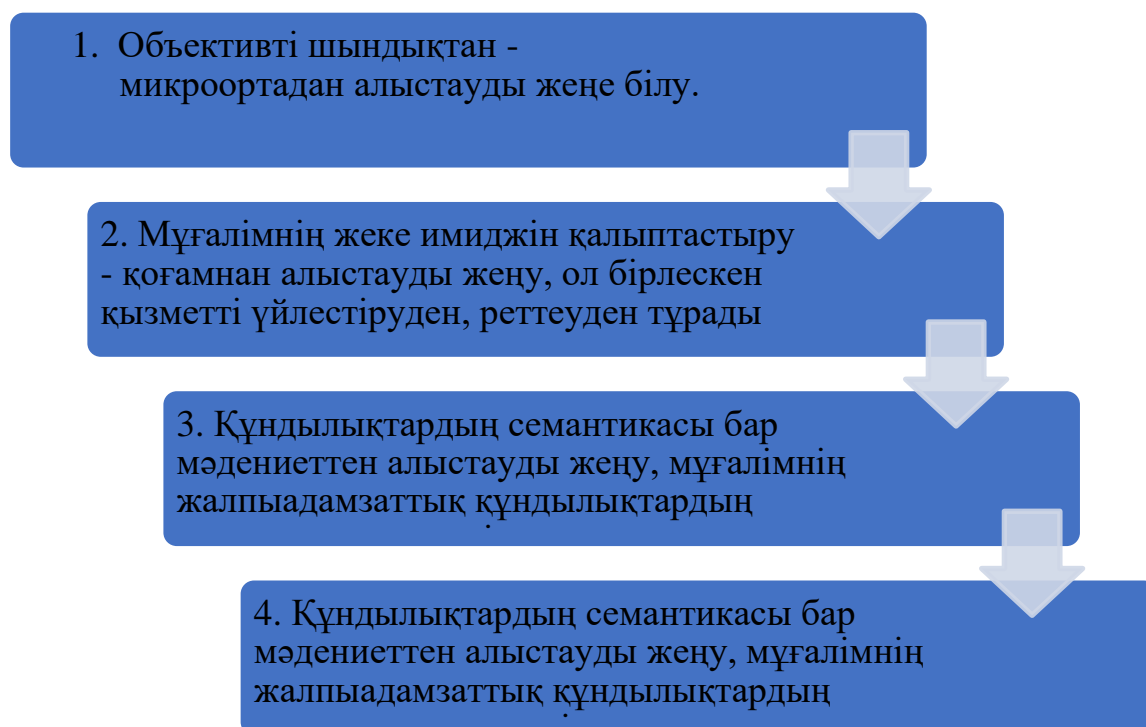
В.Н. Черепанова мұғалімнің имиджін қалыптастыру кезеңдерін эволюциялық жолмен бөлу бөлуге мүмкіндігін қарастырады (сурет 21):

Бірінші кезең - объективті шындықтан - микроортадан алыстауды жеңе білу. Мұғалімнің табиғи және жасанды нысандарымен өзара әрекеттесу алгоритмі бар білім алуы оның микро ортаға бейімделуіне және оқушылардың осы шындыққа бейімделуіне ықпал етуге көмектеседі, мұғалім оның үйлесімді бөлім ретінде қалыптасуға алыстауды жеңе отырып қол жеткізеді.

Екінші кезең - мұғалімнің жеке имиджін қалыптастыру - қоғамнан алыстауды жеңу, ол бірлескен қызметті үйлестіруден, реттеуден тұрады, мұғалімнің әлеуметтік мақсаттылық нормативтерді игеруін, әлеуметтік рөлдерді орындау ережелерін меңгеруін қамтиды.

Үшінші кезең - құндылықтардың семантикасы бар мәдениеттен алыстауды жеңу, мұғалімнің жалпыадамзаттық құндылықтардың иерархиясын игеруі, гуманизм қағидаларына негізделген өзінің аксиологиялық бағамын құруы.

Төртінші (жоғары) кезең – өзінен алытауды жеңе білу, оның мәні өзін-өзі тануында, өздігінен еркін және шығармашылыққа қол жеткізуі және шығармашылық өзінің даралығын қабылдауы, өзін-өзі бағалау мен дамыған өзіндік тұжырымдаманы қалыптастыруы [37, б. 158].

Сурет 21 – Педагог имиджін қалыптастыру кезеңдері

Имидж түзудің бірінші кезеңі «Мұғалім-студенттер» қауымдастығының қалыптасуына ықпал ететін білім алушылар үшін тартымды мұғалімнің жағымды бейнесін қалыптастыруға әкеледі.

Имидж түзудің екінші кезеңінің нәтижесі - мұғалімнің жекебасылық-дара кәсіби көзқарасын, әуесқойлық іс-әрекетті, бірлесіп құруды ұйымдастыруды айтарлықтай жеңілдететін оң коммуникативті көзқарас қалыптастыру.

Мұғалімнің адамгершілігінің конвенциядан кейінгі деңгейін дамытатын имидж түзудің үшінші кезеңі білім алушыларды гуманизм идеялары рухында тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Өзін-өзі бағалау, өзіндік тұжырымдаманың жай-күйін түзету деңгейін түзететін имидж түзудің төртінші кезеңі, тек мұғалімнің ғана емес, сонымен бірге студенттердің де өзін-өзі тануының жетілуіне әкеледі.

Түйіндей келе, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыруды шынайы жағдайы орташадан төмен екенін анықтадық және осы бағытта түзету жұмыстарын ұйымдастыруға назар аудардық.

3.2 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасы

Бұл бөлімде біз әзірлеген болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасын сипаттауға тырыстық (кесте 8).

Кесте 8 – «Болашақ педагог имиджінің шеберханасы» кешенді бағдарламасы

№	Бөлім	Іс-шара атаулары	Мақсаты	Нәтиже
1	теориялық	Элективті курс «Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі»	Имиджді қалыптастыру саласында болашақ мұғалімдерді теориялық-практикалық тұрғыдан даярлау, өзіндік имидждік құзыреттілікті құру бойынша іс-әрекеттің оң уәждемесін (мотивациясын) дамыту.	- имидждік құзыреттіліктің мәні мен мазмұнын біледі; - өзін-өзі жобалау және өзін-өзі жетілдіру имиджін дамыту дағдыларын меңгерген
2	психологиялық	Тренингтік зал	Психологиялық әдістер арқылы имидж бен мінез-құлық стилін қалыптастыру	Жеке мінез-құлық стилін қалыптастыру, өзін-өзі таныстыру
3	цифрлік	Мұғалімнің виртуалды лабораториясы	Қоғамдағы мұғалімнің кәсіби имиджін тарату	Өзіңіздің Youtube каналыңызды, электрондық газетіңізді жасаңыз
		Вебинарлар «Имидж –табысқа жеткізер жол» «Өзіндік жарнама – табыс стратегиясы»	Жекебасылық және кәсіби тәжірибені дамыту	оң және оң кәсіби имиджді қалыптастыру техникасы мен әдістерін меңгерген

Ең оңтайлы және педагогикалық мақсатқа сай жолдары - бұл «педагогикалық шеберхана», педагогикалық студия және «тренинг» имидждік және педагогикалық мәселені теориялық, әдістемелік және технологиялық зерттеудің логикалық үйлесімі. Дәл осы аталғандар мұғалімнің имидждік құзыреттілігін дамытуға, проблемаға көбірек көлемді, жеке көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді.

Сабақ құрылымының логикасы қатысушылардың жеке тәжірибесін - зерттеу тақырыбы бойынша жаңа білімге (жеке және кәсіби имидждің мәні мен ерекшелігі) кәсіби және жеке стереотиптерді бұзу арқылы өзектендіруден тұрады. Жүргізуші өз көзқарасына құқығы бар тең құқықты қатысушы, топтағы

медиатор және фасилитатор, пікірталас жағдайында мәселе туындатушы болып табылады. Топтық жұмыс шарттары презентацияның шығармашылық түрлері үшін кең ауқымды, көптеген керек-жарақтарды, ақпараттық көздерді, соның ішінде бейне-, аудиотехниканы қамтиды.

Топтық жұмыстың сәттілігінің қажетті шарты – ұстанымдардың психологиялық теңдігі қағидатын жан-жақты сақтау, барлық қатысушылар жалпы семантикалық өрісті толықтырып, дамыта отырып, әркімнің психологиялық тәжірибесін толықтыруға және дамытуға ықпал етеді. Имидждік құзыреттілікті қалыптастырудағы педагогикалық шеберхананың маңызды және негізгі ұйымдастырушылық сәті ретінде көшбасшының бағалауының болмауы, тіпті жағымды, сергітетін көңіл-күй қарастырылады. Оның орнына, рефлексия кезеңінде өзін-өзі бағалау, егжей-тегжейлі сараптамалық сипаттама қалыптасады. Жүргізушінің жеке жетілуі мен мінез-құлқының икемділігі топ мүшелерін имидждеудің күрделі мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Білім беру ұйымдарында қолданылатын әдістемелік жұмыстың тиімді нысандары ретінде әдістемелік жұмыстың келесі белсенді түрлері қарастырылады:

- проблемалық семинар; -семинар - практикум; - әдістемелік апта; - дөңгелек үстел.

Бұл формаларды қолдану тек кәсіби ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің жеке қасиеттерін де көрсетуге ықпал етеді, атап айтқанда: дербестілік, шығармашылық ізденіс, өз ұстанымын дамыту, өз жұмысын және әріптестерінің жұмысын талдау, шешім қабылдау қабілеттерін дамыту.

Жоғарыда аталған формалармен қатар әдістемелік жұмыста инновациялық формалар да қарастырылған:

- мұғалімдердің шығармашылық тобы, - ғылыми-әдістемелік кеңес, - жас мұғалім мектебі, - ақпараттық топ.

Инновациялық әдістемелік жұмыстың барлық түрлері мұғалімнің біліктілігі мен шеберлігін арттыруға, оны өзін-өзі растауға бағытталған. Әдістемелік жұмыс мазмұнының мұғалімнің педагогикалық іс-әрекетінің нәтижелерімен үнемі байланысы болашақ дене мәдениеті педагогының кәсіби шеберлігін жетілдірудің, сондай-ақ оның жеке имиджін жетілдірудің үздіксіз үрдісін қамтамасыз етеді.

Ең бастысы - сараланған тәсілді қолдана отырып, мұғалімдерге нақты және уақтылы көмек көрсету.

Ғылыми-әдістемелік кеңес - бұл маңыздылығы мен көлемі жағынан ауқымды нақты міндетті жобалық шешуге арналған белгілі бір уақытқа құрылатын педагогтердің кәсіби бірлестігі.

Педагогтің кәсіби имиджін қалыптастыруға ғылыми-әдістемелік кеңестің міндеттері мен міндеттері үлкен әсер етеді, оларға мыналар жатады: - білім беру ұйымында қалыптасқан жағдайды зерттеу және талдау; - білім беру ұйымының қызметі үшін іргелі жобалық құжаттарды әзірлеу; - білім беру ұйымының педагогикалық ұжымын өз қызметінің нәтижелерімен таныстыру; -

талқылау нәтижелері бойынша әзірленетін құжаттардың жобаларына түзетулер енгізу; - дайындалған құжаттарды табысты іске асыру үшін педагогикалық ұжымға ұсынымдар әзірлеу; - педагогикалық кеңесті дайындау, өткізу және оның шешімдерін орындау кезінде шығармашылық топтарға көмек көрсету.

Бағдарламаның келесі құрамдас бөлімі «**Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі**» (кесте 9) бойынша элективті курсының мазмұнын әзірлеу болды.

Курстың мақсаты: имиджді қалыптастыру саласында болашақ педагогтарды теориялық-практикалық даярлау, өзіндік имидждік құзыреттілікті құру бойынша іс-әрекеттің оң уәждемесін дамыту.

Негізгі міндеттері:

1. Заманауи дене мәдениеті педагогының кәсіби қызметіндегі имидждің рөлін анықтаңыз.

2. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі мен имидждік құзыреттілігінің мазмұнын және құрылымын ашу.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогының құрылымын, имиджін құру механизмін және имидждік құзыреттілігін таныстыру.

4. Болашақ дене мәдениеті мұғалімінде білім мен дағдыларды, имидждік деңгейде мотивациялық және құндылық қатынасын, осы қызметті сапалы жүзеге асыру қажеттілігін қалыптастыру;

5. Болашақ дене мәдениеті мұғалімінде имидждік құзыреттілікті өзін-өзі дамытуға орнықтыруды қалыптастыру [203].

Осы курс бойынша дайындық нәтижесінде студенттер:

Білуге тиіс:

- имидждің мәні, оның қызметтері, құрылымы мен қоғамдық қатынастардың әртүрлі салаларындағы рөлі;
- педагог имиджін қалыптастырудың әлеуметтік-психологиялық механизмдері;

- педагог имиджін қалыптастырудың негізгі стратегиялары мен әдіснамалық тәсілдері.

Біліктілігі қажет:

- анықталған қарама-қайшылықтар негізінде ғылыми проблемаларды тұжырымдау, проблемалардың шешімдерін ұсыну, болжанатын шешімдердің тәсілдерін, құралдарын негіздеу;

- кәсіби мансапты жоспарлау;

- зерттеу нәтижелерін ұсыну (шығармашылық жоба, тезистер, резюме (түйіндеме), өзін-өзі таныстыру, эссе).

Меңгеруі қажет:

- имидждік сипаттамаларды анықтау дағдылары;

- педагогикалық қызметті ұйымдастыру және жүзеге асыру дағдылары мен іскерліктері,

- мұғалімнің кәсіби деңгейін, оның педагогикалық шеберлігін анықтау әдістемелерімен.

Жалпымәдени құзыреттер:

- моральдық нормалар мен адамгершілік мінез-құлық негіздерін меңгерген;
- мамандықтың жоғары әлеуметтік маңыздылығын түсінуге қабілетті;
- кәсіби міндеттерді кәсіби этика қағидаларын сақтай отырып жауапкершілікпен және сапалы орындау.

Кәсіби құзыреттер:

- өзін-өзі таныстыру, имидж құру, қарым-қатынастың тиімді стратегиясын құру дағдыларын меңгерген;
- ғылыми білімнің түрлі салаларының даму үрдістеріне сәйкес өзінің дүниетанымын үнемі кеңейтуге және тереңдетуге қабілетті;
- ұжымда тиімді өзара әрекеттесу дағдыларын көрсетуге қабілетті
- қалыптасқан ұжымдық мәдениет негізінде ұжым мүшелерімен нәтижелі қарым-қатынас жасай алады;
- іс-шараларды, презентацияларды ұйымдастыра және өткізе алады, ұжымның жекебасылық имиджі мен ұжымдық имиджін қалыптастыра және қолдай алады.

Кесте 9 - Пәннің мазмұны. Сабақ түрлері бойынша сағаттар бөлу

№	Тақарып атаулары	Сағат саны				Семестр аптасы
		Дәріс	Семинар	ОСӨ Ж	СӨЖ	
1	2	3	4	5	6	7
	Модуль 1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері					
1	Кіріспе. «Дене мәдениеті педагогы имиджінің негіздері» курсының мақсаты мен міндеттері»	2	1	3	3	1
2	Имидж мәселесі дамуының тарихи салалары	2	1	3	3	2
3	Имидждің табиғаты мен мәнін анықтау тәсілдерінің көптүрлілігі	2	1	3	3	3
4	Имидж түрлері мен қызметтері	2	1	3	3	4
5	Мұғалім имиджінің құрылымы	2	1	3	3	5
6	«Құзыретті болу», «құзыреттілік», «имидж» ұғымдарының арақатынасы	2	1	3	3	6
7	Педагог имиджін қалыптастыру қағидалары	2	1	3	3	7
8	Педагог имиджінің психологиялық салалары	2	1	3	3	8
9	ДМ педагогының кәсіби қызметінің арнайы ерекшеліктері	2	1	3	3	9
10	ДМ педагогының кәсіби этикасы	2	1	3	3	10

9 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5	6	7
Модуль 2. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін дамыту әдістемесінің мазмұны						
11	Педагог қарым-қатынасының стильдері	2	1	3	3	11
12	ДМ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі	2	1	3	3	12
13	Педагог имиджін құру элементтері	2	1	3	3	13
14	ДМ педагогының оң имиджін қалыптастыру кезеңдері	2	1	3	3	14
15	ДМ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру әдістері мен түрлері	2	1	3	3	15
Барлығы:		30	15	45	45	15

Кесте 10 - Дәріс курсы

№	Дәріс тақырыптары	Тақырып мазмұны	Сағат көлемі	Семестр аптасы
1	2	3	4	5
Модуль 1. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджін қалыптастырудың психологиялық-педагогикалық негіздері				
1	Кіріспе. «Дене мәдениеті педагогы имиджінің негіздері» курсының мақсаты мен міндеттері»	Курс бойынша мақсаттар, міндеттер, күтілетін нәтижелер. Бағдарламаны игеру деңгейіне қойылатын талаптар. Дене мәдениеті мұғалімі имиджінің алғышарттары. Имиджелогияның жаңа-педагогикалық имиджология саласының пайда болуы.	2	1
2	Имидж мәселесі дамуының тарихи салалары	Имидж құбылысы мен ұғымы қалыптасуының тарихи кезеңдері. Ежелгі (б.э.дейінгі 9-7 мың. – б.э. XVIII ғ.) Жүйелендірулер(XVIII - XX ғ.ортасы) Ақпараттық (1960 - 2000 жж.) Институционалданулар (2001-2009 жж.) Цифрлық (2010 ж. – қазіргі уақытқа дейін)	2	2

10 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5
3	Имидждің табиғаты мен мәнін анықтауға арналған әртүрлі тәсілдер	«Имидж» ұғымы кең және тар мағынада. Имидж мәнін анықтаудың саяси, әлеуметтік психологиялық, педагогикалық тәсілдері	2	3
4	Имидж түрлері мен қызметтері	Функционалды тәсілге тән имидждің мүмкін нұсқаларының сипаттамасы: айналы, ағымдағы, қалаулы, ұжымдықжәне көптік. Имидждің қызметтері: сәйкестендіру, идеалдандыру, кереғар қойылымдар.	2	4
5	Педагог имиджінің құрылымы	В.В.Бойко имиджі құрылымы. В.М. Шепель бойынша жеке имиджін анықтайтын қасиеттердің үш тобы.	2	5
6	«Құзыретті болу», «құзыреттілік», «имидж»ұғымдарының арақатынасы.	Білім берудегі құзыреттілік тәсіл-оқытудың жаңа стратегияларын тандау. Құзыреттілік-адамның (маманның) кәсіби қызмет үшін өзінің адами әлеуетін іске асыру қабілеті.	2	6
7	Мұғалым имиджін қалыптастыру қағидалары	Имиджді құрудың негізгі қағидалары	2	7
8	Мұғалым имиджінің психологиялық салалары	Е.Б. Перельгинаның «Имидж психологиясы». Имидждің психологиялық қызметтері және жеке тұлғаның терең мәселелерін шешудегі имиджді түзету мүмкіндіктері	2	8
9	ДМ педагогының кәсіби қызметінің арнайы ерекшеліктері	Дене тәрбиесінің нақты шарттары: психикалық шиеленістің шарттары, дене белсенділігінің шарттары және сыртқы орта факторларымен байланысты жағдайлар. Дене мәдениеті педагогының кәсіби және жекебасылық қасиеттерінің сипаттамасы.	2	9
10	ДМ педагогының кәсіби этикасы	Педагогикалық этика - этикалық ғылымның дербес бөлімі. Педагогикалық этиканың негізгі категориялары.	2	10
Модуль 2. Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру әдістемесінің мазмұны				

10 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5
11	Педагогтің қарым-қатынас стильдері	Стильдер тобының сипаттамасы: үстемдікке ұмтылу критерийі бойынша-автократиялық (үстемділікті), әкімшілік, директивалық (қатаң, жұмсақ және серіктестік) және бағыт критерийі бойынша – өз қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге және жеке мақсаттарды іске асыруға арналған.	2	11
12	ДМ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі	Педагогтің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі. Имидждік құзыреттілік құрылымдары: мотивациялық, танымдық, белсенділік.	2	12
13	Педагог имиджін құру элементтері	Табысты кәсіби қызметтің сипаттамалары - мұғалімнің педагогикалық эрудиция және мақсат қою сияқты психологиялық қасиеттерінің болуы.	2	13
14	ДМ педагогының оң имиджін қалыптастыру кезеңдері	В. М. Шепель бойынша имиджді құрудың алты кезеңі. Өзін-өзі таныстыру адамзатқа тән адамдармен қарым-қатынас стилінің көрінісі ретінде.	2	14
15	ДМ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру әдістері мен түрлері	ДШ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру әдістері, түрлері, факторлары, шарттары, технологиялары.	2	15
Барлығы:			30	15

Кесте 11 - Практикалық сабақтар

№	Сабақ тақырыптарының атаулары	Тақырыптар мазмұны	Сағат көлемі	Семестр аптасы
1	2	3	4	5
1	Дене мәдениеті мұғалімі имиджінің пайда болуының алғышарттары	Курс бойынша мақсаттар, міндеттер, күтілетін нәтижелер. Бағдарламаны игеру деңгейіне қойылатын талаптар. Дене мәдениеті педагогының имиджінің алғышарттары. Имиджелогияның– педагогикалық имиджелогия іспетті жаңа саласының пайда болуы.	1	1

11 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5
2	Имидж құбылысы мен ұғымының қалыптасуының тарихи кезеңдері	Имидж құбылысы мен ұғымы қалыптасуының тарихи кезеңдері. Ежелгі (б.э.дейінгі 9-7 мың. – б.э. XVIII ғ.) Жүйелендірулер(XVIII - XX ғ.ортасы) Ақпараттық (1960 - 2000 жж.) Институционалданулар (2001-2009 жж.) Цифрлық (2010 ж. – қазіргі уақытқа дейін)	1	2
3	«Имидж» ұғымының мәні	"Имидж" ұғымы кең және тар ауқымды мағынада. Имидждің маңыздылығын анықтаудың саяси, әлеуметтік. психологиялық, педагогикалық тәсілдері.	1	3
4	Имидж қызметтері: сәйкестендіру, идеалдандыру, кереғар қою	Функционалды тәсілге тән имидждің мүмкін нұсқаларының сипаттамасы: айналы, ағымдағы, қалаған, ұжымдық және көптік. Имидждің қызметтері: сәйкестендіру, идеалдандыру, кереғар қойылымдар.	1	4
5	Имидж құрылымының құрамдастары	В.В. Бойконың имидж құрылымындағы құрамдастары В.М. Шепель бойынша жекебасылық имиджді анықтайтын қасиеттердің үш тобы.	1	5
6	Білім берудегі құзыреттілік тәсіл - оқытудың жаңа стратегияларын таңдау.	Білім берудегі құзыреттілік тәсіл-оқытудың жаңа стратегияларын таңдай білу. Құзыреттілік-адамның (маманның) кәсіби қызметіне арналған өзінің адами әлеуетін (потенциалын) іске асыру қабілеті.	1	6
7	Имидж құрудың негізгі қағидаларының сипаттамасы	Имидж құрудың негізгі қағидалары	1	7
8	Имидждің психологиялық қызметтері	Е.Б. Перельгинаның "Имидж психологиясы". Имидждің психологиялық қызметтері және тұлғаның ауқымды мәселелерін шешудегі имиджді түзету мүмкіндіктері.	1	8

11 – кестенің жалғасы

1	2	3	4	5
9	Дене мәдениеті педагогының кәсіби және жекебасылық қасиеттерінің сипаттамасы	Дене тәрбиесінің нақты шарттары: психикалық шиеленістің шарттары, дене белсенділігінің шарттары және сыртқы орта факторларымен байланысты жағдайлар. Дене мәдениеті педагогының кәсіби және жекебасылық қасиеттерінің сипаттамасы.	1	9
10	Мағалімнің моральдық құндылықтары	Педагогикалық этика-этикалық ғылымның дербес бөлімі. Педагогикалық этиканың негізгі категориялары.	1	10
11	ДМ педагогының қарым-қатынас стильдерінің сипаттамасы	Стильдер тобының сипаттамасы: үстемдікке ұмтылу критерийі бойынша-автократиялық (үстемділікті), әкімшілік, директивалық (қатаң, жұмсақ және серіктестік) және бағыт критерийі бойынша – өз қызметінде жоғары нәтижелерге қол жеткізуге және жеке мақсаттарды іске асыруға.	1	11
12	Педагогтің имидждік құзыреттілігінің құрамдастары мен көрсеткіштері	Педагогтың имидждік құзыреттілігін қалыптастыру моделі . Имидждік құзыреттілік құрамдастары: мотивациялық, танымдық, белсенділік.	1	12
13	Дене мәдениеті педагогының табысты кәсіби қызметінің сипаттамасы	Табысты кәсіби қызметтің сипаттамалары. Педагогтің педагогикалық эрудиция және мақсат қою сияқты психологиялық қасиеттерінің болуы.	1	13
14	Өзін-өзі таныстыру адамзатқа тән адамдармен қарым-қатынас стилінің көрінісі ретінде.	В.М. Шепель бойынша имиджді құрудың алты кезеңі. Өзін-өзі таныстыру адамға тән адамдармен қарым-қатынас стилінің көрінісі ретінде.	1	14
15	Педагог имиджін құрудың инновациялық технологиялары.	ДМ педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру әдістері, түрлері, факторлары, шарттары, технологиялары.	1	15
Барлығы:			15	15

Кесте 12 - Оқытушының жетекшілігімен жүргізілетін студенттердің өзіндік жұмысы (СОӨЖ)

№	СОӨЖ арналған тапсырмалар мазмұны	Бақылау түрлері	Сағат көлемі	Семестр аптасы
1.	«Заманауи педагог имиджі» эссесін жазу	Эссе	3	1
2.	«Отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектеріндегі имидждік идеялар» тақырыбында презентация әзірлеу	презентация	3	2
3.	«Заманауи педагог имиджін дамыту қажеттілігі» баяндамасын дайындау	Пікірталас	3	3
4.	«Имидждеу кодексі» топтық жобасын құру	Жобаны қорғау	3	4
5.	«Педагогтің жеке имиджінің матрицасын» жасау	Матрица	3	5
6.	Имиджелогия бойынша сөздік-анықтамалықты зерттеу. Негізгі ұғымдардың (3-5 анықтама) әртүрлі анықтамаларына мазмұнды талдау жасаңыз. Имидж және бренд, пікір, бедел. Сурет және стереотип. Имидж бейне ретінде.	Контент-талдау	3	6
7.	«Имидждің әлеуметтік-психологиялық табиғаты» тақырыбындағы презентация	Слайд-презентация	3	7
8.	Имиджді қалыптастырушы ақпарат және оны тарату жолдары.	Ауызша сұрау	3	8
9.	Оң және теріс имидж. Имидж нәтижелілігі	алгоритм	3	9
10.	«ДМЖС заманауи педагогының үлгілі бейнесін жасау» жобасы.	Жобаны қорғау	3	10
11.	Имидж мәселесі туралы публицистикалық, көркем және ғылыми әдебиеттерден дәйексөздер жинағын дайындау.	Дәйексөздер таңдау	3	11
12.	ДМЖС педагогының имиджін дамыту бойынша диагностикалық әдістемелерді таңдау	Әдістемелер таңдау	3	12
13.	Кейспен жұмыс жүргізу	кейс	3	13
14.	Заманауи білім берудегі имидждің рөлі	Обсуждение	3	14
15.	«Педагог имиджі оның кәсіби мәдениетінің көрнекі көрінісі ретінде» тақырыбында эссе жазу	эссе	3	15
Барлығы:			45	15

Кесте 13 - Студенттердің өзіндік жұмысы (СӨЖ)

№	СӨЖ арналған тапсырмалардың атауы және мазмұны	Бақылау түрлері	Сағат көлемі	Семестр аптасы
1	Педагог дәрежесі, беделі және имиджі	Талқылау, бағалау	4	1
2	Имидждің білім беру мекемесін басқарудағы рөлі	Талқылау, бағалау	4	2
3	ДМЖС педагогі имиджінің құрылымы	схема	4	3
4	Мұғалым имиджінің психологиялық құрамдастары	Кесте құру	4	4
5	Педагог имиджін дамытуға ықпал ететін факторлар	Схема, сурет	4	5
6	индивидуального имиджа педагога Педагогтің жекебасылық имиджі жобасының (бағдарламасының) презентациясы	Жекелей жобаны қорғау	4	6
7	Педагог қарым-қатынас стильдері	сызба	3	7
8	Педагогтің оң кәсіби имиджін модельдеу	Талдау	3	8
9	Педагог өзін-өзі таныстыруының негізгі түрлері	Өзін-өзі презентациялау	3	9
10	Педагог имиджінің диагностикасы	Эксперименталды жұмыс жүргізу	4	10-11
11	ДМЖС педагогының имиджін дамыту әдістерін таңдау	Әдістер таңдау	4	12-13
12	ДМЖС заманауи педагогының имиджін қолдаудағы инновациялар	Инновациялық әдістер	4	14-15
Барлығы:			45	15

Сонымен қатар, біз болашақ педагогтың имидждік құзыреттілігін қалыптастыруда негізгі технологияларды қарастырсақ:

- бірінші фразаның әсеріне үйрену маңызды;
- бірінші фразаның әсері, тез арада өзіне назар аударту қажет;
- дәлелдердің әсері, сөйлеу мәнері сенімді, негізделген, логикалық байланысы бар, ойлануға мүмкіндік беретін.

Белгілі болғандай, шешендік өнер басқаларға әсер етудің күшті факторы болып саналады. Әркім спикер бола алмайды, оған сәйкес жиналғандар алдында сөйлеудің бірнеше ережелерін сақтау керек, атап айтқанда:

- дауыспен және қимылмен сіз үшін ең маңызды сөздерді атап көрсетіңіз;
- сөйлеу мәнерін өзгерту: оның кенеттен төмендеуі немесе жоғарылауы сөзді немесе сөйлемді жақсы ажыратады;
- сөйлеу қарқынын өзгертіңіз: бұл оған мәнерлілік береді;

- маңызды ойларды айтқанға дейін және кейін кідіріс жасаңыз;
- Сондай-ақ ерекше тиімділіктерді жасауды үйрену өте маңызды:
- бірінші сөйлемнің әсері (бірінші сөйлем сізге бірден назар аударуы керек);
- дәлелдердің әсері (сөйлеу негізделген, сенімді, логикалық, ойлауға ықпал етуі керек);
- кідіріс жасау мен үзіліс әсері (кідіріс жасау және үзіліс қауымдастық тыңдаушыларын шақырады және оларды өз ұсыныстарын жасауға шақырады);
- көркем экспрессивтіліктің әсері (сөйлемдерді сауатты құру, сөздердегі дұрыс екіпін, метафораларды қолдану, гипербола және т. б.);
- релаксация әсері (уақытты әзілдей алушы, тапқыр ескерту жасай алатын адам табысты болады, өйткені әзіл табиғи үзіліс жасайды, тыңдаушыларды біріктіреді және жағымды көңіл-күйге келтіреді);
- тарату әсері (тиімді риторикалық әдістердің бірі: сөйлеуде жаңа ойлар мен дәлелдерді алдын-ала ойластыра бөлу, айтылған маңызды ережелерді мерзімді түрде атап көрсету).

Спикерлер жасаған типтік қателерді білу қажет. Оларға мыналар жатады:

- тым ұзақ сөз тіркестерін құру;
- тым ұзақ сөздерді қолдану (тек қысқа сөздерді қолдануға болмайды);
- сөйлеуге жеке сөйлемдерді енгізу (жеке есімдіктерді көбірек қолданған дұрыс);
- жеке емес етістіктерді жиі қолдану (орнына «орын алу ұсынылады» орнына «жақсы айту керек» Мен сізге орын алуды ұсынамын»);
- спикердің шешілмеуі (спикердің шешілмеуі туралы әсер тыңдаушыларда жиі субъективті көңіл-күйге жүгінген кезде пайда болады);
- шамадан тыс сыпайылық ("Сіздің назарыңызды аударуға рұқсат етіңіз" сияқты сөз тіркестерінен аулақ болған жөн»);
- сәнді сөздерді теріс пайдалану;
- мәлімдемелерді теріс пайдалану (Егер сіз жиі мәлімдемелерге жүгінетін болсаңыз, онда сөйлеуде көптеген осал жерлер пайда болады - сіз өз ойларыңызды жиі сұрақтар түрінде көрсетуге тырысуыңыз керек);
- тек «жабық» сұрақтарды (егер тыңдаушылардың назарын аудару қажет болса, оларға тек бір буынды сұрақтар қоюдың қажеті жоқ) қолдану;
- тым тез, кідіріссіз сөйлеу (тыңдаушылар неғұрлым көп болса, соғұрлым баяу сөйлеу керек);
- көрмеуге тырысу (егер сізден бірдеңе сұралса, жақсырақ назар аудару үшін көзіңізді жұмбаңыз).

Искерлік қарым-қатынас әдістерін игеру үлкен жетістікке жетуді қамтамасыз етеді. Оларға, ең алдымен, қолайлы психологиялық климат құру, өзіңіз туралы жақсы әсер қалдыру және мінез-құлық жолын таңдау мүмкіндігі жатады.

Маңызды құқылы серіктесіне есімі бойынша және неғұрлым еркін, жетілген түсіну, оның аты үшін бұл тағы: бұл тыңдаушының көп қызықтырады, ол қарағанда, оның ортасы.

Сенімді өзара түсіністік кейбір ережелерді орындау арқылы қамтамасыз етіледі:

- физикалық және әлеуметтік қашықтықты қысқарту; әңгімелесушіні күлімсіреп, мейірімді көзқараспен және күшті қол алысумен қарсы алу;
- әңгімелесушіні түсінуге үнемі тілек білдіру;
- әңгімелесушінің іскерлік қасиеттерін бағалағаныңызды дереу көрсетіңіз, қарым-қатынастарыңызды жалғастыруға қызығушылық танытыңыз;
- әңгімелесушінің эмоционалды жағдайын ескере отырып, өз сезімдерін білдіру;
- өзіңізді сенімді, сабырлы және мейірімді ұстаңыз, бірақ артық жеңілдіктерсіз;
- сұхбаттасушыны эмоционалды түрде ұстаңыз (мұқият тыңдағаныңызды көрсетіңіз, жеңіл түрде ишарат білдіру, мейірімді бет әлпеті және т. б.).

Жеке ортобиозды оқытудың, яғни ең алдымен: ағзалық, психикалық және адамгершілікті денсаулықты сақтау қабілетінің маңызы үлкен

Дені сау және көңіл-күйі шат адамның әрқашан сүйкімділік пен ізгілікке бөлейтін тартымды тұлғаның имиджін алуға жақсы мүмкіндігі болады.

Адам денсаулығы оның әл-ауқатына, жұмысына ғана емес, сонымен қатар сыртқы түріне, көңіл-күйіне де әсер етеді. Сұлулықтың әсері туралы да ұмытпау керек. Жақсы дене пішінін сақтауда спортпен шұғылданғаннан басқа, адамның жасы, кәсіби, ұлттық, климаттық, маусымдық және басқа да ерекшеліктерді ескере отырып, түрлендіре, жүйелі дұрыс тамақтануы үлкен рөл атқарады.

Қызметкер үшін оның психикалық денсаулығы өте маңызды. Ел ішінде: «Аурудың барлығы жүйкеден» босқа айтылмайды. Сондықтан өзін-өзі жетілдірудің осы кезеңінде өзін-өзі тыныштандыру (тиімділендіру, келбеттендіру және релаксация) әдістерін үйрену қажет.

Сонымен, біз имидж жасаудың негізгі технологияларын қарастырдық. Әрине, олардың жиынтығы өзгертіліп, ал мазмұны толықтырылуы мүмкін. Ұсынылған жиынтықты баспасөз өкілдерімен байланыс технологиясы, жеке өсу тренингтері, сөйлеу ережелері және т.б. сияқтықосымша технологияларды енгізу арқылы кеңейтуге болады.

3.3 Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасының тиімділік динамикасы

Эксперименттік зерттеудің екінші кезеңі – қалыптастырушы, оның мәні - «Болашақ педагог имиджі шеберханасы» кешенді бағдарламасын сынақтан өткізуде болды.

Қалыптастырушы эксперимент жүргізу үшін эксперименттік және бақылау топтарын іріктеу жүргізілді. Ол үшін алтыншы семестрден бастап

экспериментке кіретін үшінші курс студенттері таңдалынып алында. Оқу үрдісін ұйымдастыру үшін деканат құрған оқу топтары сандық және сапалық құрамы бойынша шамамен бірдей болды: экспериментке бақылау тобы – 22 адам және эксперименттік топ – 22 адам болып 44 студент қатысты.

Қалыптастырушы эксперимент жүргізу үшін эксперименттік және бақылау топтарын іріктеу жүргізілді. Ол үшін алтыншы семестрден бастап экспериментке қатысатын үшінші курс студенттері таңдалады. 3 экспериментке жалпы саны 140 адамнан тұратын студенттер тобы қатысты, олар саны бойынша бақылау (n=70) және эксперименттік (n=70) боп шамамен бірдей 2 топқа бөлінді [204].

Болашақ дене мәдениеті педагогінің имидждік құзыреттілігінің негізгі құрылымдық құрылымдары ретінде басқаларға әсер ету қабілеті, эмпатияның көрінісі деп бөлуге болады. Біз студенттерде осы қасиеттердің көріну деңгейлерін зерттеуге тырыстық. Осы қасиеттердің айқындылығын анықтау үшін біз әдістерді қолдандық: «Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?», «Эмпатия деңгейін анықтау» өзіндік тесті [205].

Осы сала бойынша құрылымды зерттеу жүргізу үшін біз Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина - самотесттің «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» [197, б. 13] әдістемесін қолдандық.

Экспериментке Қазақ спорт және туризм академиясының «5В010800 - Дене мәдениеті және спорт» мамандығының 3-курс студенттері қатысты.

Қойылған мақсатқа сәйкес біз келесі міндеттерді тұжырымдадық:

1. ЖОО жағдайында болашақ дене мәдениеті мұғалімінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру процесіне теориялық-әдіснамалық талдау жүргізу;

2. ЖОО жағдайында болашақ дене мәдениеті мұғалімінің имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасын енгізудің тиімділігіне эксперименттік негіздеме беру;

3. Эксперимент барысында болашақ дене мәдениеті педагогтарының имидждік құзыреттілік қалыптасу динамикасын зерттеу;

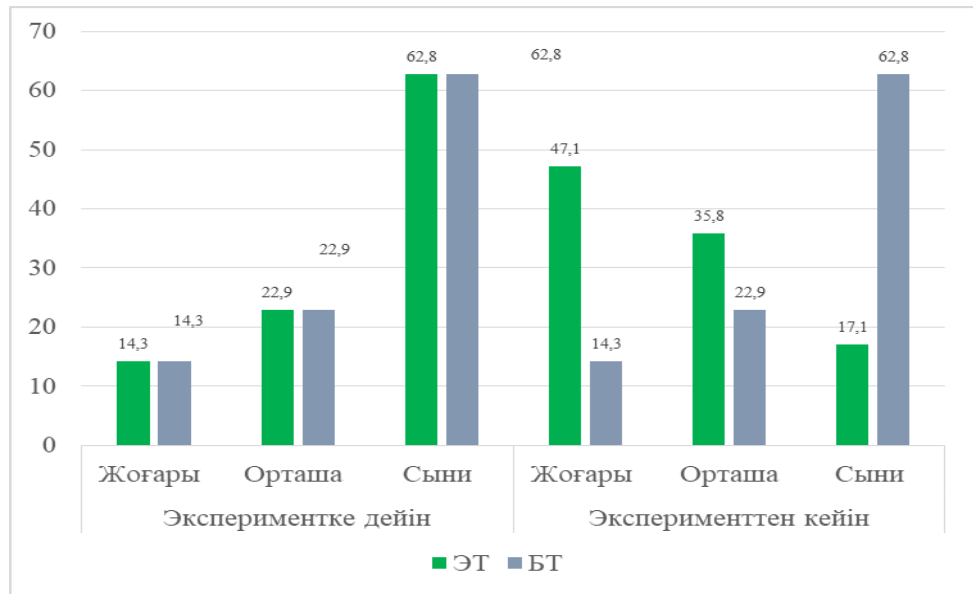
4. ЖОО жағдайында болашақ дене мәдениеті мұғалімінің имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың кешенді бағдарламасын қолдану бойынша қорытынды шығару, қорытындыларды тұжырымдау және практикалық ұсынымдар әзірлеу.

Осы міндеттерге сай респонденттерден алынған тестілеу мен сауалнамалар төмендегі авторлардың әдістемесі көмегіне жүгіндік, және алынған нәтижелерді қорытындыладық:

«Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесті (Л.А.Байкова, Гребенкина Л.К.) [197, б. 18]; «Сіз басқаларға ықпал ете аласыз ба?» сауалнамасы (Столяренко Л.Д.) [195]; «Эмпатия деңгейін анықтау» (И.М.Юсупов, Е.М.Никиреев) [196, б. 25].

Сонымен, мұғалімнің кәсіби шеберлігін анықтауда экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі алынған көрсеткіштер динамикасын айқындау үшін алынған сауалнама нәтижесін көрсетілген (сурет 22), (кесте 14,15).

Сурет 22 - (Байкова Л.А., Гребенкина Л.К.) әдістемесі бойынша мұғалімнің кәсіби шеберлігін анықтаудың №1 сауалнамасының экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі көрсеткіштері, (%)

Кесте 14 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №1-ші сауалнама нәтижесінің эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	30-40 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі	10	33
2	20-29 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің орташа деңгейі	16	25
3	19 төмен ұпай – кәсіби шеберліктің сыни деңгейі	44	12

Кесте 15 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №1-ші сауалнама нәтижесінің бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

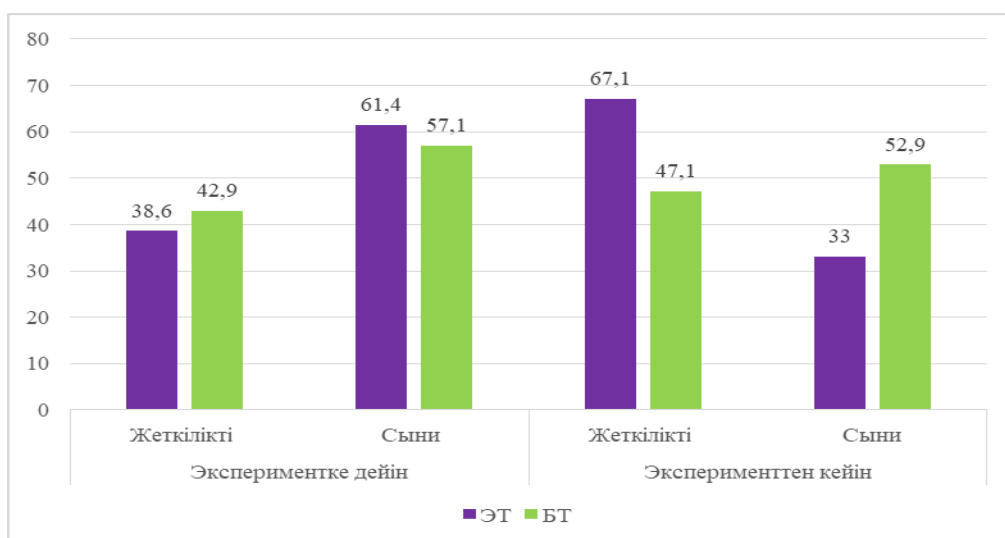
№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	30-40 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі	10	11
2	20-29 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің орташа деңгейі	16	22
3	19 төмен ұпай – кәсіби шеберліктің сыни деңгейі	44	37

Бірінші бөлім бойынша ЭТ-тың экспериментке дейінгі оң жауаптарын санағанда бізде, жүйке процестерінің күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру - сіздің кәсіби шеберлікті қалыптастырудың табиғи алғышарттары жоғары деңгейі - 10 (14,3%), орташа деңгейі - 16 (22,9%), сыни деңгейі - 44 (62,8%) құрады. Ал БТ-ның экспериментке дейінгі жауаптарының нәтижесі бойынша жүйке процестерінің күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру - сіздің кәсіби шеберлікті қалыптастырудың табиғи алғышарттары жоғары деңгейі - 10 (14,3%), орташа деңгейі - 16 (22,9%), сыни деңгейі - 44 (62,8 %) болды.

Осы нәтижелердің эксперименттен кейінгі көрсеткіштері келесідей болды: ЭТ-та оң жауаптардың саны бойынша, жүйке процестерінің күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру - сіздің кәсіби шеберлікті қалыптастырудың табиғи алғышарттары жоғары деңгейі - 33 (47,1%), орташа деңгейі - 25 (35,8%), сыни деңгейі - 12 (17,1%) нәтижесін берді, сонымен қатар БТ-да жүйке процестерінің күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру - сіздің кәсіби шеберлікті қалыптастырудың табиғи алғышарттары жоғары деңгейі - 11 (15,7%), орташа деңгейі - 22 (31,4%), сыни деңгейі - 37 (52,9%) деген нәтиже берді.

Сонымен, жүйке процестерінің күшін, тепе-теңдігін, қозғалғыштығын тексеру - сіздің кәсіби шеберлікті қалыптастырудың табиғи алғышарттары болып табылады.

ЭТ-тың экспериментке дейінгі кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгей көрсеткіштері жеткілікті деңгейі - 27 (38,6%), сыни деңгейі - 43 (61,4%)-ды құраса, БТ-да кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгей көрсеткіштері жеткілікті деңгейі - 29 (41,4%), сыни деңгейі 41 (58,6%)-ға тең болды (сурет 23).

Сурет 23 – (Байкова Л.А., Гребенкина Л.К.) әдістемесі бойынша мұғалімнің кәсіби шеберлігін анықтаудың №2 сауалнамасының экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі көрсеткіштері, (%)

«Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №2-ші сауалнама нәтижесін қарастырғандағы ұпай санымен көрсеткіштер келтірілген (16, 17 кестелер).

Кесте 16 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №2-ші сауалнама нәтижесінің эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	16-20-кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгейі	23	47
2	9-ға дейін кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің сыни деңгейі	47	23

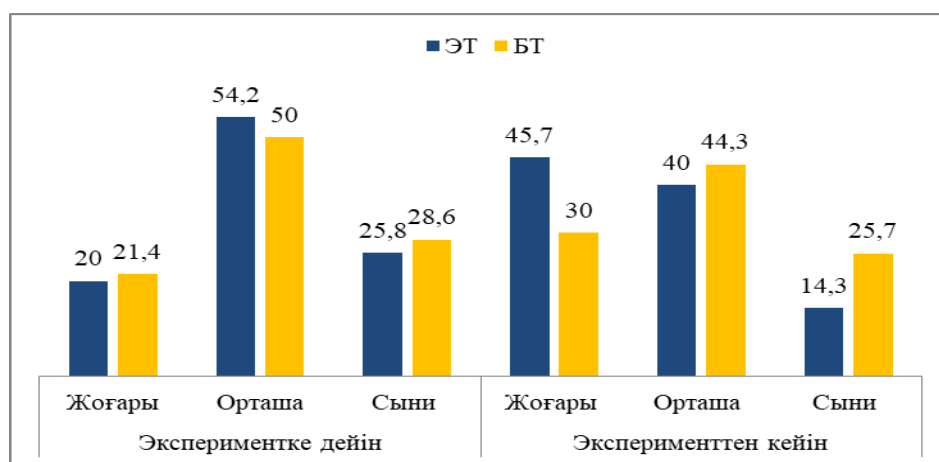
Кесте 17 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №2-ші сауалнама нәтижесінің бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	16-20-кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгейі	29	33
2	9-ға дейін кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің сыни деңгейі	41	37

Сонымен қатар эксперименттен кейінгі нәтижелерді қорытынды жасай келе ЭТ-тың кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгей көрсеткіштері жеткілікті деңгейі - 47 (67,1%), сыни деңгейі 23 (32,9%) болды. БТ-ның кәсіби жетілдіру үшін бейімділік пен қабілеттің жеткілікті деңгей көрсеткіштері жеткілікті деңгейі - 33 (47,1%), сыни деңгейі - 37 (52,9%) болды.

Бұл, психологияның жетекші қасиеттерін, қабілеттерін, мінез – құлық бейімділігін анықтау-кәсіби шеберлікті жетілдірудің әлеуметтік-психологиялық негізі ретінде ЭТ-тың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштерінің оң нәтижесін бергенімен сипатталады.

Педагогтың кәсіби шеберлік деңгейін анықтау барысында экспериментке дейінгі ЭТ-тың көрсеткіштері кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі - 14 (20%), орташа деңгейі - 14 (20%), сыни деңгейі 18 (25,8%) болса, БТ-да кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі - 15 (21,4%), орташа деңгейі - 35 (50%), сыни деңгейі - 20 (28,6%) болды (сурет 24).

Сурет 24 – (Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина) әдістемесі бойынша мұғалімнің кәсіби шеберлігін анықтаудың №3 сауалнамасының экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі көрсеткіштері, (%)

«Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №3-ші сауалнама нәтижесінің ұпай сандық көрсеткіштері төмендегідей (кесте 18,19).

Кесте 18 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №3-ші сауалнама нәтижесінің эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	30 – 40 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі	14	32
2	20-29 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің орташа деңгей	38	28
3	19 төмен ұпай – кәсіби шеберліктің сыни деңгей	18	10

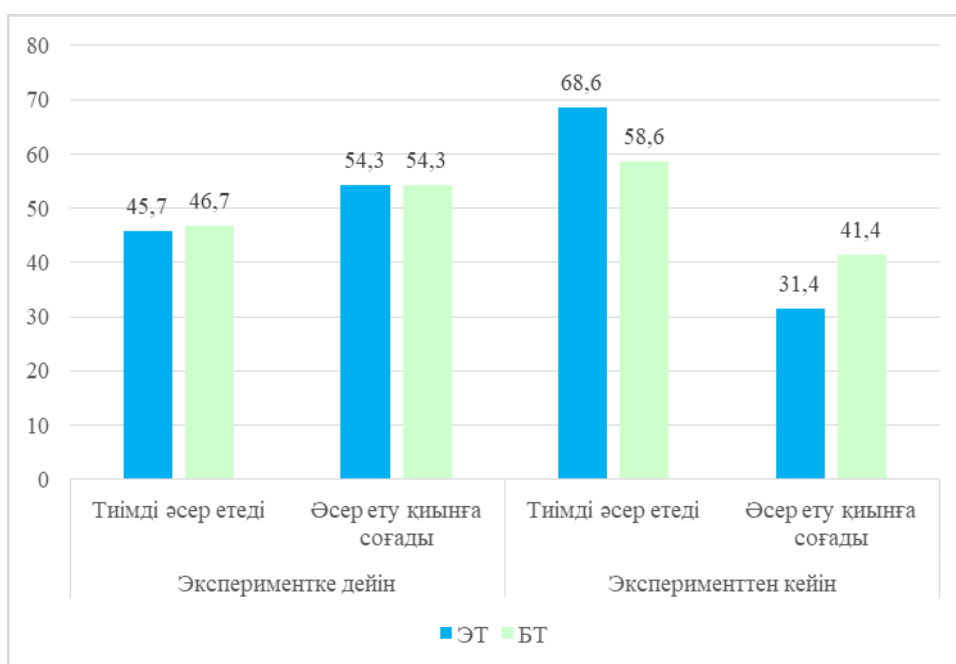
Кесте 19 – «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» әдістемесі бойынша №3-ші сауалнама нәтижесінің бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	30 – 40 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің жоғары деңгейі	15	21
2	20-29 ұпай аралығы – кәсіби шеберліктің орташа деңгей	35	31
3	19 төмен ұпай – кәсіби шеберліктің сыни деңгей	20	18

Ал, эксперименттен кейінгі педагогтың кәсіби шеберлік деңгейі ЭТ-та жоғары деңгейі - 32 (45,7%), орташа деңгейі - 28 (40%), сыни деңгейі - 10 (14,3%). БТ-дағы педагогтың кәсіби шеберлігінің жоғары деңгейі - 21 (30%), орта деңгейі - 31 (44,3%), сыни деңгейі - 18 (25,7%) болды.

Жүргізілген эксперименттің ЭТ-тағы респонденттердің нәтижесіне сүйенер болсақ, педагогтың қызметіне психологиялық-денелік даярлықтың деңгейінің әлдеқайда жоғарылағанын көрсетті деуге болады.

Келесі алынған сауалнама Столяренко Л.Д. әдістемесі бойынша жүргізілген «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» сауалнамасының нәтижелері келесі суретте көрсетілген (сурет 25).

Сурет 25 – (Л.Д. Столяренко) «Өзге адамға әсер ете аласызба?» сауалнама нәтижесі

25-ші суреттен көріп отырғанымыздай, Л.Д. Столяренко әдістемесі арқылы алынған нәтижелер келесідей: экспериментке дейінгі «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» сауалнама қорытындысы бойынша ЭТ-тың тиімді әсер ете алады - 32 (45,7%), өзгелерге әсер ету қиындық тудырады - 38 (54,3%) болса, БТ-да тиімді әсер ете алады – 32 (45,7%), өзгелерге әсер ету қиындық тудырады - 38 (54,3%).

«Өзге адамға әсер ете аласыз ба?» сауалнамасының ұпай сандық көрсеткіштерін респонденттерден алынған нәтижелерді келесідей ұпай сандарымен көрсетілген кестелерге мән беріп қарайтын болсақ, экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі бақылау тобы мен эксперименттік топтаының көрсеткіштер айырмашылығы айқын екенін көруге болады (кесте 20, 21).

Кесте 20 - «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» сауалнама нәтижесінің эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	35-65. «Сіз басқаларға тиімді әсер ете аласыз!»	32	48
2	34-тен төмен. «Сіз басқаларға әсер ете алмайсыз!»	38	22

Кесте 21 - «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» сауалнама нәтижесінің бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	35-65. «Сіз басқаларға тиімді әсер ете аласыз!»	32	52
2	34-тен төмен. «Сіз басқаларға әсер ете алмайсыз!»	38	18

Эксперименттен кейінгі алынған нәтиже бойынша, ЭТ-та тиімді әсер ете алу қабілеті - 48 (68,6%), өзге адамдарға тиімді әсер ету қиындыққа соғады - 22 (31,4%). Ал, БТ-да тиімді әсер ете алады - 41 (58,6%), әсер ету қиындық тудырады - 29 (41,4%)-ды көрсетті.

Яғни, ЭТ-та басқаларға тиімді әсер ету, олардың мінез-құлқын өзгерту, басқаруды үйрету, шынайы жолға нұсқау беру үшін керемет алғышарттары бар. Өзге адамдардың жеке мәселесіне салғырт болмауына және басқаларды өзіне сендіре алатындығына сеніммен қарай білу қасиеті аңғарылады.

Респонденттердің экспериментке дейінгі эмпатия деңгейін анықтау нәтижесі бойынша ЭТ-та эмпатияның өте жоғары деңгейі - 25 (35,8%), жоғары деңгейі - 15 (21,4%), 10 (14,3%) – қалыпты, 15 (21,4%) – төмен, ал 5 (7,1%) – өте төмен деңгейді көрсетті. БТ-да эмпатияның өте жоғары деңгейі - 18 (26,1%), жоғары деңгейі - 20 (29%), қалыпты деңгейі - 14 (20,2%), төмен деңгейі - 13 (18,9%), өте төмен деңгейі - 4 (5,8%) респонденттерде айқындалды (кесте 22).

Эксперименттен кейінгі мәліметтер бойынша ЭТ-тың эмпатиясының өте жоғары деңгейі - 10 (14,3%), жақсы деңгейі - 18 (25,7%), қалыпты деңгейі - 36 (51,5%), төмен деңгейі - 5 (7,1%), өте төмен деңгейі - 1 (1,4%) болса, БТ-да сәйкесінше 15 (21,8%), 21 (30,4%), 20 (29%), 12 (17,4%), 1 (1,4%)-ды құрады (кесте 23).

Кесте 22 - Респонденттердің эмпатия деңгейін анықтауға арналған экспериментке дейінгі тест нәтижесі, n=70

Топ	Экспериментке дейін				
	Өте жоғары	Жоғары деңгейі	Қалыпты деңгейі	Төмен деңгейі	Өте төмен деңгейі
ЭТ	25 (35,8%)	15 (21,4%)	10 (14,3%)	15 (21,4%)	5 (7,1%)
БТ	18 (25,7%)	20 (28,6%)	15 (21,4%)	13 (18,6%)	4 (5,7%)
Барлығы	43 (30,7%)	35 (25%)	25 (17,9%)	28 (20%)	9 (6,4%)

Кесте 23 - Респонденттердің эмпатия деңгейін анықтауға арналған эксперименттен кейінгі тест нәтижесі, n=70

Топ	Эксперименттен кейін				
	Өте жоғары деңгейі	Өте жоғары деңгейі	Өте жоғары деңгейі	Өте жоғары деңгейі	Өте жоғары деңгейі
ЭТ	10 (14,3%)	10 (14,3%)	10 (14,3%)	10 (14,3%)	10 (14,3%)
БТ	15 (21,4%)	15 (21,4%)	15 (21,4%)	15 (21,4%)	15 (21,4%)
Барлығы:	25 (17,9%)	25 (17,9%)	25 (17,9%)	25 (17,9%)	25 (17,9%)

Келесі эмпатия деңгейін анықтау әдістемесі бойынша алынған тестілеу нәтижесінің экспериментке дейінгі және одан кейінгі респонденттер жинаған ұпай сандық көрсеткіштері берілген (кесте 24, 25).

Кесте 24 - «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» тест нәтижесінің эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	82-90 Эмпатияның өте жоғары деңгейі	25	10
2	63-81 Эмпатияның жоғары деңгейі	15	18
3	37-62 Эмпатияның қалыпты деңгейі	10	36
4	12-36 Эмпатияның төмен деңгейі	15	5
5	11-ден төмен Эмпатияның өте төмен деңгейі	5	1

Кесте 25 - «Өзге адамдарға әсер ете аласызба?» тест нәтижесінің бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі көрсеткіштері, n=70

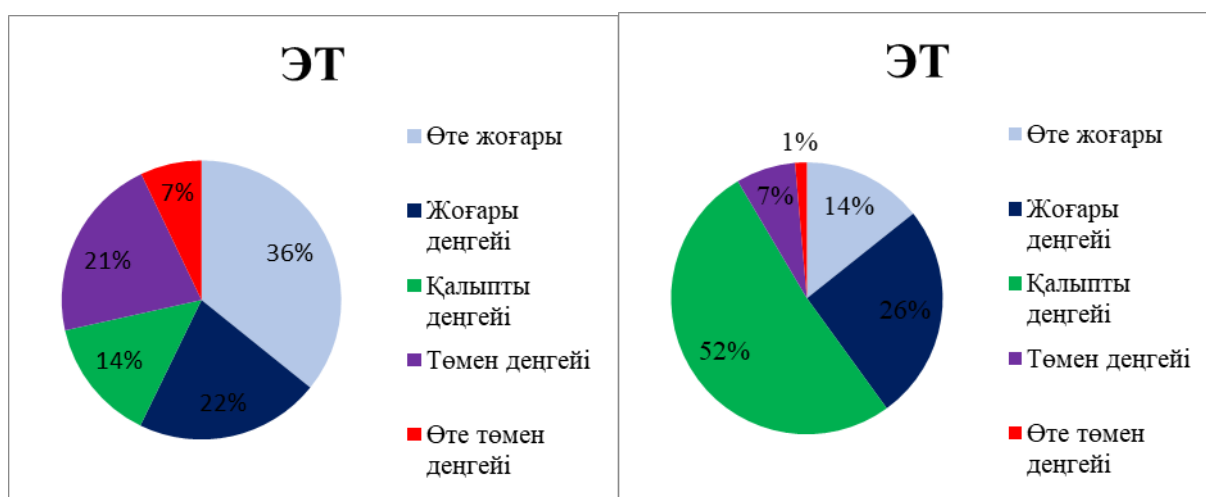
№	Ұпай саны және деңгейі	Экспериментке дейінгі	Эксперименттен кейінгі
1	82-90 Эмпатияның өте жоғары деңгейі	18	15
2	63-81 Эмпатияның жоғары деңгейі	20	21
3	37-62 Эмпатияның қалыпты деңгейі	15	20
4	12-36 Эмпатияның төмен деңгейі	13	12
5	11-ден төмен Эмпатияның өте төмен деңгейі	4	2

Эмпатияның өте жоғары деңгейі бойынша ұпай саны 82-90 жинаған респонденттер өте сезімтал, біреуді ренжітіп алудан қорқатын, өзгенің мәселесін уайымдап ұйқы көрмейтін, эмоционалды тұрақсыз, жүйке жүйесінің қызметі бұзылуға жақын болып келеді.

63-81 ұпай жинап, жоғары деңгейді көрсеткен респонденттер, маңайындағылардың сұраныстарына сезімтал, жомарт келеді, өзгелердің қателіктерін кешіре біледі, басқалармен ортақ тіл табыса адалы. Кез-келген жайттан жанжал туындатпай, оңтайлы шешімін таба біледі.

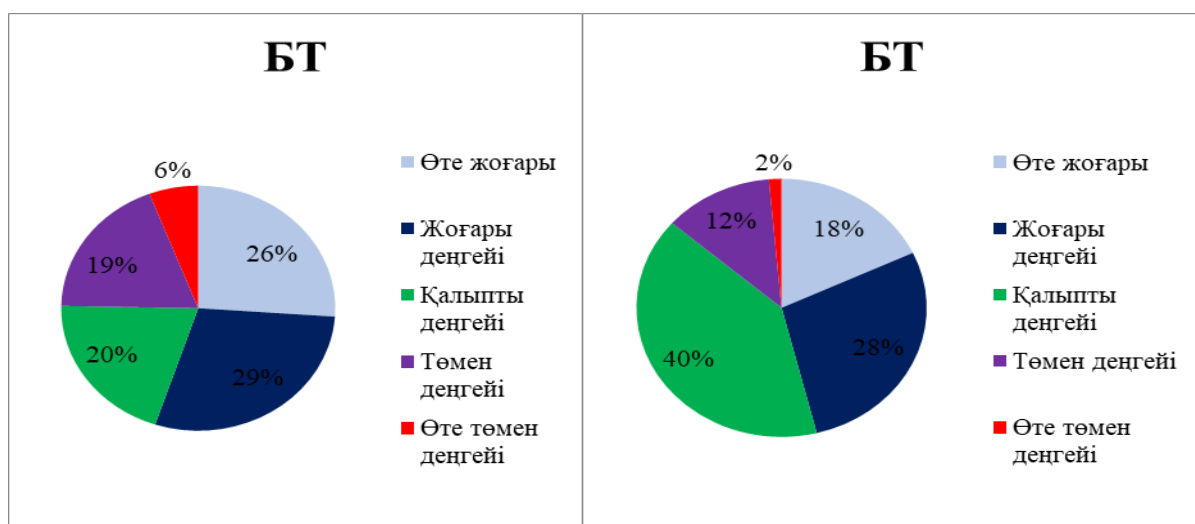
Эмпатияның қалыпты жағдайында 37-62 ұпай жинай білу, көпшілік адамдарға тән. Бұлар, тым сезімтал емес, дегенмен айналасындардың мәселелеріне немқұрайлы қарамайды.

Осы алынған нәтижелерді диаграмма түрінде көрсетуге тырыстық (сурет 26, 27).

Сурет 26 – ЭТ эмпатия деңгейін анықтауға арналған экспериментке дейінгі және одан кейінгі нәтижесінің диаграммасы

Сурет 27 – БТ эмпатия деңгейін анықтауға арналған экспериментке дейінгі және одан кейінгі нәтижесінің диаграммасы

12-36 ұпай жинаған респонденттер, эмпатияның төмен деңгейін көрсетеді. Мұндай адамдар, қарым-қатынасқа бірден түсе кетпейді, шулы ортада ыңғайсыз күйге түседі, адмдардан оқшауланғанды дұрыс көреді, көпшілік жағдайда нақты шешімді қалайды, достарын іскерлік қасиеттері бойынша бағалайды.

Эмпатия көріністерінің осы сандық мәндерімен адам адамдармен байланыс орнатуда қиындықтарға тап болады, шулы компанияда өзін ыңғайсыз сезінеді. Басқалардың іс-әрекетіндегі эмоционалды көріністер кейде оған түсініксіз және мағынасыз болып көрінеді. Қажет болғанда өзгенің мәселесіне алаңдай біледі.

11 ұпайдан төмен болғанда, эмпатиялық ұстанымдар дамымаған болады, ондай адамға алдымен әңгімені бастау қиын болады, өзгелермен түсіністік табуы қиын.

Сонымен, болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыруда «Эмпатия деңгейін анықтау» өзін-өзі бақылау тестінің нәтижелерінің оң нәтижесін берді [206].

Эксперименттің тиімділігін тексеру мақсатында қалыпты емес әдістемелердің мәліметтер жиынтығына Уилкоксонның t-критерийі қолданылды. Құрастырылған болжам:

$$H_0 = \bar{X}_1 = \bar{X}_2 \quad 1)$$

$$H_1 = \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \quad 2)$$

Егер $P < 0,05$ болса H_0 бас тартамыз, ал $P > 0,05$ болса H_0 қабылданады [207].

«Өзге адамға әсер ете аласызба?» тестінен алынған қорытындыларының айырмашылығын респонденттердің экспериментке дейінгі және кейінгі нәтижелерін Уилкоксонның t-критерийі бойынша анықтадық [208] (кесте 26, 27).

Кесте 26 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және кейінгі «Өзге адамға әсер ете аласызба?» тестінен алынған қорытындыларының айырмашылығы

Зерттеу әдістемесі	Эксперименттік топ				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
«Өзге адамға әсер ете аласызба?» жеке сауалнамасы (Л.Д. Столяренко)	39,460	17,954	42,284	20,044	<0,05

Кесте 27 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі «Өзге адамға әсер ете аласызба?» тестінен алынған қорытындыларының айырмашылығы

Зерттеу әдістемесі	Бақылау тобы				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
«Өзге адамға әсер ете аласызба?» жеке сауалнамасы (Л.Д. Столяренко)	41,147	16,376	41,712	16,563	<0,05

Сонымен қатар, Уилкоксонның t-критерийі бойынша респонденттердің экспериментке дейінгі және одан кейінгі «Эмпатия деңгейін зерттеудің әдістемесінен» алынған қорытындыларының айырмашылығын анықтап, жүйеледік (кесте 28, 29).

Кесте 28 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және кейінгі «Эмпатия деңгейін анықтау әдістемесінен» алынған қорытындыларының айырмашылығы

Зерттеу әдістемесі	Эксперименттік топ				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
«Эмпатия деңгейін анықтау» өзін-өзі бақылау тесті (И.М. Юсупов)	47,594	32,233	49,057	33,694	<0,05

Уилкоксонның t-критерийі бойынша бақылау тобының экспериментке дейінгі және эксперименттен кейінгі «Эмпатия деңгейін зерттеудің әдістемесінен» өзіндік тесттен алынған қорытындыларының айырмашылығы келтірілді.

Кесте 29 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша бақылау тобының экспериментке дейінгі және одан кейінгі «Эмпатияны зерттеудің әдістемесінен» алынған нәтижелері

Зерттеу әдістемесі	Бақылау тобы				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
«Эмпатия деңгейін анықтау» өзін-өзі бақылау тесті (И.М. Юсупов)	45,277	32,712	45,366	32,328	<0,05

Көріп отырғанымыздай, барлық зертеу әдістемелерінің қорытындысы бойынша $P < 0,05$ әлдеқайда төмен, сондықтан біз, әр зерттеу әдістемесі бойынша респонденттердің экспериментке дейінгі және одан кейінгі жауаптары арасында айқын айырмашылық бар екендігін көрсетті, яғни енгізілген оқыту әдістемесі өзінің оң нәтижесін бергендігін көрсетеді.

Сонымен қатар Уилкоксонның t-критерийі бойынша респонденттердің экспериментке дейінгі және кейінгі «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесттен алынған қорытындыларының айырмашылығы айқындалды (кесте 30, 31)

Кесте 30 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша эксперименттік топтың экспериментке дейінгі және одан кейінгі «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесттен алынған нәтижелері

Зерттеу әдістемесі	Эксперименттік топ				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
(Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина) «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тестінің бірінші бөлімі	23,475	9,821	27,622	10,401	<0,05
Екінші бөлімі	12,762	7,459	13,842	8,141	<0,05
Үшінші бөлімі	4,809	3,349	6,063	3,353	<0,05

Кесте 31 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша бақылау тобының экспериментке дейінгі және кейінгі «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тесттен алынған нәтижелерінің айырмашылығы

Зерттеу әдістемесі	Бақылау тобы				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
(Л.А. Байкова, Л.К. Гребенкина) «Мұғалімнің кәсіби шеберлігі» өзіндік тестінің бірінші бөлімі	23,554	9,177	23,301	10,027	<0,05
Екінші бөлімі	12,074	7,989	12,883	8,006	<0,05
Үшінші бөлімі	4,466	3,500	4,903	3,349	<0,05

«Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы бойынша респонденттердің білімдерін бағалауға арналған соңғы зерттеу әдістемесі 50 сұрақтан тұрды. Әр дұрыс жауап берілген сұраққа 1 ұпайдан берілді. Элективті курсқа дейінгі және одан кейінгі жүргізілген сауалнама бойынша алынған жауаптар осындай нәтиже берді (кесте 32).

Кесте 32 – Уилкоксонның t-критерийі бойынша респонденттердің экспериментке дейінгі және одан кейінгі «Заманауи дене мәдениеті педагогының имиджі» элективті курсы бойынша білімді бағалау тестінен алынған қорытындыларының айырмашылығы

Зерттеу әдістемесі	Эксперименттік топ				P
	Экспериментке дейін		Эксперименттен кейін		
	$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	
«Заманауи дене мәдениеті мұғалімінің имиджі» элективті курсы бойынша білімді бағалау тесті	25,09	3,106	39,23	6,010	<0,05

Эксперименттік жұмыстар бойынша қолданылған әдістемелердің көмегімен алынған нәтижелерді салыстыра карағанда респонденттердің педагогикалық экспериментке дейінгі және одан кейінгі имидждік құзыреттілігінің өзгерісі $\bar{X}$ мәнінің эксперименттен кейін өзгеруінен айқын байқауға болады және де $P < 0,05$ болғандықтан, нәтиже статистикалық мәнді, яғни нәтижеге сенуге болады.

Осы сала бойынша мамандану мақсатында білім алушы студенттерін бейнелік құзыреттіліктермен қаруландыруды нысаналы, әдістемелік, мазмұнды және нәтижелі секциялық құрылымдардың жүзеге асыра отырып моделін

құрып, оның болашақ білікті маман болуының деңгейлерін анықтап көрсетуге болады. Қазақстандағы болашақ дене мәдениеті педагогінің имиджін қалыптастыру келесі педагогикалық жағдайларда тиімді болады: сауықтыру іс-әрекетінің ерекшеліктерін ескере отырып, кәсіптік пәндердің мазмұны; оқытудың белсенді әдістерін, инновациялық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және оқытушы мен студенттің субъективті өзара әрекетін пайдалана отырып, кәсіби дайындықты ұйымдастыру; студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстарын практика мен ұйымдастыру кезінде болашақ дене шынықтыру мұғалімінің теориясын, тәжірибесін және зерттеушілік әрекетін біріктіру [209].

Үшінші бөлім бойынша қорытынды. Сонымен, болашақ дене мәдениеті педагогының «имидждік құзыреттілігі» ұғымының теориялық негіздерін жан-жақты қарастыра отырып, имидждік құзыреттіліктің ауқымды құрылым екендігіне көз жеткіздік. Құзыреттілік дегеніміз жай ғана ұғым емес, білім саласынан, іс-әрекет реакцияларының жиынтығынан, мотивациялық құндылықтардан құралатын кең ауқымды құрылым.

Американдық мамандардың пікірінше, болашақ маманның ең сұранысқа ие қасиеттері және оның құзыреттілік көрсеткіштерінің бірі - бұл кез-келген өзгеретін жағдайларға тез бейімделу, ұжымда жұмыс істей білу мен қойылған міндеттерді шешуге шығармашылық көзқарас болып табылады. Еуропалық ғалымдардың пікірінше жалпы құзыретті анықтау үшін ең алдымен зерттелетін мәселені ұғынып, түсініп, оны іс-жүзінде қолдана білу қажет екендігіне көз жеткіздік.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу барысында жасалған теориялық сараптамалар мен жүргізілген жұмыстар негізінде алынған тәжірибелік-эксперименттік деректемелер нәтижесінде келесі тұжырымдамалар жасауға болады:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша қазақстандық және шетелдік ғылыми философиялық, психологиялық-педагогикалық және арнайы зерттеулерге талдау жүргізілді.

2. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджі - білім беру барысында барлық қатысушылармен (әріптестер, оқушылар, ата-аналар, басшылық), кәсіби жетістікке жетудің саналы және мақсатты іс-әрекетімен субъект-субъектілік қатынастарды үйлесімді құруға ықпал ететін педагогикалық ықпал етудің динамикалық, икемді құралы.

Дене мәдениеті болашақ педагогы имиджінің құрылымын біз мынадай түрде ұсындық: құндылықтар, сыртқы бейнесі, қарым-қатынасқа тез түсе білу қабілеті, кәсіби және өмірлік тәжірибесі, тілдік сапар.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігі – субъектінің жеке тәжірибені өзіндік жобалаудың және өзіндік жетілдірудің күрделі жүйесін көрсететін, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жұмыс істеуге және жаңашылдыққа деген ұмтылысты, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістер мен құралдарды меңгере отырып, өзінің кәсіби шеберлігін сәтті жүзеге асыруын басқара білуге дайындығы.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогінің білім беру ортасының факторларына байланысты жетілдіруге мүмкіндік беретін бөлімді (блокты) құрылымы бар имидждік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінің моделі жасалды. Әрбір бөлім (блок) құрамдастардың (басқару, әдіснама, мазмұн және нәтиже) белгілі бір жиынтығын қамтиды және басқа блоктармен өзара байланыста болады.

Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың құрамдас бөлімдері (құндылықты-мотивациялық, когнитивті-мазмұндық, рефлексивті-әрекеттік), көрсеткіштері мен деңгейлері (ілгерілі, жеткілікті, сыни) айқындалды.

4. Жұмыстың бірнеше бағытын қамтитын «Болашақ педагог имиджінің шеберханасы» кешенді бағдарламасы әзірленді.

«Дене мәдениеті педагогының заманауи имиджі» элективті курсы дене мәдениеті бойынша мұғалімдерді даярлау, қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйесіне арналған дербес пән ретінде.

Зерттеу нәтижелерін саралай келе, болашақ дене мәдениеті мұғалімдерінің имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мақсатында төмендегі әдістемеліктер ұсыныстар берілді:

- педагог мәртебесіне қойылатын заманауи талаптарды және нарықтық жағдайларды ескере отырып, болашақ дене мәдениеті педагогтерінің имидждік құзыреттілігін қалыптастырған жөн;

- жоғары оқу орнының оқу жоспарына таңдау құрылымы ретінде біз құрастырған **«Заманауи дене мәдениеті педагогі имиджі»** атты элективті курсты, сонымен қатар зерттеу барысында жинақталған материалдарды пән мазмұнына енгізу;

- ЖОО-ның институт көлемінде болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі төңірегінде оқытушыларға арналған семинарлар мен дәрістер циклі ұйымдастырылса;

- сонымен қатар, зерттеу нәтижесі ретінде баспадан шыққан:

- **«Заманауи дене мәдениеті педагогі имиджі»** элективті курсы жоғары оқу орнының педагогикалық үрдісінде пайдалануға ұсыну.

Зерттеу жұмысымызда осы мәселелер толық шешімін тапты деуге болмайды. Келешекте зерттеу мәселесі жоғары білім беруден кейінгі білім беруде дене мәдениеті және спорт саласында білім алушы магистранттар мен докторанттардың имидждік құзыреттілігін дамытуды қарастыру болып отыр.

ПРАКТИКАЛЫҚ ҰСЫНЫСТАР

Зерттеу нәтижелері бойынша болашақ дене мәдениеті мұғалімдері мен спорт түрлері бойынша болашақ дене мәдениеті педагогтарына бірқатар тәжірибелік ұсыныстар жасалынды:

1. Болашақ дене мәдениеті педагогтарын дайындауда тәжірибені өзіндік жобалау мен өзіндік жетілдірудің күрделі жүйесін көрсететін, бастамашылдықты, ұтқырлықты, адамның өмірлік оптимизмін, жұмыс істеуге және жаңашылдыққа деген ұмтылысты, басқалармен тұрақты және үйлесімді қарым-қатынас құрудың тиімді әдістер мен құралдарды меңгере отырып, өзінің кәсіби шеберлігін табысты жүзеге асырыуын басқара білуге деген дайындығын ескеру болашақ педагогтардың сапасын арттыруда ескеріледі.

2. Дене мәдениеті және спорт саласының болашақ педагогтарының бойында тек тәлім-тәрбие немесе білікті маман ретінде ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандардың цифрлық технологияларды жетік меңгергендігін қоса қарастыруға ұсынылады.

3. Дене мәдениеті саласы бойынша мамандарды даярлау кезінде имиджмейкинг саласындағы құзыреттерді қалыптастырудың тиімді эксперименттік негізделген бағдарламалары қолданылған жағдайда болашақ мамандардың мінез-құлқына, сырт келбетіне күшті мотивациялық ынталандыра отырып, кәсіби шеберлік пен дағдыларды үйлесімді топтық өзара іс-қимылдың тиімділігін дамытуды қамтамасыздандыруға ықпалын тигізеді.

4. Бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауда «6B01401 – Дене шынықтыру және спорт» білім беру бағдарламасының білім алушыларына «Заманауи дене мәдениеті мұғалімінің имиджі» элективті пәні дене шынықтыру және спорт білім беру бағдарламасының оқу жоспарына базалық пәндер циклына енгізілуі ұсынылады.

5. Теориялық, психологиялық және сандық бөлімдерден тұратын әзірленген «Заманауи дене мәдениеті мұғалімінің имиджі» кешенді бағдарламасы негізінде «Болашақ дене мәдениеті мұғалімінің имидждік құзыреттілігінің негіздері» атты оқу-әдістемелік құралы әзірленіп, оны жоғары оқу орнының педагогикалық процесінде пайдалану ұсынылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Ремизов В.А. Имидж и имиджирование личности. -М.: МГУКИ, 2007. – 48 с.
- 2 Сысоева Е.Ю. Имидж педагога: учеб. пособие – Самара: Изд-во Самарского университета, 2019. –148 с.
[/file:///C:/Users/User/Downloads/Сысоева%20Е.Ю.%20Имидж%20педагога%202019.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Сысоева%20Е.Ю.%20Имидж%20педагога%202019.pdf). (жүгінген күні: 26.06.2023).
- 3 Михайлович Г.Г. Стратегия формирования имиджа образовательного учреждения: проблемное поле и направление исследования: учебно-методическое пособие. – Оренбург, 2008. –77 с.
- 4 Лесников-Рублев А.И. Имиджмейкинг в социально-культурном сервисе и туризме: учебное пособие. - Уфа: 2006. – 116 с.
- 5 Уанбаев Е.Қ. Дене мәдениеті және спорттың теорияс мен әдістемесі: оқу құралы. – Өскемен, 2006. – 267 б.
- 6 Трубников В.В. Педагогическая имиджелогия: Акад. Имиджелогии. - М., 2008. –192 с.
- 7 Евсеев Ю.И. Физическая культура. Серия «Учебника, учебные пособия». Ростов-н/д: Феникс, 2003. – 384 с.
- 8 Родионова Е.В. Имидж предприятий сервиса / Service businesses image: учебное пособие. – Томск, 2015. – 116 с.
- 9 Андриади И.П. Влияние имиджа учителя на эффективность решения педагогических задач: учебное пособие – М., 2009. – 117 с.
- 10 Сисенбердиева А. Ж. Дене тәрбиесі теориясы мен әдістемесі: оқулық. - Алматы, 2011. - 398 б.
- 11 Уанбаев Е.Қ. Уанбаева Ф.Ж., Рамазанов С.М., Қамбетов Ж.З. — Өскемен, 2006. - 128 б.
- 12 Крайнова Ю.Н. Эмоциональная компетентность педагога: монография. - М., 2017. – 93 с.
- 13 Романова А.В. Юревич С.Н. Формирование имиджевой компетентности у педагогов ДОУ // Международный студенческий научный вестник. -2016. - №5. - С. 283-285. URL: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=15677> (жүгінген күні: 21.05.2024).
- 14 Красницкая Е.С. Формирование имиджа педагога в реальной и виртуальной среде: учебное пособие. - Челябинск: 2019. – 47 с.
- 15 Формирование имиджевой компетентности у будущего педагога физической культуры: учеб-метод, пособие. - Магнитогорск: МаГУ, 2008. -132 с.
- 16 «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасы Заңы 27.12.2019 жыл № 293-VI ҚРЗ. / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1900000293>. (жүгінген күні: 25.06.2023).
- 17 Мемлекет басшысы Қ.К.Тоқаевтың «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 2022 жылғы 1 қыркүйек

<https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416>. (жүгінген күні: 25.06.2023).

18 Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спорт саласын дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы №251 қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000251>. (жүгінген күні: 22.02.2024).

19 Шепель В.М. Имиджология: учебное пособие. – М.: Народное образование, 2002. – 254 б.

20 Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к образованию. образование и наука. – 2005. - № 3. – С. 27-40. [file:///C:/Users/User/Downloads/kompetentnostnyy-podhod-k-obrazovaniyu%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/kompetentnostnyy-podhod-k-obrazovaniyu%20(1).pdf). (жүгінген күні: 19.12.2022).

21 Леонтьев А.Н. Становление психологии деятельности. Ранние работы. - М., 2003. – 108 с. <https://fictionbook.ru/static/trials/05/97/37/05973767.a4.pdf>. (жүгінген күні: 22.03.2022).

22 Маркова А.К. Психология профессионализм. -М., 1996. – 308 с.

23 Панасюк А.Ю. Вас нужен имиджмейкер? Или о том, как создать свой имидж. - М.: Дело, 2000. – 238 с.

24 Перельгина Е.Б. Психология имиджа: уч. Пособие. М., -2002. – 223 с.

25 Ромашкина Р.Ф. Формирование и функционирование имиджа политического лидера: дис. ...канд. псих. наук: 19.00.05. – М., 1995. – 154 с.

26 Федоркина А.П. Проблемы имиджа в контексте социального психоанализа. М.: РАГС, 1996. - С. 84-85.

27 Калюжный А.А. Социальная психология имиджа учителя: учебное пособие. -М., 2008. – 55с.

28 Агеев В.С. Психологические исследования социальных стереотипов. - 1986. - № 1. – С. 95-101.

29 Андреева Г.М. Психология социального познания. - М., 2000. – 288 с.

30 Зимбардо Ф. Ляйппе М. Социальное влияние. - СПб.: Питер, 2011. – 448 с.

31 Ляйппе М. Внутренняя структура имиджа. -М., 2001. – 189 с.

32 Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. -М., 1983. – 217 с.

33 Майерс Д. Социальная психология / Пер. с англ. - СПб.: Питер, 1996. – 672 с.

34 Братышев Д.Е. Создание имиджа телевизионного ведущего: Технология моделирования персонифицированного образования телеведущего: автореф. ...канд. филол. наук: 10.01.10. - МГУ им. М.В.Ломоносова. -М., 1998. – 25 с.

35 Фур Р.Ф. Имидж политического лидера: Психологическая структура и пути оптимизации: дис. ...канд. псих. наук: 19.00.12. – М., 1996. – 256 с.

36 Ананьев С.Е. Формирование имиджа руководителя в государственной службе: автореф. ...канд. соц. наук: 22.00.08. – М., 1996. -19 с.

- 37 Черепанова В.Н. Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. - В.Н. Черепанова — Тобольск, 1998. –201 с.
- 38 Апраксина М.В. Имидж воспитателя дошкольного учреждения как педагогическая проблема: дис. ... канд. пед. наук: - М., 2000. – 134 с.
- 39 Орлова Е.А. Формирование позитивного имиджа государственного деятеля (социально-психологический аспект): автореф. ... канд. псих. наук: 19.00.05. - М., 1997. - 19 с.
- 40 Санатулова А.Ш. Формирование имиджа профсоюзного руководителя: автореф....канд. соц. наук: 22.00.08. - М., 2001. –20 с.
- 41 Купцова В.Г. Формирование имиджевой компетентности будущего педагога физической культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. – Челябинск, 2008. – 201 с.
- 42 Кусаметова Г.К. Педагогические особенности формирования имиджа преподавателя в вузе: дис. ...к.п.н. -Актобе, 2010. -72 с.
- 43 Позднышев Е.В. Имидж спортсмена: паблик рилейшнз в спорте научно-метод. изд. -Киев, 2003. -106 с.
- 44 Бушуева Т.Н. Формирование имиджа спортивного тренера как фактор результативности спортивной деятельности: автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04. - Уральский государственный университет физической культуры. – Челябинск, 2007. –23 с.
- 45 Завьялова О.Б. Формирование профессионального речевого имиджа будущего тренера по борьбе. автореф. ...канд. пед. наук. -Красноярск, 2000. -24 с.
- 46 Абрамова В.В. Формирование профессиональной компетентности будущих учителей физической культуры. – М., - 2016. - 28 с.
- 47 Маслова В.М. Связи с общественностью в управлении персоналом. - М., 2007. - 176 с.
- 48 Делор Ж. и др. Образование: сокровитное сокровище. Париж: UNESCO, 1996 // <http://unesdoc.unesco.org/images/0010/001095/109590rb.pdf>. (жүгінген күні: 18.02.2024).
- 49 Корнюшин В.Ю. Оценка и аттестация персонала DOC PDF. - «МИЭМП», 2010. - 120 с.
- 50 Иванов Д.А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. – М., 2007. – 32 с.
- 51 Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования. ЕФО, 1997.
- 52 Болонский процесс: середина пути / под науч. ред. В.И. Байденко. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов/ Российский Новый Университет, 2005. - 379 с.
- 53 Бояцис Р. Компетентный менеджер. Модель эффективной работы / Пер. с англ. - М.: НИРО, 2008. - 352 с.

54 Garold Garfinkel. Studies in Ethnomethodology. Prentice Hall Inc., New Jersey, 1967. -Р. 67-68.

55 Батышева С.Я. Энциклопедия профессионального образования под ред. М., - 1998. - С.1419-1420. [https://gpa.cfuv.ru/courses/os-ped-mast/Doc/Книги%20в%20формате%20\(pdf\)/Профессиональная%20педагогика%20Батышева%20С.Я.,%20Новикова%20А.М.pdf](https://gpa.cfuv.ru/courses/os-ped-mast/Doc/Книги%20в%20формате%20(pdf)/Профессиональная%20педагогика%20Батышева%20С.Я.,%20Новикова%20А.М.pdf)

56 Байденко В.И. Компетенции: к освоению компетентностного подхода. - М., 2004. – 35 с.

57 Есимғалиева Т.М. Болашақ педагогтардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселелері // Абай атындағы құру Хабаршысы. -2022. -№1 (73). - б.150-157. <https://bulletin-pedagogy.kaznpu.kz/index.php/ped/article/view/1182/607>. (жүгінген күні: 21.05.2024).

58 Коковина Л.Н. Ормирование профессиональных компетенций бакалавров - будущих педагогов / Вопросы педагогики учредители: Научно-информационный издательский центр «Институт стратегических исследований» ISSN: 2518-1793. - 2020. - С. 98-108.

59 Зеер Э.Ф. Психология личностно ориентированного профессионального образования. - Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та., 2000. – 257 с.

60 Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. -2003. - №5. - С. 34-42.

61 Сериков В.В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы. -М., 1998. -182 С.

62 Сыманюк Э.Э. Актуальные проблемы современной психологии: учебное пособие. – Екатеринбург, 2021. – 140 с.

63 Хуторской А.В. Модель компетентностного образования. компетентность специалиста. -М., 2017. - С. 9-16.

64 Болотов В.А. Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.

65 Вайлер Г., Лефстед Я.И., Чипанях В. В труде Храпченкова Н.И. Профессиональная компетентность как педагогическая проблема. - http://www.rusnauka.com/10_KPE_2008/Pedagogica/29974.doc.htm 10.01.15.

66 Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. - Oxford: Oxford Psychologists Press: 1984. - 33 p.

67 Романова А.В., Юревич С.Н. Самообразование в системе повышения квалификации. 2013. - №1 (14). С. 10-16. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samoobrazovanie-v-sisteme-povysheniya-kvalifikatsii>. (жүгінген күні: 23.05.2023).

68 Ломакина О.Е. Педагогические технологии в профессиональных учебных заведениях. – М.: Academia, 2008. - 288 с.

69 Кудрявцева Г.А. Управленческий потенциал персонала: функции против институций: монография / - СПб.: Соц.-гуман. знание, 2015. -196 с.

70 Ерданова Г. Болашақ дене шынықтыру мұғалімінің имидждік құзыреттілігінің негіздері: оқу-әдістемелік құрал. - Алматы, 2022. - 73 б.

- 71 Проблема Сократа. Сочинения в двух томах. – М.: Мысль, 1990. -Т. 2. - С. 563-567.
- 72 Аристотель. Собрание сочинений. -М.: Наука, 1984. - Т. 4.
- 73 Платон. Соч.: в 4-х т. – М.: Мысль, 1990 – 1994. (Философское наследие).
- 74 Макиавелли Н. История Флоренции / Пер. Н. Я. Рыковой. Общ. ред., послесл. и комм. В.И. Рутенбурга. — 2-е изд. — М., Наука, 1987. —446 с.
- 75 Бэкон Ф. Сочинения. В 2 т. / Ф.Бэкон -М.: Мысль (Философское наследие), 1971. -Т.1. –590 с.
- 76 Кант И. Сочинение в 6-ти т./Под общ. ред. В. Ф. Асмуса. – М.: Мысль, 1963 – 1966.
- 77 Боулдинг К.Э. (1959). Национальные образы и международные системы // Журнал разрешения конфликтов. - №3(2). - С. 120–131. <http://hdl.handle.net/2027.42/67232> (жүгінген күні: 29.09.2023).
- 78 Феофанов О.А. Реклама. Новые технологии в России. -М., 2002. –225 с.
- 79 Шепель В.М. Имиджелогия: секреты личного обаяния. -М.: Народное образование, 2002. –576 с.
- 80 Берд П. Продай себя! Эффективная тактика улучшения вашего имиджа / Пер. с англ. Т.А.Сиваковой - Мн.: Амалфея, 1997). - С. 22-23.
- 81 Новый Англо-Русский толковый словарь по маркетингу и торговле. 2005. – С. 11-12. / <http://slovar-vocab.com/english-russian/newmarketing-commerce-vocab/image>. (жүгінген күні: 18.02.2022).
- 82 Новый словарь иностранных слов. – Мн.: Современный литератор, 2006. – 1088 с.
- 83 Толковый словарь английского языка Merriam-Webster-Мерриам-Уэбстер. 2012. - 7 с. / <http://slovar-vocab.com/english/merriam-webster-dictionary/image-8805430.html>. (жүгінген күні: 18.02.2022).
- 84 Попова Л.Г. Формирование имиджа специалиста социально-культурной сферы в системе повышения квалификации: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08: - М., 2003. - 209 с.
- 85 Федоров И.А. Имидж как программирование поведения людей. -Рязань, 1997. - С.17-25.
- 86 Феофанов О.А. Реклама: новые технологии в России. - СПб.: Питер, 2000. - 227 с.
- 87 Петрова Е.А. Социально-психологические свойства личности государственного служащего: Сибирская акад. гос. службы, Алтайский фил., 2002. - 87 с.
- 88 Перельгина Е.Б. Механизмы функционирования имиджа как феномена интерсубъектного взаимодействия. – М., 2003. –27 с.
- 89 Петрова Е. А. Имиджелогия: избр. тр.: монография / рец.: Акад. имиджелогии, РГСУ. - М.: РИЦ АИМ, 2009. –190 с.
- 90 Почепцов Г.Г. Имиджелогия. – М.: СмартБук, 2009. –575 с.
- 91 Золотнякова А.С. Личность в структуре педагогического общения. – Ростов н/Д: РГПИ, 1979. – 323 с.

- 92 Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 290 с.
- 93 Калюжный А.А. Исследование стереотипных представлений об имидже учителя. -2010. -С. 73-78.
- 94 Шепель В.М. Имиджелогия. Как нравиться людям. - М.: Народное образование, 2002. – 576 с.
- 95 Андриенко Е.В. Социальная психология: учеб. пособие - Под ред. В.А. Сластенина. -М.: Издательский центр «Академия», 2000. - 264 с.
- 96 Лысикова О.В., Лысикова Н.П. Имиджеология и паблик рилейшнз в социокультурной сфере: учеб. пособие. – М.: Флинта: МПСИ, 2006 - 168 с.
- 97 Панфилова А.П. Имидж делового человека. - Знание, ИВЭСЭП; 2007. - 490 с.
- 98 Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциоп-сихологии. -М., 1984. –227 с.
- 99 Петрова Е.А. Имиджелогия. -М., 2011. - 202 с.
- 100 Сэмпсон Э. Имиджелогия.- М., 1995. –40 с.
- 101 Черепанова В.Н. Введение в педагогическую имиджелогия: учебное пособие / Под ред. А.А. Макареви, М.И. Самойловой. - 2006. – 194 с.
- 102 Қазақстан Республикасы үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясы мақұлдаған Қазақша-орысша, орысша–қазақша терминологиялық сөздікте педагогика және психология саласы. - Алматы, 2014. - 328 б.
- 103 Якушева С.Д. Педагогический имидж современного преподавателя высшей школы. - 2012. – С. 18-20. <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/660-2012-01-20-05-56-54>. (жүгінген күні: 18.02.2023).
- 104 Байкенова С.М. Личность современного учителя и его имидж в образовательном пространстве // Учитель Алматы. - 2011. - №1. - 23 с.
- 105 Кузин Ф.А. Современный имидж делового человека бизнесмена, политика. -М., 2002. – 512 с.
- 106 Криксунова И. Создай свой имидж. – СПб.: Лань, 1997. – 315 с.
- 107 Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. - М.: Высшая школа, 2000. – 159 с.
- 108 Зейнелова А., Сайдалин М. Педагогтің имиджі және жеке бренді // Педагогика және психология. -2015. - №2 (23). - 25 с.
- 109 Дүйсенбаев А.К. Мұғалім беделінің педагогикалық негіздері // Білім беру мекемесі басшыларының анықтамалығы. - 2014. - №6. - 28 б.
- 110 Ерданова Г.С., Дошыбеков А.Б., Катчибаева А.С. Болашақ дене мәдениеті педагогының имиджінің мазмұнды сипаттамасы // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – 2019. - № 3 (57). - Б. 25-30.
- 111 Мынбаева А.К. Имидж преподавателя вуза // Теоретические основы и практика менеджмент в образовании. - 2013. - №7. - 76 с.
- 112 Джефкинс Ф., Ядин Д. Паблик рилейшнз. – М.: Юнити, 2003.- С. 12-19.

113 Сэмпсон Э. Управление имиджем или как создать свой стиль. -М., 1989. - 158 с.

114 Жмыриков А.Н. Как победить на выборах: Психотехника эффективного проведения избирательной компании. -Обнинск, 1995. - 128 с.

115 Құдайбергенова Ә.М., Смайлова А. Педагог имиджі мәселесін зерттеудің теориялық негіздері / KazNU Bulletin. Psychology and sociology series. -2015. - №3 (54). - Б. 45-48.

116 Митина Л.М. Психология труда и профессионального развития учителя: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. -М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 320 с.

117 Аверченко Л.К. Имидж и личностный рост: учеб. пособие. М-во общ. и проф. образования РФ. Новосиб. гос. акад. экономики и упр. - Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. – 145 с.

118 Кривонос А.Д., Филатова О.Г., Шишкина М.А. Основы отношений с общественностью. Коротко о главном. суть имиджа и репутации, структура, путь формирования. - М., 2011. - С. 307-346.

119 Мынбаева А.К., Жаманкулова А. Имидж учителя и преподавателя вуза: сравнительный аспект / KazNU Bulletin. «Pedagogical science» series. -2012. - №2 (36). - С.63-75.

120 Астахова А.П. Новейший психолого-педагогический словарь / сост. Е.С. Рапацевич. - Минск: Современная школа, 2009. - 928 с. - ISBN 978-985-513-724-6.

121 Тарасенко Н.А. Формирование личностного имиджа будущего учителя к.т.н. диссертация. – Оренбург, 2002. – 173 с.

122 Аминтаева С.А. Формирование у студентов имиджа современного руководителя образования: дисс... пед. наук: 13.00.01. – Махачкала, 2003. - 25 с.

123 Донская Л.Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы: дис. ...канд.психол.наук: 19.00.07. -Ставрополь, 2004. –212 с.

124 Шкурко Н.М. Имидж современного учителя: структура, половозрастные особенности восприятия и технологии формирования: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.05. – М., 2006. - 179 с.

125 Акимова О., Цолов Б., Кулбаев А.Т. Современное состояние и проблемы развития отрасли физической культуры и спорта в Республике Казахстан // Теория и методика физической культуры. -2022. - №4 (70). - С. 6-15.

126 Лубышева Л.И. Спортизация в общеобразовательной школе. – М.: Теория и практика физической культуры, 2009. – 167 с.

127 Мырзабосынов Е. Ұлттық спорттық күрес-қазақ күресі балуандарының техникалық-тактикалық даярлық ерекшеліктері. (PhD) философия док. ... дисс. – Алматы, 2017. – Б.19-124.

128 Тшанова А.К. «Профессионально-педагогическая подготовка тренера-преподавателя в спортивном колледже»: дисс. .. канд. пед. наук.: 13.00.04 –

Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры. – Алматы, 2010. – 241 с.

129 Белозерцев Е.П. Триединство русского образования: опыт историко-культурного анализа. Ценностные приоритеты общего и профессионального образования: материалы Международной научно-практической конференции. - М., 2000. - Ч.1. - С. 70-73.

130 Слостенин В.А. Качество образования как социально-педагогический феномен. Научные труды МГПУ. Серия: Психолого-педагогические науки. – М., 2001. - С. 10-21.

131 Слостенин В.А. Аксиологические основания образования. Ценностные приоритеты общего и профессионального образования: материалы Междун.научно-практической конф. - М., 2000. - Ч.1. - С. 26-31.

132 Алексеев Н.И., Мысин О.И. Психологические особенности личности учителя физической культуры. Научные труды МГПУ. Серия: психолого-педагогические науки. - М., 2002. - С. 98-106.

133 Сулейманов И.И. Основные понятия теории физической культуры: их сущность и соотношение // Теория и практика физической культуры. -2001. - №3. - С. 12-16.

134 Карпухина Н.В. Теоретико-методологические основы интегрированного подхода в проектировании содержания профессиональной подготовки учителя физической культуры и спорта. - М.: МПГУ, 2004. - С. 42-48.

135 Катрич Е.В. Педагогическая позиция преподавателя по физической культуре в учебных заведениях нового типа: автореф. ...канд.пед.наук: 13.00.04. – СПб., 2003. – 24 с.

136 Максимов В.Г. Формирование профессионально – творческой направленности личности учителя: автореф. ... докт.пед.наук: 13.00.01. - М., 2003. - 43 с.

137 Маркова Н.В. Подготовка будущих учителей к активной профессиональной деятельности в процессе изучения курса педагогики: автореф. ...канд. пед. наук: 13.00.01. – М., 2004. - 21 с.

138 Подготовка студентов факультета физической культуры к профессиональной деятельности: межвузовский сборник научных трудов. - М., 1991. – 140 с.

139 Сафин Р.С. Формирование личности учителя физической культуры в процессе профессиональной подготовки. – Рязань: 1991. - Ч.1. – 140 с.

140 Чесноков А.В. Развитие профессиональных качеств педагога физической культуры и спорта посредством нетрадиционных методик: автореф. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – Томск, 2005. – 23 с.

141 Нагапетьянц Н.А. Прикладной маркетинг: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по экон. специальностям. – М.: Юнити, 2000. – 271 с.

142 Вакалова Л.Г., Гетман Е.П. Маркетинг в физической культуре и спорте: учебное пособие. – Краснодар, 2003. - С. 23-25.

143 Рыскалиев С.Н., Дошыбеков А.Б., Испулова Р.Н. Болашақ дене мәдениеті педагогының басқарушылық құзыреттілігін қалыптастырудағы цифрлық технологиялар // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. -2022. - №3(69). - Б.6-12.

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/1.-6-12.pdf>.

(жүгінген күні: 20.02.2024).

144 Alimova Sh.Zh., Mardenova G.B. Methods of forming students' research competency of the educational program «Physical education and sport» // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. -2023. - №2 (72) - Б. 6-12.

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/1.-pdf>. (жүгінген күні: 20.02.2024).

145 Мищенко Н.Ю. Физическая культура, спорт, туризм.: наука, образование, технологии: материалы X Всероссийской с международным участием научно-практической конференции магистрантов и молодых ученых (22 апреля 2022 г.) / под ред. Н.Ю. Мищенко, Е.В. Быкова. – Челябинск, 2022. – 468 с.

146 Смирнов И.Н., Семилетов А.В., Юдакова Е.В., Смирнова Н.С. Формирование профессиональной подготовки учителей физической культуры к внеклассной спортивной работе // Теория и методика физической культуры. 2022. - №1 (67) - С. 6-12.

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/2.-.13-21.pdf>

(жүгінген күні: 20.02.2024).

147 Куспанов Н.С., Дошыбеков А.Б., Ботагариев Т.Ә. Дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау мәселесіне мамандардың заманауи көзқарастары // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. - 2021. - №4 (66) - Б. 22-29. <file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/3---.-.-22-29.pdf>. (жүгінген күні: 15.02.2024).

148 Жумашева С.С., Кулбаев А.Т., Битлеуов А.А. Возможности цифровой педагогики в развитии компетенций современного учителя физической культуры // Теория и методика физической культуры. -2023. - №3(73) - С. 24-31. <file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/3-----24-31.pdf>. (жүгінген күні: 15.02.2024).

149 Иманбетов А.Н., Саликов Н.К., Қожамжаров Е.Ж., Омаров О.С., Сериков Т.Ш. Болашақ денешынықтыру мамандарының кәсіби даярлығы // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. -2022. - №4(70). - С. 30-36. <file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/4-----30-36.pdf>. (жүгінген күні: 15.02.2024).

150 Eroshenkova E.I., Isaev I.F. Prosocial needs and experience of future physical education teachers in the process of professional education at the university // Theory and Practice of Physical Culture | teoriya.ru | May. -2022. - № 5. - P. 77-79. [file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/document%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/document%20(1).pdf). (жүгінген күні: 18.02.2024).

151 Nurmatov B.B. Features of the differentiated approach to professional training of the future physical culture teacher galaxy international interdisciplinary

research journal (GIIRJ) ISSN (E): 2347-6915. – 2023. - Vol. 11, Issue 04. - P. 212-218

[/file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/document.pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/document.pdf)

(жүгінген күні: 18.02.2024).

152 Чесноков А.В., Дмитриенко В.А. Экспериментальное обоснование совершенствования процесса формирования профессиональных качеств педагогов физической культуры. -2006. - С. 45-47.

[/file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/eksperimentalno-e-obosnovanie-sovershenstvovaniya-protssessa-formirovaniya-professionalnyh-kachestv-pedagogov-fizicheskoy-kultury.pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/eksperimentalno-e-obosnovanie-sovershenstvovaniya-protssessa-formirovaniya-professionalnyh-kachestv-pedagogov-fizicheskoy-kultury.pdf). (жүгінген күні: 18.02.2024).

153 Бабушкин Г.Д., Тельпис А.Ю. формирование духовно-нравственной культуры у будущих учителей // Омский научный вестник. -2013. - №2(116). - С.170-174.

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/formirovanie-duhovno-nravstvennoy-kultury-u-buduschih-uchiteley.pdf>. (жүгінген күні: 18.02.2024).

154 Kasmalieva A.S. Formation of professional competencies of future physical education teachers // Theory and Practice of Physical Culture. - 2023. - №4. - P. 64-60

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/Kasmalieva.pdf>. (жүгінген күні: 18.02.2024).

155 Колоколова И.В., Павлова В.С. К вопросу об оценке профессиональных компетенций педагога физической культуры: ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2023. – №2(216). - С. 214-222 /

[file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/k-voprosu-ob-otsenke-professionalnyh-kompetentsiy-pedagoga-fizicheskoy-kultury%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/k-voprosu-ob-otsenke-professionalnyh-kompetentsiy-pedagoga-fizicheskoy-kultury%20(1).pdf).

(жүгінген күні: 18.02.2024).

156 Жабаков В.Е., Жабакова Т.В. Личностно-профессиональная самореализация будущих педагогов физической культуры /

[file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/lichnostno-professionalnaya-samorealizatsiya-buduschih-pedagogov-fizicheskoy-kultury%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/lichnostno-professionalnaya-samorealizatsiya-buduschih-pedagogov-fizicheskoy-kultury%20(1).pdf). (жүгінген күні: 18.02.2024).

157 Осик В.И., Лызарь О.Г.. Мотивационная готовность к занятиям физическими упражнениями учителей физической культуры / «Вестник АГУ». 2017. - С. 159-163 /

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/motivatsionnaya-gotovnost-k-zanyatiam-fizicheskimi-uprazhneniyami-uchiteley-fizicheskoy-kultury.pdf>. (жүгінген күні: 18.02.2024).

158 Ефремова Е.Н., Ефремов А.В. особенности мотивации профессиональной деятельности педагога по физической культуре / Physical Culture. Sport. Tourism. Motor Recreation. -2019. - Vol. 4. -№ 2. - С. 91-100.

<file:///C:/Users/User/Desktop/ослед%20матер%20по%20ссылкой/osobennosti-motivatsii-professionalnoy-deyatelnosti-pedagoga-po-fizicheskoy-kulture.pdf>.

(жүгінген күні: 10.02.2024).

- 159 Yerdanova G., Doshybekov A., Ulukbekova A. The concept and meaning of the «image» // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. -2020. - № 1(59). - Б. 6-10.
- 160 Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. - М.: Сентябрь, 2000. – 111 с.
- 161 Вербицкий А. Контекстное обучение в компетентностном подходе. Высшее образование в России. - 2006. - № 11. - С. 39-46.
- 162 Выготский Л.С. Психология. М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. – С.18-20.
- 163 Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии / Перевод с нем. - М., 2003. - 13 с.
- 164 Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. – Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 208 с. [https://dl.booksee.org/genesis/96000/d7b4cbea3a4a9ff0c41a40e0b5f0cec0/_as/\[Prigozhin I.\] Konec opredelennosti. Vremya, haos \(BookSee.org\).pdf](https://dl.booksee.org/genesis/96000/d7b4cbea3a4a9ff0c41a40e0b5f0cec0/_as/[Prigozhin I.] Konec opredelennosti. Vremya, haos (BookSee.org).pdf)
- 165 Эшби У.Р. Принципы самоорганизации // Принципы самоорганизации -М.: Мир, 1966. – 422 с.
- 166 Веретенникова И.В. Влияние имиджа человека на деловые отношения в организации: дис. ...канд. психол. наук: 19.00.05. - М., 2001. - 159 с.
- 167 Архангельский С.И. Лекции по научной организации учебного процесса высшей школе. - М., 1976. –200 с.
- 168 Варданян М.Р. Имидж педагога как фактор здоборьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. – Тобольск: – 2007. –197 с.
- 169 Бухаров Д.В. Педагогические условия профессиональной подготовки в вузе будущих руководителей образовательных организаций к имиджевой деятельности: дис. ...канд. пед. наук:13.00.08. Великий Новгород, 2015. – 161 с.
- 170 Перельгина Е.Б. Имидж как феномен интерсубъективного взаимодействия: Содержание и пути развития: автореф. ...докт. псих. наук.: 19.00.05. Российская академия государственной службы при Президенте РФ. - М., 2003. – 68 с.
- 171 Попова Л. Г. Формирование имиджа специалиста социально-культурной сферы в системе повышения квалификации: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08: - М., 2003. - 209 с.
- 172 Сысоева Е.Ю. Имиджевая компетентность преподавателя вуза: сущность и структура // Вестник СамГУ. – 2014. - №1(112). - С. 175-179. <https://cyberleninka.ru/article/n/imidzhevaya-kompetentnost-prepodavatelya-vuza-sushnost-i-structura>. (жүгінген күні: 21.01.2023).
- 173 Шубина И.В. Модель специалиста: Сущность, среда формирования // Статистика и экономика. – 2015. – № 6. – С. 16-19. <https://cyberleninka.ru/article/n/model-spetsialista-suschnost-sreda-formirovaniya>. 21.01.2023.
- 174 Курилова И.С. Особенности кибернетического моделирования современных научных исследований / Современная наука: актуальные проблемы и пути их решения. - 2015. – Вып. № 4. – С. 25-26.

175 Филиппова Г.Л. Научные подходы к построению модели профессионально компетентного учителя. Мир науки, культуры, образования. 2010. - № 3 (22). - С. 102-105.

176 Штофф В.А. Моделирование и философия. -М., 1966. - 302 с.

177 Грибенюк Е.Н. Синергетическая модель студенческого самоуправления вуза // Преподаватель XXI века. -2012. - №3. – С.42-48. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/sinergeticheskaya-model-studencheskogo-samoupravleniya-vuza.pdf> (жүгінген күні: 06.09.2022).

178 Дошыбеков А.Б., Ерданова Г.С. Болашақ дене мәдениеті мәдениетінің имиджік құзыреттілігін қалыптастырудың компоненттері мен көрсеткіштері // Абай атындағы ҚазҰПУ-ң Хабаршысы «Педагогика ғылымдары». – 2019. - № 4 (64). - Б. 273-277.

179 Маниковская М.А. Цифровизация образования: вызовы традиционным нормам и принципам морали. 2019. - №2(87). - С.100–106. <tsifrovizatsiya-obrazovaniya-vyzovy-traditsionnym-normam-i-printsipam-morali.pdf>. (жүгінген күні: 18.03.2024) .

180 Сарапульцева А.В. Цифровизация науки и образования Екатеринбург: 2023. - Б. 105-110. [978-5-7996-3747-7_018.pdf](978-5-7996-3747-7_018.pdf). (жүгінген күні: 20.05.2024).

181 Блинова В.И. Дидактическая концепция цифрового профессионального образования и обучения. М., 2019. - С. 22-23 / 35_koncersiya_cd_xi_2019_verstka.pdf. (жүгінген күні: 09.04.2024).

182 Лесгафта П.Ф. Цифровизация образования в современных условиях. – 2021. – №3(193) - С. 3-4 / <tsifrovizatsiya-obrazovaniya-v-sovremennyh-usloviyah.pdf>. (жүгінген күні: 09.04.2024).

183 Бороненко Т.А., Кайсина А.В. Развитие цифровой грамотности школьников в условиях создания цифровой образовательной среды. - 2019. - № 2 (38). - С.167-193. <razvitie-tsifrovoy-gramotnosti-shkolnikov-v-usloviyah-sozdaniya-tsifrovoy-obrazovatelnoy-sredy.pdf>. (жүгінген күні: 09.02.2024).

184 Орынханова Г.А., Киынова Ж.К., Оналбаева А.Т. Ауыл мектептері мұғалімдерінің цифрлық сауаттылығын қалыптастыру мәселелері. – Алматы: КазНПУ ат. Абая. - Б. 114-115.

185 Сымбат Е., Шакиров Л.Н. Цифрландыру Қазақстан дамуының жаңа векторы ретінде // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. -2023. - №1(142). -Б. 158-159.

186 Курманбаева Ш.А., Тулентаева К.А. Цифрлы қазақстан: білім беру саласы мәселелер. / ЦИФРЛЫ-ҚАЗАҚСТАН-БІЛІМ-БЕРУ-САЛАСЫ-МӘСЕЛЕЛЕРІ.pdf (kaznmu.edu.kz). (жүгінген күні: 09.04.2024).

187 Патлина А.С., Попова Е.Д. Сетевое взаимодействие вузов и школ как условие формирования soft skills студентов // Теория и методика профессионального образования. - 2017. - № 2 (35). - С. 94-103.

188 Ananiadou, K. and M. Claro (2009), “21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries”, OECD Education Working Papers, № 41. – 41 p. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/218525261154>. (жүгінген күні: 19.05.2024).

189 Дроботенко Ю.Б. Изменение понятия педагогической профессии в современном обществе // Наука о человеке: гуманитарные исследования. -2015. - № 4 (22). - С. 112-118.

190 Яркова Т.А., Черкасова И.И. Формирование гибких навыков у студентов в условиях реализации профессионального стандарта педагога // Вестник Тюменского государственного университета. Гуманитарные исследования. -2016. – Т.2, № 4. - С. 222-234.

191 Татаурщикова Д. Soft skills. <https://4brain.ru/blog/soft-skills/>. 11.12.2016.

192 Давидова В. Слушать, говорить и договариваться: что такое soft skills и как их развивать. <http://theoryandpractice.ru/posts/11719-soft-skills>. 11.12.2016.

193 Миндубаева Н.Р. Что такое soft и hard skills? форум молодых ученых 2020. - С. 465-468.

194 Василькова Ю.В. Социальный педагог: педагогический опыт и методы работы: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. 3-е изд. - М.: «Академия», 2009. –208 с.

195 Столяренко Л.Д. Основы психологии. Практикум. - Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. - 623 с.

196 Юсупов И.М. Диагностика уровня эмпатии chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/http://ioc.rybadm.ru/universitet/vektor/psi/test_3.pdf. (жүгінген күні: 10.09.2018).

197 Байкова Л.А., Гребенкина Л.К. Педагогическое мастерство и педагогические технологии: учебное пособие. - М., 2000. – 248 с.

198 Соснин Э.А., Пойзнер Б.Н. Методология эксперимента: учеб. пособие. - М.: «Информ – М», 2017. – 162 с.

199 Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. - М., 2000. - Кн. 1. - 565 с.

200 Браун Л. Имидж путь к успеху. - СПб.: Питер Пресс, 1996. - 237 с.

201 Криксунова И. Создай свой имидж. - СПб.: Питер, 1997. - 405 с.

202 Пелих А.С., Кизилова Т.Г., Пронченко А.Г. Имидж делового человека. - М., 1997. - 43 с.

203 Ерданова Г.С., Ескалиев М.З. Дене мәдениеті педагогының имиджінің негіздері» элективті курсы болашақ маманның кәсіби ұстанымын қалыптастырудың әдістемелік базасы / Ұлы Отан соғысының 75 жылдық Жеңісіне арналған халықаралық ғыл-тәж. мат. конф. – Алматы, 2020. - Б. 61-63.

204 Ерданова Г.С. Инклюзивті білім беру жағдайында болашақ дене мәдениеті мұғалімінің іс-әрекетінің ерекшеліктері // I Халық. ғылыми-прак. конф. «БДШ және спорт»: мат. – Нур-Султан, 2019. - Б.187-189.

205 Ерданова Г.С., Лесбекова Р.Б., Улукбекова А.О., Унтаев К.К., Укешов Х.Қ. Болашақ дене мәдениеті мұғалімінің «бейнесін» қалыптастырудағы маңызы // Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. - 2023. - №3(73) – Б.17-22.

206 Ерданова Г.С. «Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастырудың нақты жай-күйі» / «Жамбыл Жабаев және сын-қателер дәуіріндегі ұлттық тәрбие мәселелері» атты халықаралық ғылыми тәжірибелік конф. - Алматы. - 2021. – Б. 356-361.

207 Wilcoxon F. (1945). Individual comparisons by ranking methods. Biometrics, 1, - P.80-83. http://www.machinelearning.ru/wiki/index.php?title=%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B9_%D0%A3%D0%B8%D0%BB%D0%BA%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BB%D1%8F_%D1%81%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%B2%D1%8B%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BA. (жүгінген күні: 06.09.2020).

208 Ерданова Г.С., Дошыбеков А.Б. Болашақ оқытушының имиджін қалыптастырудың әлеуметтік-тарихи астары / ҚазСТА-ның 75 жылдығына арналған «Университеттік спорт: денсаулық және ұлттық өркендеу» атты ІХ студенттер мен жас ғалым халықаралық ғылыми конференция. – Алматы, 2019. - Б. 160-164.

209 Yerdanova G., Pyassova A., Adambekov K., Abdreimova K., Doshybekov A. La imagen del futuro profesor de cultura física en Kazajstán (The image Making of the Future Physical Culture Teacher in Kazakhstan) // Copyright: Federación Española de Asociaciones de Docentes de Educación Física (FEADEF) ISSN: Edición impresa: 2024, Retos, 51. - P. 141-148.

ҚОСЫМШАСЫ А

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚПЕН ҚОРҒАЛАТЫН ОБЪЕКТІЛЕРГЕ ҚҰҚЫҚТАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЗІЛІМГЕ МӘЛІМЕТТЕРДІ ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ

КҮӘЛІК

2022 жылғы «22» маусым № 27383

Автордың (ардың) жөні, аты, әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілсе):
ЕРДАНОВА ГУЛШИРИН СЕРИКБАЙҚЫЗЫ

Авторлық құқық объектісі: әдеби туынды

Объектінің атауы: Болашақ дене шынықтыру мұғалімінің имидждік қуыреттілігінің негіздері

Объектіні жасаған күні: 05.04.2022

Құжат түпнұсқалығын <http://www.kazpatent.kz/ru> сайтының
"Авторлық құқық" бөлімінде тексеруге болады. <https://copyright.kazpatent.kz>

Подлинность документа возможно проверить на сайте [kazpatent.kz](http://www.kazpatent.kz)
в разделе «Авторское право» <https://copyright.kazpatent.kz>

ЭЦҚ қол қойылды

Е. Оспанов

ҚОСЫМША Б

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

«Келісілді»
Олимпиадалық спорт
факультетінің
декан Лесбекова Р.Б.
«10» ақпан 2021ж.

«Бекітемін»
Оқу-әдістемелік жұмыс жөніндегі
проректор п.ғ.к.
доцент Нурмуханбетова Д.К.
«10» ақпан 2021ж.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТӘЖІРИБЕГЕ ЕНГІЗУ АКТІСІ

Қазақ спорт және туризм академиясы «6D010800 – Дене шынықтыру және спорт» мамандығының докторанты Ерланова Гулширин Серикбайқызы «Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру» тақырыбында диссертацияның тәжірибелік жұмысын сынақтан сынақтан өткізгендігін растаймыз.

Ерланова Г. 2019-2020 оқу жылында академияның оқыту процесінде «5B010800 – Дене шынықтыру және спорт» мамандығының білім алушыларымен келесідей жұмыстар жүргізілді:

1. «5B010800 – Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 3-ші курстар арасында болашақ мамандардың имидждік құзыреттілігінің қалыптасу деңгейіне әсер ететін әртүрлі сипаттамаларды болжау үшін эксперимент негізіндегі сауалнамалар жүргізілді.

2. «5B010800 - Дене шынықтыру және спорт» мамандығына арналған «Дене мәдениеті мұғалімінің заманауи имиджі» атты элективті курсы 3 ECTS (кредит) көлемінде әзірленіп, пәннің оқу-әдістемелік кешені (ПОӘК) дайындалып, студенттер ерікті түрде жазылып курсы оқылды.

3. Болашақ дене мәдениеті педагогтарының имиджін қалыптастыру, ғылыми-тәжірибелік білімді, біліктілік пен дағдыларын меңгеру, кәсіби шеберлігін жетілдіру және педагогтың оң имиджін анықтау мақсатында жүргізілген әдістемелер: Юсупов И.М., Никиреев Е.М. «Өзгеге әсер ету және өз мақсаттарыңызға жету қабілетін» анықтау сауалнамасы; Юсупов И.М., Никиреев Е.М. «Эмпатия дәрежесін анықтау әдістемесі» өзін-өзі тестілеу; (Столяренко Л. Д.) әдістемесі бойынша «Кәсіби шеберліктің қалыптасу деңгейін анықтауға» арналған сауалнама.

ҚазСТА дене мәдениеті және спорттың теориясы негіздері кафедрасының меңгерушісі, PhD докторы, қауымдастырылған профессор м.а.

Допыбеков А.Б.
ҚазСТА Олимпиадалық спорт факультетінің
Растайтын құжаттарды басқару және Ю.жүрсіл басшысы
Төдірек
Заворонко н.н. ОУТӘД

ҚОСЫМША В

ҚАЗАҚ СПОРТ ЖӘНЕ ТУРИЗМ АКАДЕМИЯСЫ

«Келісілді»
Олимпиадалық спорт
факультетінің
декан Лесбекова Р.Б.
«10» ақпан 2021ж.

«Бекітемін»
Оқу-әдістемелік жұмыс жөніндегі
проректор п.ғ.к.
доцент Нурмуханбетова Д.К.
«16» ақпан 2021ж.

ЗЕРТТЕУ НӘТИЖЕЛЕРІН ТӘЖІРИБЕГЕ ЕНГІЗУ АКТІСІ

Қазақ спорт және туризм академиясы «6D010800 – Дене шынықтыру және спорт» мамандығының докторанты Ерданова Гулширин Серикбайқызы «Болашақ дене мәдениеті педагогының имидждік құзыреттілігін қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық жұмыстың тәжірибелік сынақтан өткізгендігін растаймыз.

Академия қабырғасында студенттерге сабақ жүргізу барысында Youtube каналын ашу мен оған оған контент жасау; Canva.com қосымшасын пайдалану, «Kahoots» тест-викторинасын қолдану арқылы жүзеге асырылды:

- Мұғалімнің виртуалды лабораториясы Youtube каналын ашу және контент толықтыруда студенттер өзінің орындаған тапсырмаларын Youtube каналына жүктеп отырды. Контент толықтырумен жұмыс жасау барысында түрлі бейнероликтермен қатар студенттердің тапсырманы орындау барысы және контентті белсенді қолданылған уақыттары көрсетілді.

- «Имидж –табысқа жеткізер жол», «Өзіндік жарнама – табыс стратегиясы», вебинарларын ұйымдастырылуда Canva.com қосымшасы пайдаланылды.

- Kahoot! сыныпта, мектептерде және басқа оқу орындарында қолданылатын ойынға негізделген оқу платформасы. Сайт ойындар каталогын ұсынады - «Kahoots» - олардың әрқайсысы бірнеше таңдаулы жауаптары бар сұрақтардан тұратын викторина.

ҚазСТА анатомия,
физиология және спорттық
медицина кафедрасының
меңгерушісі

Ж.С.

Кисебаев Ж.С.

Ж.С.
Қызылорда облысының Қызылорда қаласы
Туризм және Спорт Министрлігі
Қазақ Спорт және Туризм Академиясы
Олимпиадалық спорт факультеті
Қызылорда облысының Қызылорда қаласы

ҚОСЫМША Г

САУАЛНАМА

Авторлары: И.М. Юсупов, Е.М. Никиреев

Құрметті студент!

Сізден «адамдарға әсер ету және өз мақсаттарыңызға жету қабілетін анықтауға» бағытталған сауалнамаға қатысуыңызды сұраймыз.

Ұсынылған әрбір ұсынылған сұрақтарға «ия» немесе «жоқ» жауабын жазсаңыз болады. Сіздің тапсырғалы тұрған сауалнамаңыз «анонимді сауалнама». Сауалнама нәтижелері ғылыми зерттеуді жазу кезінде пайдаланылады.

Сауалнамадан өткеніңіз үшін рахмет!

1. Сіз әртіс немесе саясаткер болуды таңдайсыз ба?
2. Шамадан тыс, асыра киінген адамдар сізді жындандырады ма?
3. Сіз бейтаныс адамдарға сіздің жақын қарым-қатынасыңыз жайында айтуға рұқсат бересіз бе?
4. Егер сіз ренжіген болсаңыз, тез әрекет етесіз бе?
5. Егер сіздің әріптесіңіз сізден сәтті болса, сіз өзіңізді жайсыз сезінесіз бе?
6. Сіз оған қабілетті екеніңізді дәлелдеу үшін өте күрделі жұмысты қабылдайсыз ба?
7. «Мақсат қаражатты ақтайды» делінген қағидасы сіз үшін әрқашан дұрыс па?
8. Сіз достарыңызбен жиі кездескенді ұнатасыз ба?
9. Сізде толық бір күнге арналған кесте бар ма?
10. Сізге пәтердегі жиһаздың орнын ауытырған ұнайды ма?
11. Сізге бір мақсатқа жету үшін әр қашан әр түрлі құралдарды қолданғанды ұнатасыз ба?
12. Сіз өзіне тым сенімді адамға күлесіз бе?
13. Сізге, өзіңіздің өкілеттіктеріңізді асыра пайдаландыңыз деп басшылық тарапын кінәлау ұнайды ма?

ҚОСЫМША Д

ҚҰРМЕТТІ СТУДЕНТ!

Сіздерден эмпатияның даму деңгейін анықтауға бағытталған сауалнамаға қатысуыңызды сұраймыз. Көрсетілген сұрақтарға «иә» болмаса «жоқ» деп жазсаңыз болады. Сізге ұсынылған әрбір сұраққа «иә» немесе «жоқ» деп жауап бере аласыз. Сіздің тапсырғалы тұрған сауалнамаңыз «анонимді сауалнама».

Сауалнама нәтижелері ғылыми зерттеуді жазу кезінде пайдаланылады.

Сауалнамадан өткеніңіз үшін рахмет!

САУАЛНАМА

№ п/ п	Сұрақтары	Иә, эрқашан	Әрдай ым	Жиі	Білмеймі н	Сирек	Жоқ, ешқаша н
1.	Маған Life of Remarkables кітаптарына қарағанда, көбірек саяхат кітаптары ұнайды						
2.	Ересек балалар ата-ананың қамқорлығын ұнатпайды						
3	Бөтен адамдардың сәтгілігі мен сәтсіздігі жайында ойлағанды ұнатамын						
4	Музыкалық телешоулардан «заманауи ритмдерді» ұнатамын						
5	Науқастың шамадан тыс тітіркенуі мен әділетсіз сөгістеріне, тіпті						

	олар жылдар бойы жалғасса да, шыдау керек						
6	Сіз науқасқа сөбен көмектесе аласыз						
7	Екі адамның жанжалына бөгде адамдар араласпауы керек						
8	Егде жастағы адамдар себепсіз ашуланады						
9	Бала кезімде, егер мен қайғылы оқиғаны тыңдасам, менің көз жасқа толушы еді						
10	Ата-анамның ашуы менің көңіл-күйіме әсерін береді						
11	Мен сынға немқұрайлы қараймын						
12	Маған пейзаждардан гөрі портреттерді қарау ұнайды						
13	Мен бұрын ата-анам қателесседе кешіретін едім						
14	Егер жылқы жақсы тартпаса, оны қамшылау керек						
15	Адамдардың өміріндегі драмалық						

	оқиғалар туралы оқығанда, бұл менімен болып жатқан сияқты						
16	Ата аналар балаларына әділ қарайды						
17	Егер мен жасөспірімдердің немесе ересектердің төбелесіп жатқанын көрсем, мен араласамын						
18	Ата-анамның жаман көңіл-күйі маған маңызды емес						
19	Мен жануарлардың мінез-құлқын бақылау үшін басқа нәрселерді кейінге қалдырамын.						
20	Фильмдер мен кітаптар жеңіл жүректі (ұстамсыз) адамдардың көзіне жас әкеледі.						
21	Танымайтын адамдардың мимикалық іс-әрекеттеріне бақылағанды ұнатамын						
22	Мен бала кезімде, үйге қаңғыбас мысықтар мен						

	көшіктерді әкелетінмін						
23	Барлық адамдар себептіз жынданады						
24	Танымайтын адамға қарап, оның өмірі қалай болатынын (өмірінде бәрі орына келетінін) болжағым келеді						
25	Балалық шағымда, менің артымнан кішкінтай балалар еріп жүретін						
26	Мен жаралы жануарларды көргенде, оларға қандай да бір көмек бергімкеледі						
27	Егер адамның шағымдарын мұқият тыңдалса, олар өздерін жақсы сезінеді						
28	Көшеде болған оқиғаны көргенде, мен куәгерлердің арасында болмауға тырысамын						
29	Маған, балаларға ойын тріндегі сабақ өтетініміз жайында ойымды (идея)						

	айтқан ұнайды						
30	Адамдар жануарлар иесінің көңіл-күйінің сезетінін асыра айтады.						
31	Күрделі, келеңсіз жағдайдан адам өзі шығуы керек						
32	Егер бала жыласа, оның себебі болғаны						
33	Жастар әрқашан қарттардың кез келген өтініштерін орындауы керек.						
34	Менің түсінгім келетіні, неге кейбір сыныптастарым кейде ойшыл, саналы болады						
35	Қаңғыбас жануарларды ұсатап, жою керек						
36	Егер менің достарым жек өмірінің мәселелерін айтып бастаса, мен әнгімені басқа тақырыпқа ауыстыруға тырысамын.						

ҚОСЫМША Е

САУАЛНАМА

Құрметті студент!

Сізді «кәсіби шеберліктің қалыптасу деңгейін анықтауға» бағытталған сауалнамаға қатысуыңызды сұраймыз. Сіздің тапсырғалы отырған сауалнамағыз «анонимді сауалнама». Сауалнама нәтижелері ғылыми зерттеуді жазу кезінде пайдаланылады. Сауалнамадан өткеніңіз үшін рахмет!

1-ші Бөлім

- 1.1. Сізде әдетте жұмысқа білеттілік жоғары ма?
- 1.2. Сізге берілген нысанға назар (*көңіл бөлу, ойыңызды жинақтау*) аудару оңай ма?
- 1.3. Сіз әдетте жұмысыңызда жақсы көңіл-күйде боласыз ба?
- 1.4. Сіз ауыр жұмыстан кейін тез қайта қалпыңызға келе аласыз ба?
- 1.5. Сіз бір жұмыстан екінші жұмысқа тез ауыса аласыз ба?
- 1.6. Сізде даулы жұмысыңыз бар ма?
- 1.7. Сіз әдетте жылдам және батылсыз ба?
- 1.8. Сізге жаңа жағдайға қосылу оңай ма?
- 1.9. Сіздің қасыңызда көп уақыт бойы ешқандай адамның болмауы, сізді шаршататын жағдай ма?
- 1.10. Сіздің сөйлеуіңіз ырғақты (ритмична) және эмоционалды ма?

2-ші Бөлім

- 2.11 Сіз өзіңізді аңғарғыш (*мүқият*) және эмоционалды адам деп санайсыз ба?
- 2.12 Сізге басқа адамдарды бақылау және олардың жағдайын сезіну оңай ма?
- 2.13 Қиялдағанды және ойлап тапқанды ұнатасыз ба?
- 2.14 Басқа адамдармен сөйлесуге тырысасыз ба?
- 2.15 Сіз басқаларға шыдамдылық танытасыз ба?
- 2.16 Сіз өзіңізді ақылды және жігерлі адам деп санайсыз ба?
- 2.17 Сіз мәселеге тап болғанда, сіздің ойыңыз қарқынды болады ма?
- 2.18 Сізге жақсы ойластырылған жоспарды қажет ететін жұмыс ұнай ма?
- 2.19 Сізде ырғақ пен сұлулық сезімі бар деп ойлайсыз ба?
- 2.20 Сіз өзіңіздің және өзгені уақытын бағалайсыз ба?

3-ші Бөлім

- 3.21 Сіздің дүниетанымыңыз кең және білімді адамсыз ба?
- 3.22 Сіз әрқашан тәртіпті және бәрі үшін жауап бере аласыз ба?

- 3.23 Сізде өзіңізге деген сенімділік және басқаларға деген құрмет сезімі дамыған ба?
- 3.24 Сіз өзіңізді тәрбиелі және бақытты адам деп санайсыз ба?
- 3.25 Сізді ұқыпты және басқалармен қарым-қатынаста сыпайы деп санайды ма?
- 3.26 Сізге басқа адамның орнына өзіңізді қойып, елестету оңай ма?
- 3.27 Сіз сыншыл және әділ адамсыз ба?
- 3.28 Сіз оптимистсіз және әрқашан болашаққа сенесіз бе?
- 3.29 Сіз балаларды жақсы көресізбе және олардың қоғамы сізді қызықтырады ма?
- 3.30 Сізге жарасымды әзілді айтқанда, оны бағалайсыз және үстіңізден күліп жатқанда ренжімейсіз?
- 3.31 Сіз жұмысқа берілген және жұмысыңызға әуестенушілік, құмартушылық қасиеттеріңіз барма немесе жұмысыңызға берілгенсіз бе?
- 3.32 Сіз өз пәніңізді білесізбе және қандай арнайы әдебиеттерді оқыдыңыз?
- 3.33 Сіз кез келген жағдайды басқа адамның көзқарасынан көре аласыз ба?
- 3.34 Сіз өзіңіздің біліміңізді басқаларға түсінікті тілде жеткізгенді ұнатасыз ба?
- 3.35 Сіздің жұмысыңыз әрқашан ойластырылған және мақсатты бола ма?
- 3.36 Балалар сұрақтармен мазаласа сізді жындандырады ма?
- 3.37 Сіз арқашан басқалардың мүддесімен қызығушылықтарын ескересіз бе?
- 3.38 Сіз нақты әрекет жоспарын және қарым-қатынаста дұрыс үнді (тон) таңдай аласыз ба?
- 3.39 Сіздің басқаларға айтқаныңызды жасауы міндетті екенін және оның сізге қажеті жоқ екенін сендіруге төзімділігіңіз жетеді ме?
- 3.40 Сіз өзіңізге сыншылсыз, сізге басқа адамдардың ойы маңызды ма?